

Andrejs Judins

NOSACĪTA
NOTIESĀŠANA
KĀ CIETUMSODA
ALTERNATĪVA

UDK 343.8
Ju 170

Pētījums sagatavots Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS Sabiedriskās politikas analīzes stipendiātu programmas ietvaros, ko finansē Sorosa fonds – Latvija, Atvērtās sabiedrības institūta Juridiskās Iniciatīvas programma (*Open Society Institute Justice Initiative Program; JI*) un Pašvaldību un valsts pārvaldes reformu iniciatīvu programma (*Local Government and Public Service Reform Initiative; LGI*).

Par faktu precizitāti atbild autors.

Izdevums latviešu un angļu valodā pieejams internetā: www.politika.lv

Māksliniece SOLVITA OZOLA

Redaktore IEVA JANAITE

Konsultanti:

Prof. STĪVENS HEINEMANS, Vanderbilta universitāte, Tenesī štats, ASV
M. jur. ILONA KRONBERGA, Ieslodzījuma vietu pārvaldes Ģenerālinspektora birojs, Rīga, Latvija

Asoc. prof. ALEKSEJS LOSKUTOVS, Latvijas Policijas akadēmija, Rīga, Latvija

© Andrejs Judins, Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, teksts, 2003

© Izdevniecība “Nordik”, mākslinieciskais iekārtojums, 2003

ISBN 9984–751–24–4

KOPSAVILKUMS

Viena no kopējām pazīmēm, kas raksturo visas sabiedrības pārējas periodā, ir noziedzības līmeņa pieaugums. 1995. gadā Latvijā tika reģistrēts nedaudz vairāk par trīsdesmit deviņiem tūkstošiem noziedzīgu nodarījumu, 1999. gadā to skaits pārsniedza četrdesmit četrus tūkstošus, bet 2002. gadā tika reģistrēti 49 329 kriminālsodāmie nodarījumi, respektīvi, to skaits septiņu gadu laikā palielinājies par 26%. Tajā pašā laikā, profesionālāka kļuvusi tiesību aizsardzības institūciju darbība – atklāto noziedzīgu nodarījumu skaits audzis no 35% 1995. gadā līdz 45% 2002. gadā. 2002. gadā vairāk nekā 22 000 noziedzīgu nodarījumu tika atklāti un lietas nosūtītas tiesām, tādējādi, salīdzinot ar 1995. gadu, – par 61% vairāk.

Tomēr, pieaugot tiesību aizsardzības institūciju darbinieku profesionālismam, nav palielinājusies sodu izpildes institūciju kapacitāte. Pēdējo desmit gadu laikā Latvijā nav ticis uzcelts neviens jauns cietums, un ieslodzījuma vietas tagad faktiski nevar uzņemt vairāk notiesāto kā deviņdesmito gadu sākumā. Tā valstī pieaug reģistrēto noziedzīgu nodarījumu skaits, tiesību aizsardzības institūcijas atklāj vairāk kriminālnodarījumus, bet ieslodzīto skaits būtiski nepalielinās. Vairums noziedznieku Latvijā tiek notiesāti nosacīti. Kas notiek ar likumpārkāpējiem, kuri izcieš sodus ārpus cietuma? Pētījums sniedz atbildi uz šo jautājumu, kā arī apskata ar nosacīto notiesāšanu saistītās problēmas.

Nosacīti notiesāto skaits Latvijā palielinājies no 4 192 cilvēkiem 1993. gadā līdz 6 780 cilvēkiem 2002. gadā, respektīvi, par 62%. Diemžēl ar nosacītu notiesāšanu bieži vien nav iespējams efektīvi ietekmēt attiecīgās personas turpmāko uzvedību un atturēt to no jauniem likumpārkāpumiem. Daudzas nosacīti notiesātās personas pastrādājušas jaunus noziedzīgus nodarījumus pārbaudes laikā un pēc tā beigām. Svarīgi, ka starp tām ir daudz tādu, kas apdraud cilvēku veselību, īpašumu un citas nozīmīgas sabiedriskās intereses. Tādējādi jāatzīst, ka pašlaik nosacīta notiesāšana nepietiekami efektīvi aizsargā sabiedrību no bīstamiem nodarījumiem. Tomēr – kā bez lieliem finansiālajiem tēriņiem to uzlabot?

Pētījuma ietvaros analizēti normatīvie akti, kas reglamentē nosacītu notiesāšanu Latvijā, analizēta citu valstu normatīvā bāze, statistikas dati par nosacītu notiesāšanu, kā

arī prakses darbinieku – tiesnešu un policistu – viedokļi par nosacītas notiesāšanas problēmām un šā tiesību institūta attīstības perspektīvām.

Pētījuma gaitā konstatēts, ka:

- nosacīta notiesāšana bieži tiek uztverta nevis kā sods, bet kā atbrīvošana no tā;
- nosacīti notiesāto uzraudzība nav pietiekami efektīva;
- juristi atšķirīgi interpretē nosacītas notiesāšanas priekšnosacījumus un izpildes kārtību.

Ieteicams:

- sakārtot tiesību normas, kas noteic nosacītas notiesāšanas kārtību;
- formulēt nosacītas notiesāšanas vadlīnijas;
- reformēt nosacīti notiesāto uzraudzības sistēmu, paredzot ne tikai kontroli pār likumpārkāpējiem, bet arī resocializējošo darbu ar viņiem;
- paplašināt tiesas kompetenci nosacītas notiesāšanas individuālā piemērošanā, atļaujot tai izvirzīt pienākumus, kuri nav paredzēti Krimināllikumā (KL) tieši, bet var efektīvi veicināt pārkāpēja labošanos.

Pētījumā sniegto ieteikumu izpilde var padarīt mūsu kriminālsodu sistēmu efektīvāku un nodrošināt lielāku sabiedrības drošību.

SATURS

Kopsavilkums	5
Ievads	11
I. Noziedzība Latvijā	16
Noziedzīgu nodarījumu recidīvs Latvijā	18
Statistikas dati par recidīvu nosacīti notiesāto vidū	20
II. Nosacīta notiesāšana Latvijā 20. gadsimtā	23
Sodu likums (1933.–1940.; 1941.–1944.)	23
KPFSR 1926. gada Kriminālkodekss (1940.–1941.; 1944.–1961.)	24
Latvijas Kriminālkodekss (1961.–1999.)	25
Krimināllikums	27
III. Nosacītas notiesāšanas būtība un piemērošanas kārtība	28
Faktori, kas ņemami vērā, notiesājot nosacīti	29
Kriminālsodu veidi, kurus var piespriest nosacīti	34
Pārbaudes laiks	36
Nosacītas notiesāšanas piemērošana pēc krimināllietu kategorijām	39
IV. Nosacīti notiesāto pienākumi	43
Atturēšanās no jauniem noziedzīgiem nodarījumiem	44
Sabiedriskās kārtības ievērošana	45
Administratīvo pārkāpumu neizdarīšana	45
Ierašanās uz pārrunām pēc PITSI uzaicinājuma	49
Papildsodu izpilde	51
Radītā kaitējuma novēršana noteiktā termiņā	55
Dzīvesvietas maiņa tikai ar tās iestādes piekrišanu, kuras pienākums ir kontrolēt notiesātā uzvedību	56
Periodiska reģistrācija noteiktā institūcijā	58
Aizliegums apmeklēt noteiktas vietas	58
Atrašanās savā dzīvesvietā noteiktā laikā	59

Ārstēšanās no alkoholisma, narkomānijas vai toksikomānijas (ja noziedzīgā nodarījuma pamatā bijis alkoholisms, narkomānija vai toksikomānija un ja vainīgais ir piekritis ārstēties)	60
Likumā neparedzētu pienākumu noteikšanas problēma	62
Pienākumu atcelšana	65
Pienākumu maiņa	67
Pagarināts pārbaudes termiņš	68
V. Nosacītas notiesāšanas atcelšana, piemērojot reālu soda izpildi	71
Jauns noziedzīgs nodarījums pārbaudes laikā	72
Sabiedriskās kārtības neievērošana pārbaudes laikā	75
Uzdoto pienākumu nepildīšana	75
VI. Kontrole pār nosacīti notiesāto	77
PITSI un iecirkņu inspektori	77
PITSI darbinieku uzskati par nosacīti notiesāto kontroles efektivitāti	81
Tiesnešu viedoklis par nosacīti notiesāto kontroles efektivitāti	83
Probācijas dienests un kontrole pār nosacīti notiesātajiem	85
Vietējo pašvaldību darbs ar nosacīti notiesātajiem	86
VII. Tiesnešu viedoklis par nosacītas notiesāšanas problēmām	87
VIII. Nosacītas notiesāšanas problēmas un iespējamie risinājumi	90
Pielikumi	115
1. pielikums. Tiesiskās sekas, ko rada izvairīšanās no piesprietā kriminālsoda un nosacītas notiesāšanas noteikumu nepildīšana	115
2. pielikums. Nosacīti notiesātas personas Latvijā (Pēc PITSI darbinieku aptaujas līdz 2002. gada 1. februārim)	116
3. pielikums. Noziedzības stāvoklis Latvijā 2001.–2002. gadā	117
4. pielikums. Noziedzīgu nodarījumu veidi, par kuriem personas tikušas notiesātas nosacīti 2002. gadā	118
Literatūras saraksts	125
Tabulas un zīmējumi	
1. tabula. Noziedzīgi nodarījumi Latvijā no 1995. līdz 2002. gadam	16
2. tabula. Notiesāto personu skaits no 1993. līdz 2002. gadam	17
3. tabula. Sodītās personas, kas veikušas jaunus noziedzīgus nodarījumus	18
4. tabula. Noziedzīgu nodarījumu skaits, kurus veikušas agrāk pie kriminālatbildības sauktas personas	19
5. tabula. Recidīvu līmenis Latvijā no 1995. līdz 2002. gadam	19
6. tabula. Nosacīti notiesāto skaits, kuri pārbaudes laikā veikuši jaunus noziedzīgus nodarījumus	21

7. tabula. Nosacīti notiesāto skaits, kuri pārbaudes laikā veikuši jaunus noziedzīgus nodarījumus	21
8. tabula. Faktori, kas, pēc tiesnešu domām, ir ņemami vērā, notiesājot nosacīti . . .	31
9. tabula. Nosacīti notiesāto, kas atrodas uzskaitē, iedalījums pēc piespriešā kriminālsoda veida (līdz 2002. gada 1. februārim)	35
10. tabula. Kriminālsodu izvēle, notiesājot nosacīti (2002. gads)	36
11. tabula. Tiesnešu viedokļi par pārbaudes laika un brīvības atņemšanas ilguma korelāciju (%)	37
12. tabula. Noziedzīgu nodarījumu veidi, par kuriem personas tikušas notiesātas nosacīti 2002. gadā (izvilkums)	41
13. tabula. Tiesnešu un PITSI darbinieku viedokļi par administratīvo pārkāpumu skaitu, pēc kuru izdarīšanas piespriešais sods reāli jāizpilda	46
14. tabula. Tiesnešu viedokļi par administratīvo pārkāpumu veidiem saistībā ar kriminālsoda reālu izpildi nosacīti notiesātajām personām	48
15. tabula. Nosacīti notiesāto skaits, kuri izvairījušies no uzskaites	51
16. tabula. Papildsodu noteikšana, notiesājot nosacīti (pēc tiesnešu atbildēm uz anketas jautājumiem)	52
17. tabula. Tiesnešu viedokļi par papildsodu turpmākās piespriešanas lietderīgumu nosacīti notiesātajām personām	55
18. tabula. Tiesnešu priekšlikumi par likumā neparedzētiem pienākumiem, kurus vajadzētu ieviest, notiesājot nosacīti	63
19. tabula. Tiesnešu norādītie iemesli, kuru dēļ nosacīti notiesātajam var atcelt uzdotos pienākumus	66
20. tabula. Nosacīti notiesāto skaits, kuriem pārbaudes laiks pagarināts par vienu gadu	69
21. tabula. Personu skaits, kurām par pieļautajiem pārkāpumiem atcelta nosacīta brīvības atņemšana un piespriešais sods izpildīts reāli	72
22. tabula. Ierosināto krimināllietu skaits par nosacīti notiesāto jauniem noziedzīgiem nodarījumiem	72
23. tabula. Nosacīti notiesāto skaits, kuri atradās uzskaitē 2002. gadā (pilsētās un rajonos)	77
24. tabula. PITSI darbinieku vērtējums par iecirkņu inspektoru darbu ar nosacīti notiesātajiem	81
25. tabula. Tiesnešu vērtējums par PITSI darbu ar nosacīti notiesātajiem	85
1. zīmējums. Nosacīti notiesāto īpatsvars notiesāto vidū no 1992. līdz 2002. gadam (%)	17
2. zīmējums. Likumpārkāpēji, kas agrāk veikuši noziedzīgus nodarījumus (īpatsvars, %)	18
3. zīmējums. Recidīvs nosacīti notiesāto vidū (%)	22
4. zīmējums. Lēmuma pieņemšana par nosacītu notiesāšanu	29
5. zīmējums. Nosacītas notiesāšanas tiesiskais rezultāts	35
6. zīmējums. 2002. gadā nosacīti notiesāto iedalījums, ņemot vērā noziedzīgu nodarījumu veidus (% no kopējā nosacīti notiesāto personu skaita)	40
7. zīmējums. KL 55. panta 2. daļas prasības	76
8. zīmējums. Nosacīti notiesāto skaits vienam PITSI darbiniekam 2001. gadā	82

Saīsinājumi

ANO	– Apvienoto Nāciju Organizācija
APK	– Administratīvo pārkāpumu kodekss
IeM	– Iekšlietu ministrija
IeM IC	– Iekšlietu ministrijas informācijas centrs
KK	– Kriminālkodekss
KL	– Krimināllikums
KPFSR	– Krievijas Padomju Federatīvā Sociālistiskā Republika
KPK	– Kriminālprocesa kodekss
LR	– Latvijas Republika
PITSI	– Policijas izpildāmo tiesas spriedumu inspekcija
PPP	– pilsētas policijas pārvalde
PRPP	– pilsētas un rajona policijas pārvalde
RPP	– rajona policijas pārvalde
SL	– Sodlu likums
TM	– Tieslietu ministrija

Piemērs no tiesu prakses, kad tiesas lēmums, pēc autora domām, nav pareizs vai ir diskutabls.

Piemērs no tiesu prakses, kad tiesas lēmums, pēc autora domām, pilnīgi atbilst nosacītas notiesāšanas būtībai.

IEVADS

Kopš seniem laikiem jēdzieni "noziegums" un "sods" ir nesaraujami saistīti. Sabiedrisko prasību neievērošanai un klajiem pārkāpumiem vienmēr ir sekojis valsts nosodījums un pārkāpēja tiesību ierobežojums. Agrāk, piespriežot sodu, valsts mēģināja pārmācīt pārkāpēju, atbilstot par radīto kaitējumu, iebiedēt viņu un arī pārējos sabiedrības locekļus.

Mūsdienās ar krimināltiesiskajām represijām valsts cenšas ne vien nosodīt cilvēku, bet arī novērst jaunus noziedzīgus nodarījumus un sekmēt likumpārkāpēja atgriešanos normālā un godīgā dzīvē sabiedrībā. Kriminālsods vairs nav tikai noziedzīga nodarījuma juridiskās sekas, bet ir līdzeklis, ar kuru valsts mēģina mainīt personas attieksmi pret sabiedriskām vērtībām, lai panāktu tās atturēšanos no jauniem pārkāpumiem.

Mūsdienās valsts nav ieinteresēta cietsirdīgu kriminālsodu piemērošanā – nozīme ir vienīgi soda efektivitātei. Primārais nav soda veids, ko izvēlas tiesa, notiesājot vainīgo, bet soda izpildes organizācija un tā ietekme uz personas turpmāko uzvedību. Tāpat kā agrāk tiesa arī mūsdienās var ierobežot noziedznieka brīvību. Tomēr pārkāpēja izolācija negarantē, ka pēc soda izciešanas persona neveiks jaunus noziedzīgus nodarījumus. Apzinoties, ka brīvības atņemšana nav brīnumlīdzeklis, ar ko var būtiski samazināt noziedzības līmeni, visās valstīs, tajā skaitā arī Latvijā, tiek meklētas citas iespējas noziedzības apkarošanai un novēršanai.

Viens no iespējamiem problēmas risinājumiem ir tādi sodi, kas nav saistīti ar brīvības atņemšanu, piemēram, piespiedu darbs vai naudas sods.¹ Zināma sabiedrības daļa šo pieeju neatbalsta, atzīstot alternatīvos sodus par pārāk maigiem un pat uztverot tos kā atbrīvošanu no atbildības. Tomēr formulējums "ikvienam noziedzniekam vispiemērotākā vieta ir cietums" ne tikai nav mūsdienīgs, bet arī neatbilst sabiedrības interesēm.

¹ Eiropas Padomes rekomendācija Nr. 8 (96) aicina dalībvalstis, t. sk. Latviju, īstenot pārdomātu un racionālu kriminālo politiku un veicināt brīvības atņemšanai alternatīvo sodu plašāku piemērošanu. Sk.: *Europe in Time of Change: Crime Policy and Criminal Law. Recommendation No. R (96) 8 and explanatory memorandum and report on responses to developments in the volume and structure of crime in Europe in a time of change*, p. 18.

No sabiedriskās drošības viedokļa ir svarīgi nevis maksimāli ierobežot noziedznieka pamattiesības, bet panākt, lai pēc soda izciešanas persona neveiktu jaunus noziedzīgus nodarījumus. Bieži vien lietderīgāk to panākt ar brīvības atņemšanai alternatīviem sodiem. Kriminālajai justīcijai ir jācenšas nodrošināt pienācīgu līdzsvaru starp individuālā likumpārkāpēja tiesībām, cietušā tiesībām, sabiedrības rūpēm par tās drošību un noziegumu novēršanu.²

Brīvības atņemšanas soda plusi un minusi

+

- noziedznieka izolācija no sabiedrības ierobežo viņa iespējas veikt jaunus noziedzīgus nodarījumus;
- citu cilvēku atturēšana no likumpārkāpumiem.

—

- lieli valsts finansiālie izdevumi sakarā ar ieslodzīto uzturēšanu;
- ieslodzīto tuvinieku finansiālā stāvokļa un labklājības pazemināšanās;
- likumpārkāpēja sociālo kontaktu zudums;
- noziedzīgas pieredzes apmaiņa, kontaktējoties ar citiem ieslodzītājiem;
- lieli izdevumi, veicot personas resocializāciju.

Ar alternatīvo sodu piespriešanu noziedzīga rīcība iegūst valsts negatīvu novērtējumu, pārkāpējs ir pakļauts noteiktiem ierobežojumiem, viņam jāpilda zināmi pienākumi. Tajā pašā laikā cilvēks paliek sev ierastajā vidē, nevis atrodas ieslodzījumā kopā ar citiem likumpārkāpējiem. Notiesātais ar brīvības atņemšanai alternatīviem sodiem var saglabāt savu darbu un sociālos sakarus, turklāt valsts netērē naudu likumpārkāpēja uzturēšanai.

Tomēr, piemērojot brīvības atņemšanai alternatīvos sodus, ir svarīgi panākt, lai:

- persona saprastu, ka viņai ir piespriests kriminālsods;
- personai būtu ļoti liela vēlme nākotnē nepieļaut atkārtotu sodīšanu;
- citi sabiedrības locekļi uzskatītu, ka par noziedzīgu nodarījumu piespriests atbilstošs kriminālsods.

² Uz šo mērķu sasniegšanu orientē ANO Standarta minimuma noteikumi par sodiem bez brīvības atņemšanas (Tokijas noteikumi). Pieņemti ar Ģenerālās Asamblejas rezolūciju Nr. 45/110 1990. gada 14. decembrī. Sk. šo noteikumu 1.4. punktu.

Mūsu krimināltiesībās jārisina visai sarežģīta problēma – **humanizējot kriminālsodu sistēmu, jānodrošina efektīva noziedzīgu nodarījumu novēršana.**

Viens no tiesiskajiem mehānismiem problēmas risinājumā ir likumpārkāpēju nosacīta notiesāšana. To piemērojot, personai tiek dota iespēja – ievērot likumu prasības un tiesas spriedumā noteiktos pienākumus un legāli neizciest sodu. Ja persona nevēlas izpildīt noteiktos pienākumus, piespriestais sods tiek izpildīts reāli. Tādējādi ar nosacītu notiesāšanu valsts var:

- nodrošināt personas labošanu ar minimāliem līdzekļiem, proti, neveicot stingras kriminālas represijas;
- attīstīt personas atbildības sajūtu, jo tieši no personas uzvedības ir atkarīgs, vai piespriestais sods tiks izpildīts reāli.

Nosacīta notiesāšana ir piespriestā kriminālsoda neizpildīšana ar nosacījumu, ka notiesātais pārbaudes laikā neveiks jaunus noziedzīgus nodarījumus, nepārkāps sabiedrisko kārtību un pildīs tiesas noteiktos pienākumus.

Praktiski tas nozīmē, ka persona ar tiesas spriedumu atzīta par vainīgu noziedzīgā nodarījumā, bet reāli neizciest piespriesto sodu. Diemžēl, to zinot, nereti tiek secināts, ka nosacīta notiesāšana nav īstais sods, bet gan personas atbrīvošana no atbildības par noziedzīgo nodarījumu. Nosacīts sods ļoti bieži rada neizpratni un noved pie atzinuma, ka Latvijā var izdarīt noziegumu, bet pat tajos gadījumos, kad likumpārkāpēja personība tiek noskaidrota un viņa vaina pierādīta, tiesa atbrīvo viņu no soda, notiesājot nosacīti.

Bez šaubām, nevar panākt, lai katrs zinātu par nosacītas notiesāšanas juridiskajām nianšēm. Tas nav iespējams un nav nepieciešams. Tomēr cilvēku nepareizs priekšstats par nosacītas notiesāšanas būtību palielina tiesiskā nihilisma līmeni valstī, neuzticēšanos tiesu varai un citām tiesībaizsardzības institūcijām.

Nebūdam informēti par nosacītas notiesāšanas būtību, likumpaklausīgs iedzīvotājs, uzzinājis par soda piespriešanu nosacīti, bieži saskata šādā faktā korupcijas izpausmes, un tas liek kārtējo reizi vilties mūsu tiesiskajā sistēmā.

Savukārt citi cilvēki uztver to par signālu likumpārkāpumu izdarīšanai, jo nosacīta notiesāšana, viņuprāt, nav sods, no kura būtu jābaidās.

Ir ļoti svarīgi informēt iedzīvotājus par nosacītu notiesāšanu, tas varētu paaugstināt juridiskās kultūras līmeni sabiedrībā. Tomēr daudz nozīmīgāk būtu panākt, lai nosacīta notiesāšana tiešām kļūtu par efektīvu līdzekli cīņā ar noziedzību. Ikviens cilvēks, pat ja viņš ir pārkāpis likumu, ir sabiedrības loceklis, kas dzīvoja un dzīvos citu cilvēku vidū.

KL pieļauj cilvēku izolēšanu no sabiedrības, bet pēc zināmā laika pārkāpējs tajā atgriežas. Ja izciestais sods nav mainījis pārkāpēja attieksmi pret pastrādāto pārkāpumu, ir visai liela varbūtība, ka viņš nākotnē neatturēsies no jauniem noziedzīgiem nodarījumiem.

Sabiedrības interesēs ir likt likumpārkāpējam laboties. Tas ir svarīgi ne tikai humānu apsvērumu dēļ, bet arī no gluži pragmatiska aspekta – bijušais likumpārkāpējs atrodas citu cilvēku vidū, un par nākamo viņa prettiesiskās rīcības upuri var kļūt ikviena persona.

Ap 10 000 nosacīti notiesāto ik dienas atrodas sabiedrībā, sazinās ar citiem cilvēkiem. Mēs iepērkamies tajos pašos veikalos, izmantojam to pašu sabiedrisko transportu, stāigājam pa tām pašām ielām. Katrs divsimtais Latvijas iedzīvotājs, kas sasniedzis 14 gadu vecumu, ir nosacīti notiesāts. Acīmredzot Latvijas iedzīvotāji ir tiesīgi prasīt, lai valsts ne tikai notiesātu likumpārkāpējus nosacīti, bet arī uzraudzītu viņus, sniegtu palīdzību un nodrošinātu šo cilvēku uzvedības korekciju.

Nosacīta notiesāšana, atbilstoši mūsu krimināltiesību koncepcijai, nav patstāvīgs soda veids, bet gan alternatīva tam. Tomēr jāatzīst, ka nosacītai notiesāšanai piemīt visas kriminālsoda pazīmes, proti:

- to piespiež personai, kura veikusi noziedzīgu nodarījumu;
- to piespiež, lai cilvēks labotos un lai nepieļautu jaunus likumpārkāpumus (speciālā prevencija);
- tai ir represīvs raksturs – personas uzvedība ir pakļauta dažādiem ierobežojumiem;
- pārbaudes laikā persona uzskatāma par sodītu;
- to piemēro, lai ietekmētu citu cilvēku uzvedību, parādot, ka noziedzīgam nodarījumam seko sankcijas pret vainīgo (vispārējā prevencija).

Nosacīta notiesāšana pēc būtības ir **vismaigākais kriminālsods**, jo ar to tiesa aizstāj citu, bargāku sodu – brīvības atņemšanu, piespiedu darbu vai naudas sodu, un prasa par to no pārkāpēja sabiedrisko normu ievērošanu un atturēšanos no jauniem pārkāpumiem.

Nosacīta notiesāšana ir **uzticēšanās likumpārkāpējam**, cerības izpausme, ka persona arī bez reālas soda izpildes pārdomās pastrādāto un nākotnē nononāks līdz jauniem noziegumiem.

Nosacīta notiesāšana ir **alternatīva brīvības atņemšanai**, kas nodrošina kriminālu represiju ekonomijas principa īstenošanu.

Tomēr, neraugoties uz nosacītas notiesāšanas progresīvo raksturu, prakse liecina, ka pašlaik tas nav universāls līdzeklis noziedzības apkarošanai, jo:

- notiesātais, cietušais un sabiedrība bieži vien neuztver nosacītu notiesāšanu kā sodu;
- sabiedrība nosacītu notiesāšanu nereti vērtē rezervēti un pat negatīvi;
- nosacīti notiesātie bieži veic jaunus noziedzīgus nodarījumus pārbaudes laikā un pēc tā termiņa apritēšanas;
- nepastāv efektīva nosacīti notiesāto kontrole un uzraudzība;
- tiesību sargājošo institūciju darbinieku vidū nav vienprātības, interpretējot likuma normas, kas definē nosacītas notiesāšanas piemērošanu;
- ne visas tiesību normas ir pietiekami precīzas; tas veicina atšķirīgu nosacītas notiesāšanas praksi;
- nosacīta notiesāšana kā tiesību institūts praktiski neattīstās, kaut gan ir iespējas padarīt to efektīvāku.

I. NOZIEDZĪBA LATVIJĀ

Pēdējo piecu gadu laikā – no 1998. gada līdz 2002. gadam – Latvijā reģistrēti 231 253 noziedzīgi nodarījumi. 2000. gadā valstī reģistrēto noziedzīgo nodarījumu skaits pārsniedza 50 000. 2001. gadā reģistrēti 51 082, bet 2002. gadā – 49 329 noziedzīgi nodarījumi.³

Ik gadu Latvijā par noziedzīgiem nodarījumiem notiesā vairāk nekā 10 000 cilvēku. Desmit gadu laikā – no 1993. gada līdz 2002. gadam – Latvijā par vainīgu noziedzīgos nodarījumos atzīta 118 951 persona.

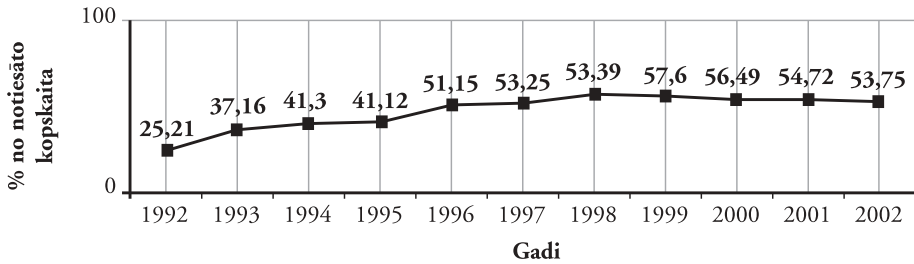
1. tabula. Noziedzīgi nodarījumi Latvijā no 1995. līdz 2002. gadam

Gads	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Reģistrēto noziedzīgo nodarījumu skaits	39 141	38 205	36 865	36 674	43 969	50 199	51 082	49 329
Atklāto noziedzīgo nodarījumu skaits	13 810	16 872	18 940	20 766	20 666	21 541	23 225	22 328
No kopējā pastrādāto noziedzīgo nodarījumu skaita (%)	35,3	44,2	51,4	56,6	47,0	42,9	45,5	45,3

Kaut gan mūsu sabiedrībā kriminālsods pirmām kārtām asociējas ar cietumsodu, reāla brīvības atņemšana desmit gadu laikā – no 1993. gada līdz 2002. gadam – tikusi piespriesta 31 196 cilvēkiem jeb 26,23% notiesāto. Pārējām personām tika noteikti sodi, kas nav saistīti ar reālu brīvības atņemšanu. 60 055 cilvēkiem, jeb 50,49% no visiem notiesātājiem, kriminālsods bija piespriests nosacīti. 1992. gadā nosacīti tika notiesāti 25,21% personu, savukārt 2002. gadā nosacītais sods bija piespriests 53,75% notiesāto. Pēdējo septiņu gadu laikā vairāk nekā puse notiesāto Latvijā izcieš sodus nosacīti.

³ Pēc IeM IC datiem. <http://www.ic.iem.gov.lv/statistika/12.php> Pēdējo reizi sk. 02.04.2003.

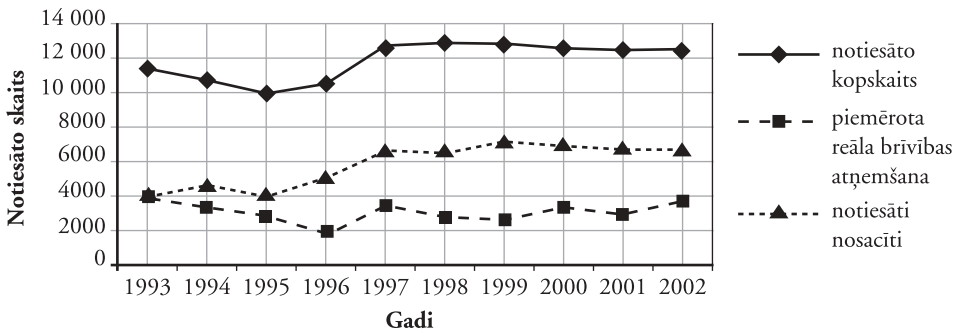
1. zīmējums. Nosacīti notiesāto īpatsvars notiesāto vidū no 1992. līdz 2002. gadam (%)

Latvijas tiesas 2002. gadā nosacīti notiesāja 6780 likumpārkāpējus, no kuriem 1117 personas bija nepilngadīgas.

2. tabula. Notiesāto personu skaits no 1993. līdz 2002. gadam⁴

Gads	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Notiesāto kopskaits	11 280	10 877	9797	10 428	12 772	12 952	12 862	12 689	12 679	12 615
Piemērota reāla brīvības atņemšana	4162	3225	2839	2195	3238	2930	2865	3305	2886	3551
No notiesāto kopskaita (%)	36,9	29,65	28,99	21,05	25,35	22,61	22,27	26,05	22,76	28,15
Notiesāti nosacīti	4192	4490	4029	5334	6801	6915	7408	7168	6938	6780
No notiesāto kopskaita (%)	37,16	41,3	41,12	51,15	53,25	53,39	57,6	56,49	54,72	53,75

⁴ Izmantoti TM dati.

Noziedzīgu nodarījumu recidīvs Latvijā

Kaut gan ar kriminālsodiem tiek mēģināts panākt, ka likumpārkāpēji labojas, tomēr nav noslēpums, ka sodu piemērošana negarantē personas resocializāciju un atturēšanos no jauniem pārkāpumiem. Recidīvu fakti liecina, ka pasākumi, kas tiek veikti, lai ietekmētu noziedzniekus, ne vienmēr ir efektīvi. Neraugoties uz tiesas procesu un piespriesto sodu, zināmu noziedznieku daļu tas neattur no jauniem noziedzīgiem nodarījumiem.

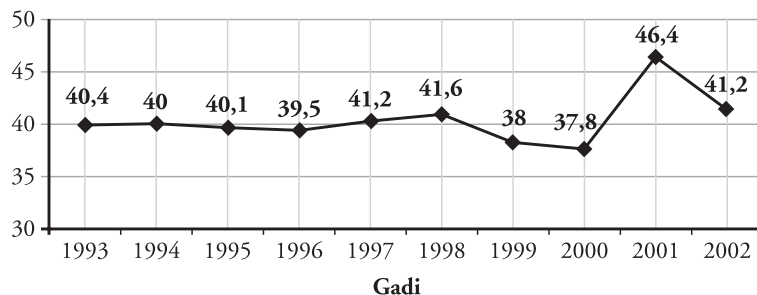
Atbilstoši IeM Informācijas centra datiem 2000. gadā pie kriminālatbildības tika saukti 1673, bet 2001. gadā – 1814 iepriekš sodīti cilvēki.

3. tabula. Sodītās personas, kas veikušas jaunus noziedzīgus nodarījumus.⁵

Gads	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Personu skaits	1297	1308	1661	1842	1903	1721	1673	1814

LR IeM Informatīvajā biļetenā Nr.1 par noziedzības stāvokli valstī un IeM iestāžu darba rezultātiem no 1993. līdz 2002. gadam iekļauti dati, kas norāda uz visai lielu personu skaitu, kas arī iepriekš ir izdarījušas noziegumus.⁶

2. zīmējums. Likumpārkāpēji, kas agrāk veikuši noziedzīgus nodarījumus (īpatsvars, %)

⁵ Izmantoti IeM IC dati.

⁶ LR IeM Informatīvais biļetens Nr.1 par noziedzības stāvokli valstī un IeM iestāžu darba rezultātiem no 1993. līdz 2002. gadam, 131. lpp.

IeM Informācijas centrā apkopoti arī dati par noziedzīgu nodarījumu skaitu, kurus pāstrādājuši iepriekš sodīti cilvēki. Šis skaits vairākkārt pārsniedz agrāk sodīto personu skaitu, un tas nozīmē, ka bieži viena persona tiek saukta pie atbildības par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem.

4. tabula. Noziedzīgu nodarījumu skaits, kurus veikušas agrāk pie kriminālatbildības sauktas personas⁷

Gads	1998	1999	2000	2001	2002
Reģistrēto noziedzīgo nodarījumu kopskaits, kurus izdarījušas agrāk pie kriminālatbildības sauktās personas	8094	6163	6636	8387	9643

Savukārt saskaņā ar TM datiem 2001. gadā iepriekšēja sodāmība bijusi 3 560 notiesātajiem, jeb 28,08% no kopējā notiesāto skaita, 2000. gadā iepriekšēja sodāmība bijusi 3524 personām, jeb 27,77% notiesāto.

5. tabula. Recidīvu līmenis Latvijā no 1995. līdz 2002. gadam⁸

Gads	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Notiesāto kopējais skaits	9797	10 428	12 772	12 952	12 862	12 689	12 679	12 615
Iepriekš sodītie (recidīvs)	Nav datu	2272	3037	2962	3122	3524	3560	3552
Recidīvu procents no kopējā notiesāto skaita	Nav datu	21,79	23,78	22,87	24,27	27,77	28,08	28,16

Salīdzinot IeM un TM informāciju par recidīva līmeni piecu gadu posmā (1997–2001), redzamas krasas atšķirības. Attiecīgajā posmā pie kriminālatbildības tika saukti 8953 agrāk sodīti cilvēki, bet tika notiesātas 16 205 personas, kas atkārtoti veikušas noziedzīgus nodarījumus.

⁷ Pēc IeM datiem. <http://www.ic.iem.gov.lv> Pēdējo reizi sk. 11.12.2002. Biļetens par noziedzības stāvokli valstī 2001. gada 12 mēnešiem. Rīga, 2001; Informatīvais biļetens Nr. 1 par noziedzības stāvokli valstī un IeM iestāžu darbības rezultātiem 2002. gadā. Rīga, 2003.

⁸ Izmantoti TM dati.

Ņemot vērā, ka:

- TM ir apkopoti dati par notiesātajām personām, savukārt IeM – par personām, kuru lietas pēc tam, kad pabeigta pirmstiesas izmeklēšana, nosūtītas uz tiesām,
- pirmstiesas izmeklēšanas pabeigšana bieži ir visai tālu no brīža, kad tiesas spriedums stājas spēkā, kā arī to, ka ne visi tiesājamie saņem notiesājošu spriedumu,

ir acīm redzams, ka IeM un TM dati par recidīva līmeni valstī nevar sakrist. Tomēr grūti izskaidrot, kāpēc atkārtoti notiesāto personu skaits gandrīz divreiz pārsniedz apsūdzēto skaitu.

Statistikas dati par recidīvu nosacīti notiesāto vidū

Latvijā nav statistikas datu par tām personām, kuras kādreiz tikušas notiesātas nosacīti, bet vēlāk pastrādājušas jaunus noziedzīgus nodarījumus.

Atbilstoši KL 63. panta 3. daļas 1. punktam nosacīti notiesātais, kas pārbaudes laikā nav izdarījis jaunus noziedzīgus nodarījumus, atzīstams par nesodītu. Tas nozīmē, ka gadījumā, ja šī persona atkal pārkāps KL, tiks uzskatīts, ka tā noziedzīgu nodarījumu veikusi pirmo reizi. Respektīvi, tiesai jāignorē iepriekšējā noziedzīgā nodarījuma fakts (kaut gan to var ņemt vērā, vērtējot tiesājamā personību). No krimināltiesiskā viedokļa nosacītas notiesāšanas fakts pēc pārbaudes laika beigām neietekmē jauna noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju un novērtējumu, bet tas, ka valstī netiek apkopoti statistikas dati, būtiski apgrūtina nosacītas notiesāšanas efektivitātes analīzi.

Tiesneši un policijas darbinieki pēc savas pieredzes uzskata, ka recidīva līmenis ir visai liels. Aptaujātie tiesneši atzina, ka recidīva līmenis nosacīti notiesāto vidū ir pat ļoti liels, daži pat vērtēja to ap 80–90%, citi uzskatīja, ka tik augsts recidīva līmenis nevar būt.

IeM ir statistikas dati par nosacīti notiesātajiem, kas pārbaudes laikā saukti pie kriminālbildības par jaunu noziedzīgu nodarījumu. IeM Informācijas centrā tiek apkopota informācija par nosacīti notiesāto personu skaitu, kas izdara jaunus noziedzīgus nodarījumus pārbaudes laikā.

6. tabula. Nosacīti notiesāto skaits, kuri pārbaudes laikā veikuši jaunus noziedzīgus nodarījumus⁹

Gads	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Personu skaits	344	334	435	451	438	897	1175	1353

Savukārt Policijas izpildāmo tiesas spriedumu inspekcijai (PITSI) ir dati par nosacīti notiesāto personu skaitu, kuras vairs neatrodas uzskaitē sakarā ar jaunu noziedzīgu nodarījumu.

7. tabula. Nosacīti notiesāto skaits, kuri pārbaudes laikā veikuši jaunus noziedzīgus nodarījumus¹⁰

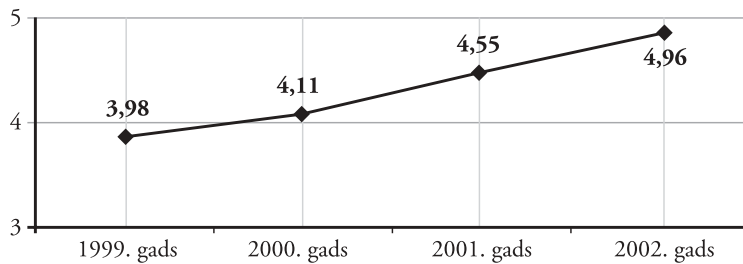
	Gads	1999	2000	2001	2002
1.	Nosacīti notiesāto skaits, kuri atradās PITSI uzskaitē gada sākumā	12 512	11 373	10 085	9052
2.	Ņemti uzskaitē gada laikā	7457	8956	6842	6579
3.	Nosacīti notiesāto skaits gada laikā kopā	19 969	20 329	16 927	15 631
4.	Noņemti no uzskaites gada laikā	8596	10 244	7964	7481
4.1	Tajā skaitā noņemti no uzskaites sakarā ar notiesāšanu par jaunu noziedzīgu nodarījumu pēc ņemšanas uzskaitē	368	397	358	377
5.	Ierosinātas krimināllietas par jaunu noziedzīgu nodarījumu	427	438	413	398
6.	Personu skaits, kuras vairs nav uzskaitē sakarā ar notiesāšanu par jaunu noziedzīgu nodarījumu pēc ņemšanas uzskaitē vai kurām ir ierosinātas krimināllietas par jaunu noziedzīgu nodarījumu	795	835	771	775
7.	No kopējā uzskaitē esošo skaita (%)	3,98	4,11	4,55	4,96

Attiecīgie dati neapšaubāmi nevar sakrist, jo IeM IC rīcībā ir informācija par personām, kuras vēl nav notiesātas, bet PITSI noņem no uzskaites personas, kurām stājas spēkā notiesājošs spriedums.

⁹ Izmantoti IeM IC dati.

¹⁰ Izmantoti PITSI dati.

3. zīmējums. Recidīvs nosacīti notiesāto vidū (%)

—◆— Nosacīti notiesāto personu īpatsvars, kuras izdarījušas jaunus noziedzīgus nodarījumus pārbaudes laikā (procentuāli no uzskaitē esošo nosacīti notiesāto kopskaita).

II. NOSACĪTA NOTIESĀŠANA LATVIJĀ 20. GADSIMTĀ

Sodu likums (1933.–1940.; 1941.–1944.)

1933. gadā pieņemtais Sodu likums paredzēja, ka tad, ja apsūdzētajam tiek piespriests cietumsods, arests, naudas sods vai ievietošana labošanas iestādē un ja ir pamatoti iemesli cerēt, ka notiesātais, arī sodu nesaņemot, turpmāk uzvedīsies nevainojami, tiesa var nosacīti atlikt soda izpildi.¹¹

Tāpat kā mūsdienās Sodu likums prasīja, lai lēmums par soda nosacītu atlikšanu būtu pieņemts, pirms notiesājošais spriedums stājies spēkā. Ņemot vērā Valsts prezidenta tiesības apžēlot noziedzniekus, atbrīvojot no piesprietā soda, Pirmās Republikas tiesu prakse atzina, ka Valsts prezidentam pieder tiesības atbrīvot pārkāpēju no soda ar nosacījumiem, kas paredzēti likumā par soda nosacītu atlikšanu.

Atbilstoši Sodu likuma 22. pantam nosacītu notiesāšanu nevarēja piespriest tiem notiesātajiem, kas jau agrāk bijuši sodīti ar cietumsodu vai citu smagāku sodu, un ja kopš soda piespriešanas līdz jauna nozieguma izdarīšanai nebija pagājuši pieci gadi, bet desmit gadi – kopš smagāka soda piespriešanas dienas.

Spriedumā bija jānorāda apstākļi, kuru dēļ tiesa atzinusi par lietderīgu soda izpildīšanu nosacīti atlikt, kā arī iemesli, kāpēc notiesātajam noteikti zināmi pienākumi.

Sodu likumā netika lietots jēdziens "pārbaudes" laiks, bet likumdevējs faktiski to paredzēja, nosaucot par soda izpildīšanas atlikšanas laiku. Sodu likuma 23. pantā bija teikts, ka nosacīti piesprietā soda izpildīšana, kā arī attiecīgajos likumos paredzētā tiesību atņemšana, kas seko sodam, atliekama ar cietumu notiesātajiem – uz pieciem gadiem, ar pārējiem sodiem notiesātajiem – uz trim gadiem. Šo termiņu laikā tiesa varēja nodot notiesāto sevišķā uzraudzībā, kā arī noteikt viņam sevišķus pienākumus.

¹¹ Sodu likums, 12. lpp.

Tiesai bija jāpieņem lēmums par sprieduma reālo izpildi un bija jāatceļ tā atlikšana, ja attiecīgajos termiņos atklājās, ka notiesātais:

- pirms vai pēc šā nosacītā sprieduma izdarījis citu smagu noziegumu vai pastāv noziegums, par kuru viņš vēl nav notiesāts;
- jau agrāk ir bijis notiesāts un līdz nozieguma izdarīšanai, par kuru viņam piespriests sods nosacīti atlikts, nav aprietējuši 22. panta 4. punktā paredzētie termiņi;
- nekrietni uzvedas, apdraudēdams personisko vai sabiedrības drošību un kārtību;
- slēpjas no tiesas ieceltās uzraudzības vai nepilda tiesas piespriestos pienākumus.

Kamēr tiesa nebija pieņēmusi lēmumu par nosacītā sprieduma izpildi, nosacīti notiesātais nebija uzskatāms par sodītu un viņam nepiesprieda attiecīgajos likumos paredzēto tiesību atņemšanu. Bet par galīgi atceltu un neesošu piespriesto sodu uzskatīja pēc noteikto termiņu apritēšanas, izņemot gadījumus, kad tika konstatēts, ka nosacīti notiesātais pirms vai pēc nosacītā sprieduma izdarījis citu smagu noziegumu.

KPFSR 1926. gada Kriminālkodekss (1940.–1941.; 1944.–1961.)

Nosacītas notiesāšanas noteikumi tika definēti KK 6. sadaļā. Atbilstoši tiem tiesa varēja nosacīti notiesāt ar brīvības atņemšanu vai ar labošanas darbiem. Likumā netika norādīta soda augstākā robeža, līdz kurai var piemērot nosacītu notiesāšanu.

Nosacīti notiesājot, tiesai bija jānosaka pārbaudes laiks, kurš nevarēja būt īsāks par vienu gadu un ilgāks par desmit gadiem. Piespriestais sods reāli nebija jāizpilda, ja persona pārbaudes laikā neizdarīja jaunu tikpat smagu noziegumu.

KPFSR KK 53. panta piezīmēs bija paredzēts, ka naudas vai mantas piedziņa, ko pievienoja brīvības atņemšanai vai labošanas darbiem kā papildu sodu, bija jāizpilda uz vispārējiem pamatiem, neatkarīgi no tā, ka soda pamatlīdzeklis noteikts nosacīti. KK 34. pantā tika norādīts, ka nosacīta notiesāšana nav savienojama ar tiesību atņemšanu.¹²

¹² KPFSR Kriminālkodekss. Rīga, 1940., 21. lpp.

Latvijas Kriminālkodekss (1961.–1999.)

Latvijas KK, kas bija spēkā no 1961. līdz 1999. gadam, tika paredzēta gan iespēja notiesāt vainīgo nosacīti (KK 42. pants), gan arī atlikt viņam sprieduma izpildi (KK 43¹. pants). Analogiska sistēma ir pastāvējusi visās PSRS republikās.¹³

Tiesa varēja nosacīti notiesāt tikai tajos gadījumos, kad vainīgajam tika piespriesta brīvības atņemšana. Pirms notiesāt personu nosacīti, tiesai bija:

- jānovērtē lietas apstākļi;
- jānovērtē vainīgā personība;
- jāiegūst pārliecība, ka nav lietderīgi likt vainīgajam izciest piespriesto sodu reāli.

Tiesa varēja pieņemt lēmumu par nosacītu notiesāšanu un brīvības atņemšanas soda reālu neizpildīšanu, pieprasot no notiesātā:

- neizdarīt jaunus noziegumus;
- ar priekšzīmīgu uzvedību un godīgu darbu attaisnot viņam dāvāto uzticību.

Nosacīti notiesājot, tiesa varēja noteikt pārbaudes laiku no viena gada līdz pieciem gadiem. Kopā ar nosacītu brīvības atņemšanu bija atļauts piespriest personai arī papildus, izņemot nometinājumu, izsūtījumu un mantas konfiskāciju.

Ņemot vērā lietas apstākļus, vainīgā personību, kā arī viņa darbavietas sabiedrisko organizāciju vai darba kolektīva lūgumus notiesāt pārkāpēju nosacīti, pastāvēja iespēja nodot nosacīti notiesāto šīm organizācijām vai kolektīvam pāraudzinašanai un labošanai. Ja tāds lūgums nebija saņemts, tiesa varēja kādam darba kolektīvam vai personai, ja tie piekrit, noteikt pienākumu pārraudzīt nosacīti notiesāto un veikt viņa audzināšanas darbu.

KK nav bijusi paredzēta iespēja piespriest nosacīti notiesātajam papildu pienākumus, izņemot gadījumus, kad cilvēks izdarījis noziegumu alkohola, narkotisko vai psihotropo vielu ietekmē. Tad ar notiesātā piekrišanu viņam varēja noteikt pienākumu ārstēties no alkoholisma, narkomānijas vai toksikomānijas narkoloģiskā ārstniecības iestādē.

¹³ Курс уголовного права. Общая часть. Учение о наказании. Под редакцией Н. Кузнецовой, 210. lpp.

Ja nosacīti notiesātais ar priekšzīmīgu uzvedību pierādīja, ka ir labojies, un bija pagājis ne mazāk par pusi no noteiktā pārbaudes laika, tiesa pēc sabiedriskās organizācijas vai darba kolektīva, vai tās personas lūguma, kurai uzdots uzraudzīt nosacīti notiesāto, varēja samazināt viņam noteikto pārbaudes laiku vai atcelt atlikušo pārbaudes laiku.

Ja nosacīti notiesātais pārbaudes laikā:

- bez attaisnojoša iemesla nepildīja tiesas noteikto pienākumu,
- sistemātiski pārkāpa sabiedrisko kārtību, par ko viņam tika piemēroti administratīvie sodi vai sabiedriskās ietekmēšanas līdzekļi,
- neattaisnoja sabiedriskās organizācijas vai darba kolektīva uzticību,
- pārkāpa solījumu, ka ar priekšzīmīgu uzvedību un godīgu darbu pierādīs savu labošanos,
- pameta darba kolektīvu ar nolūku izvairīties no sabiedriskās ietekmes,

tiesa varēja pieņemt lēmumu atcelt nosacīto notiesāšanu un nosūtīt notiesāto spriedumā noteiktā soda izciešanai. Ja nosacīti notiesātais pārbaudes laikā izdarīja jaunu noziegumu, tiesai bija pienākums noteikt viņam kopēju sodu pēc vairākiem spriedumiem.

Sprieduma izpildes atlikšana ir bijusi visai līdzīga nosacītajai notiesāšanai. Principiāla atšķirība bija saistīta vienīgi ar personas statusu pēc pārbaudes (sprieduma atlikšanas) laika aprites. Nosacītas notiesāšanas gadījumā pārbaudes laika izbeigšanās nozīmēja, ka notiesātais ir izpildījis savas saistības un piespriestais sods reāli nav jāizpilda. Savukārt tajā gadījumā, kad sprieduma izpilde tikusi atlikta, tiesai bija jālemj par piespriestā soda izpildi vai personas atbrīvošanu no tā. Respektīvi, nosacītas notiesāšanas noteikumi bija visai kategoriski – "ja nebūs jaunu pārkāpumu pārbaudes laikā, tad kriminālsods netiks izpildīts". Sprieduma izpildes atlikšana nozīmēja – "ja noteiktajā laikā nebūs jaunu pārkāpumu, tiesa apsvērs iespēju neizpildīt kriminālsodu".

KK paredzēja sprieduma izpildes atlikšanu tikai tajos gadījumos, kad persona bija notiesāta ar brīvības atņemšanu pirmo reizi un tās laiks nepārsniedza trīs gadus. Pirms atlikt sprieduma izpildi, tiesai bija jāizvērtē nozieguma raksturs un sabiedriskās bīstamības pakāpe, vainīgā personība un citi lietas apstākļi, kā arī vainīgā iespēja laboties un iespējamība viņu pāraudzināt, neizolējot no sabiedrības. Tiesa varēja atlikt sprieduma izpildi uz laiku no viena līdz diviem gadiem. KK tika uzskaitīti noziegumu veidi, pēc kuru izdarīšanas tiesa nevarēja atlikt personai sprieduma izpildi (slepkavība, kara noziegumi, izvarošana u. c.).

Atliekot sprieduma izpildišanu, bija iespēja noteikt notiesātajam šādus pienākumus:

- paredzētajā termiņā novērst nodarīto kaitējumu;
- iestāties darbā vai sākt mācīties;
- bez iekšlietu iestādes piekrišanas nemainīt dzīvesvietu;
- paziņot iekšlietu iestādēm par darbavietas vai mācību vietas maiņu;
- periodiski ierasties, lai reģistrētos iekšlietu iestādē.

Pienākumu uzskaitījums nebija izsmēlošs, proti, tiesa varēja noteikt arī citus normatīvajos aktos paredzētos pienākumus, kuru izpilde varēja sekmēt notiesātā labošanu un pāraugšanu. Tiesa varēja arī noteiktam darba kolektīvam vai personai, ja tie piekrita, uzdot pienākumu pārraudzīt notiesāto un veikt viņa audzināšanas darbu.

Ja notiesātais, kuram brīvības atņemšanas sprieduma izpilde bijusi atlikta, nepildīja tiesas piespriestos pienākumus vai pārkāpa sabiedrisko kārtību vai darba disciplīnu, un par to viņam tika piemēroti administratīvie sodi, disciplinārās vai sabiedriskās ietekmēšanas līdzekļi, tiesa pēc kompetentās institūcijas vai notiesātā darba kolektīva iesnieguma varēja pieņemt lēmumu atcelt sprieduma izpildes atlikšanu un nosūtīt notiesāto spriedumā noteiktā brīvības atņemšanas soda izciešanai. Ja notiesātais sprieduma izpildes atlikšanas posmā izdarīja jaunu noziegumu, tiesa pievienoja jaunajam sodam agrāk piespriesto sodu.

Krimināllikums

Latvijas KK zaudēja spēku 1999. gada 1. aprīlī. Jaunajā KL nav paredzēta sprieduma izpildes atlikšana, bet nosacītas notiesāšanas piemērošanas kārtība principiāli nav mainījusies.

Atšķirībā no KK, KL paredz iespēju nosacīti notiesāt ne tikai ar brīvības atņemšanu, bet arī ar piespiedu darbu un naudas sodu. Nosacīti notiesātajam tiesa var piespriest pienākumus, kas uzskaitīti KL 55. panta 6. daļā. Maksimālais pārbaudes laiks, ko tiesa piespriež nosacīti notiesātajiem, ir trīs gadi. Nosacītas notiesāšanas būtība un piemērošanas kārtība tiks apskatīta nākamajās nodaļās.

III. Nosacītas notiesāšanas būtība un piemērošanas kārtība

Nosacīta notiesāšana ir patstāvīgs krimināltiesību institūts, kura būtība tiek skaidrota KL, Kriminālprocesa kodeksā, kā arī IeM instrukcijās.

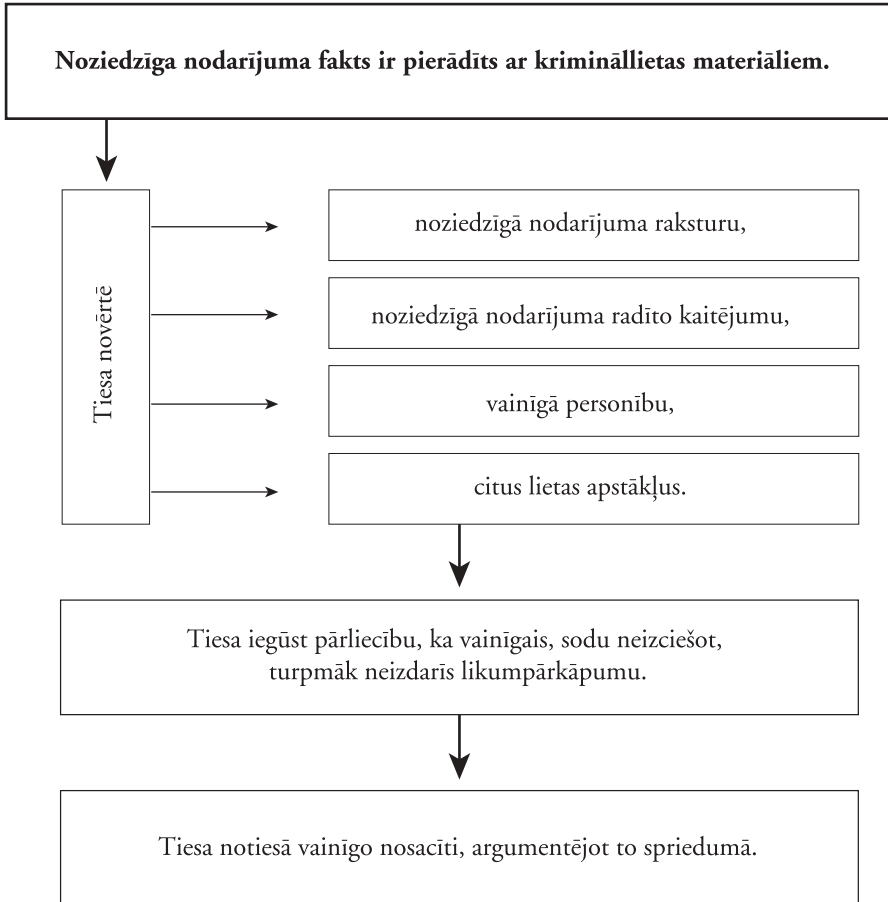
Atbilstoši Latvijas krimināltiesību tradīcijai nosacīta notiesāšana netiek vērtēta kā patstāvīgs soda veids, bet kā alternatīva tam. Kaut gan nosacīti notiesātā persona ir pakļauta dažādiem ierobežojumiem, tie ar likumu nav atzīstami par kriminālām sankcijām, bet tiek raksturoti kā vispārīgi personas pienākumi.

Termins "nosacīta notiesāšana" nav precīzs, jo ar notiesājošo spriedumu tiesa atzīst personu par vainīgu noziedzīgā nodarījumā – bez jebkādiem nosacījumiem. Vārds "nosacīta" norāda, ka sods reāli netiek izpildīts, ja persona ievēros prasības, kas paredzētas spriedumā un normatīvajos aktos. Tādējādi nosacīta notiesāšana ir vainīgās personas atbrīvošana no soda izciešanas ar nosacījumiem. To neievērošana un pārkāpumi ir iemesls reālai soda izpildei. Citu valstu tiesību sistēmās tiek izmantoti dažādi nosaukumi, kas apzīmē šo tiesību institūtu – sprieduma izpildes atlikšana (*suspended sentence*), nosacīta notiesāšana (*conditional sentence*), probācija (*probation*). Visai precīzi tas apzīmēts Baltkrievijas KK – notiesāšana ar nosacītu soda neizpildi (*осуждение с условным неприменением наказания*).¹⁴

Bieži nosacīta notiesāšana asociējas tikai ar rezultātu – persona, kas veikusi noziedzīgu nodarījumu, reāli neizcieš sodu, kas tai noteikts ar tiesas spriedumu. Tomēr likums ne vien nosaka nosacītas notiesāšanas sekas, bet arī reglamentē tās procedūru. Shematiski nosacītu notiesāšanu var attēlot šādi:

¹⁴ Sk.: Уголовный кодекс Республики Беларусь, 78 статья.

4. zīmējums. Lēmuma pieņemšana par nosacītu notiesāšanu

Faktori, kas ņemami vērā, notiesājot nosacīti

Neraugoties uz to, ka spriedumā nepieciešams norādīt apstākļus, kuru dēļ tiesa nolēmusi neizpildīt piespriesto kriminālsodu, likums faktiski neierobežo tiesas brīvību, lemjot par nosacītu notiesāšanu. No tiesas tiek prasīts, lai nosacīti notiesāšana būtu pamatota un lietderīga. Tomēr šīs kategorijas nav tik konkrētas, lai būtu iespējams norādīt uz pieņemtā lēmuma nepareizību. Mūsu KL pieļauj nosacītu notiesāšanu neatkarīgi no:

- noziedzīgā nodarījuma veida;

- noziedzīgo nodarījumu skaita;
- iepriekšējās sodāmības.

Likums nosaka tikai to, ka šie un citi apstākļi jāņem vērā, bet nedefinē, kā jārikojas tiesai, tos konstatējot. Respektīvi, lēmums par nosacītu notiesāšanu ir pilnīgi atkarīgs no tiesas ieskata un situācijas izvērtējuma konkrētajā krimināllietā.

ANO Ģenerālās Asamblejas rezolūcija Nr. 45/110 paredz, ka brīvības atņemšanai alternatīvo sodu izvēles pamatā ir jābūt vērtējumiem pēc noteiktiem kritērijiem par likumpārkāpuma raksturu un smagumu, likumpārkāpēja personību un viņa pieredzi, notiesāšanas nolūku un upuru tiesībām.¹⁵

Lai noskaidrotu viedokļus par attiecīgo normu interpretāciju, Latvijas tiesneši tika aicināti norādīt galvenos faktorus, kas ietekmē viņu lēmumu par nosacītu notiesāšanu. Atbildes snieguši 88 Latvijas tiesneši.

Neapšaubāmi katrai krimināllietai un katram likumpārkāpējam ir savas īpatnības, kas ietekmē tiesneša lēmumu. Nav nejaušība, ka vairāki tiesneši norāda uz nepieciešamību vērtēt lietas apstākļus kompleksi, ievērojot KL 55. panta 1. daļas prasības.

Tomēr, abstrahējoties no konkrētām lietām, pēc tiesnešu domām, ir svarīgi analizēt:

- noziedzīgo nodarījumu raksturu;
- lietas apstākļus;
- tiesājamā personību;
- tiesājamā uzvedību pēc noziedzīgā nodarījuma;
- cietušo viedokli par iespēju piemērot nosacītu notiesāšanu;
- sociāli politiskos faktorus, kas nav tieši saistīti ar noziedzīgo nodarījumu.

¹⁵ Apvienoto Nāciju Organizācijas Standarta minimuma noteikumi par sodiem bez brīvības atņemšanas (Tokijas noteikumi).

8. tabula. Faktori, kas, pēc tiesnešu domām, ir ņemami vērā, notiesājot nosacīti

	Pastrādāto noziedzīgo nodarījumu raksturs
✓	Noziedzīgā nodarījuma raksturs ¹⁶
✓	Nav nodarīts liels kaitējums, nav radušās smagas sekas
✓	Noziedzīga nodarījuma bistamība ir samērā neliela
✓	Nodarījumam bijis <i>gadījuma raksturs</i> , un nav pamata uzskatīt, ka iespējams noziedzīgu nodarījumu recidīvs
✓	Noziedzīgs nodarījums ir izdarīts aiz neuzmanības
✓	Atbildību mikstinošie vai pastiprinošie apstākļi
✓	Likumpārkāpums nav bijis vardarbīgs
✓	Epizožu skaits, kas veido noziedzīgo nodarījumu, ir neliels
✓	Atkārtoti izdarīta zādzība nelielā apmērā
	Tiesājamā personība
✓	Tiesājamā personība ¹⁷
✓	Persona ir pirmo reizi pastrādājusi noziedzīgu nodarījumu
✓	Pārkāpējs ir nepilngadīgs
✓	Pārkāpēja pozitīvs raksturojums
✓	Tiesājamā veselības stāvoklis
✓	Ģimenes apstākļi, apgādībā esošās personas
✓	Likumpārkāpējam ir darbs
✓	Iepriekšējās likumpārkāpēja sodāmības ir dzēstas
✓	Vainīgā dzīves apstākļi
✓	Tiesājamais nav bistams sabiedrībai
✓	Tiesājamā finansiālais stāvoklis
✓	Persona ir spējīga novērst kaitējumu
	Vainīgā uzvedība pēc noziedzīgā nodarījuma
✓	Vainīgais atlīdzinājis zaudējumus, novērsis radīto kaitējumu
✓	Tiesājamais atzinis savu vainu un nožēlo izdarīto
✓	Tiesājamais ir palīdzējis izmeklēšanai

¹⁶ Norādot uz noziedzīga nodarījuma raksturu, respondenti neatšifrēja tā saturu.

¹⁷ Norādot uz tiesājamā personību, respondenti nav atšifrējuši saturu.

	Juridiskais aspekts
✓	Nav cita alternatīva soda veida kā vienīgi brīvības atņemšana
✓	Kriminālsoda atbilstība nodarījumam
✓	Par nodarījumu ir paredzēts bargs sods, bet konkrētajos apstākļos nav radīts būtisks kaitējums
	Citi apstākļi
✓	Cerība (un arī pamats tam), ka cilvēks labosies bez reāla cietumsoda un turpmāk neizdarīs noziedzīgus nodarījumus
✓	Cietušo viedoklis (cietušo attieksme pret nodarījumu)
✓	Neapmierinošs cietuma stāvoklis
✓	Cietušo lūgums bargi nesodīt
✓	Personības degradācija cietuma apstākļos, personības kriminalizācija

Tiesnešu vidū visai plaši tiek atbalstīta doma pieļaut atkārtotu nosacītu notiesāšanu pēc noziedzīga nodarījuma aiznezmanības pārbaudes laikā. Domāju, ka to var atbalstīt un paredzēt šo iespēju KL.

Atsevišķos gadījumos nosacītas notiesāšanas iemesls ir soda mērs, kuru, atbilstoši KL, var noteikt likumpārkāpējam. Lai nesodītu likumpārkāpēju ar reālu brīvības atņemšanu, tiesa, nesaskatot citu alternatīvu, piemēro nosacīto notiesāšanu. Ar salīdzinoši maigiem spriedumiem, nosacīti notiesājot par smagiem un pat sevišķi smagiem noziegumiem, tiesneši dažkārt kompensē likumdevēja neizdarību, – ja KL nav ļoti precīzs un ja pantos paredzētais soda mērs ir pārāk bargs un neatbilst pastrādātā nodarījuma kaitīgumam/bīstamībai, tad ar nosacītu notiesāšanu var censties nodrošināt atbilstību starp soda mēru un likumpārkāpumu. Īpaši aktuāli tas ir kopš grozījumu izdarīšanas KL 49. pantā, kas sašaurinājis tiesas iespējas piespriest sodu, kurš ir vieglāks par konkrētā pantā paredzēto.

Piemēram, inkriminējot personai laupīšanu personu grupā (KL 176. panta 2. daļa), vainīgajam ir jāpiespriež brīvības atņemšana uz laiku, kas nav īsāks par sešiem gadiem; par patronu vai gāzes baloniņu neatļautu pārvietošanu pāri robežai tiesai jāpiespriež brīvības atņemšana uz laiku no astoņiem līdz piecpadsmit gadiem (KL 190. panta 3. daļa). Ņemot vērā vairākus vainīgā atbildību mīkstinošus apstākļus un viņa personību, tiesa, atsaucoties uz KL 49. pantu, ir tiesīga noteikt likumpārkāpējam sodu, kas ir zemāks par minimālo, kāds par attiecīgo nodarījumu paredzēts likumā, vai noteikt citu, vieglāka soda veidu. Tomēr KL 49. panta noteikumi nav piemērojami un brīvības atņemšana nevar tikt aizstāta ar alternatīvu sodu, ja tiesa ir atzinusi, ka noziedzīgais nodarījums veikts atbildību pastiprinošos apstākļos vai ja to pastrādājusi agrāk sodīta persona. Šajos

gadījumos tiesu rīcībā ir tikai nosacītas notiesāšanas institūts, kas tiek izmantots, lai novērstu pārāk bargu sodu par izdarīto pārkāpumu.

Kopš 2002. gada 23. maija soda samazināšana un vieglākā soda noteikšana nav pieļaujama, ja tiesa atzinusi personu par vainīgu smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā.¹⁸ Tādējādi tiek paplašināts to gadījumu skaits, kad nosacīta notiesāšana var būt vienīgā alternatīva reālai brīvības atņemšanai. Kamēr nav sakārtota KL sevišķā daļa un ja nodarījumi, kuru bīstamība nav salīdzinoši liela, bet tie pēc likuma atzīstami par smagiem vai sevišķi smagiem noziegumiem, nav lietderīgi ierobežot tiesas tiesības piespriest nosacītu notiesāšanu. Tomēr ir vērts ieteikt tiesnešiem vispārējos gadījumos atteikties no nosacītas notiesāšanas, tiesājot par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, kā arī piespriest sodu personai, kas vairākkārt bijusi sodīta.¹⁹ Attiecīgas rekomendācijas varētu būt apstiprinātas Augstākās Tiesas lēmumā vai nosacītas notiesāšanas vadlīnijās.

Ņemot vērā, ka nav iespējams uzskaitīt visus faktorus, kuriem pastāvēt personu var notiesāt nosacīti, būtu lietderīgi definēt apstākļus, kurus konstatējot tiesai īpaši uzmanīgi jālemj par iespēju piemērot nosacītu notiesāšanu. Šajos gadījumos, kategoriski neaizliedzot nosacītu notiesāšanu, no tiesām tomēr būtu jāprasa nopietna, pārliecinoša argumentācija. Par šādiem apstākļiem būtu jāatzīst:

- smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšana;
- speciālais recidīvs, proti, noziedzīgs nodarījums pēc notiesāšanas par analogu likumpārkāpumu;
- tišs noziedzīgs nodarījums, ja persona pirms tam tikusi sodīta nosacīti par citu noziegumu;
- vairāku noziegumu izdarīšana (noziegumu daudzējādība).

¹⁸ Izņemot nepilngadīgos, sievietes un personas, kas agrāk nav bijušas notiesātas par noziedzīgu nodarījumu.

¹⁹ Šveices KK, piemēram, aizliedz nosacītu notiesāšanu, ja personai piecus gadus pirms tam bijusi piespriesta brīvības atņemšana uz laiku, kas ilgāks par 3 mēnešiem, par citu noziedzīgu nodarījumu. Arī Baltkrievijas KK paredz, ka nosacīti var notiesāt tikai personu, kurai pirmo reizi piespriesta brīvības atņemšana un tās ilgums nav pārsniedzis 5 gadus. Ķīnas KK aizliedz nosacītu notiesāšanu, ja persona agrāk bijusi sodīta. Beļģijas KK paredz, ka sprieduma izpilde var būt atlikta, ja personai pirms tam nav bijusi sodīta ar brīvības atņemšanu uz laiku, ilgāku par 12 mēnešiem. Sk. Šveices KK 41. pantu, Baltkrievijas KK 78. pantu, Ķīnas KK 74. pantu, kā arī *Community Sanctions and Measures in Belgium// Albrecht, Hans-Jörg and A. M. van Kalmthout. Community Sanctions and Measures in Europe and North America, Freiburg (2000), pp. 43 – 77.*

Nepieciešams, lai nosacīta notiesāšana pirmām kārtām būtu alternatīva reālajam pamatsodam, ja persona pirmo reizi tiek tiesāta par kriminālpārkāpuma vai mazāk smaga nozieguma izdarīšanu – **tīšu likumpārkāpumu**, par kuru maksimālais likumā paredzētais sods ir brīvības atņemšana līdz 5 gadiem, vai **likumpārkāpumu aiz neuzmanības**, neatkarīgi no soda, kas par to paredzēts KL. Protams, arī šajos gadījumos nosacītu notiesāšanu nedrīkst piespriest automātiski, bet tiesai jāiegūst pārlicība, ka, neizciešot sodu reāli, persona turpmāk neveiks jaunus kriminālnodarījumus.

Nav pamata iebilst pret nosacītu notiesāšanu pēc KL pantiem, kas paredz atbildību par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, ja persona tieši nav veikusi definēto noziedzīgo nodarījumu, bet ar savu rīcību apzināti to atbalstījusi vai kūdījusi uz to. Tāpat nosacīta notiesāšana var tikt plaši piemērota, tiesājot personu par sagatavošanos noziegumam.

Kriminālsodu veidi, kurus var piespriest nosacīti

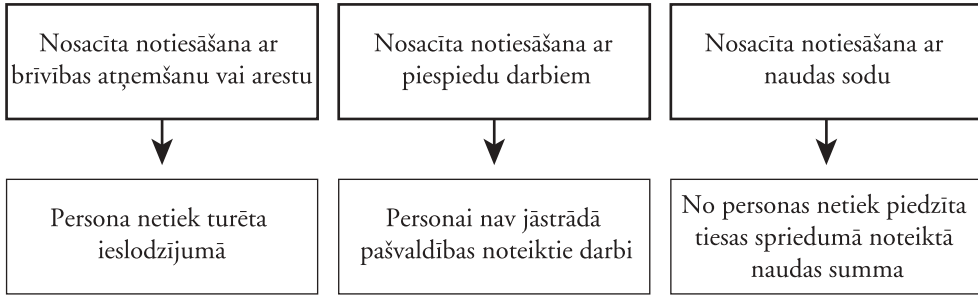
Atbilstoši KL 55. panta 1. daļai nosacītu notiesāšanu drīkst piemērot, notiesājot personu ar:

- brīvības atņemšanu,
- arestu,
- piespiedu darbu,
- naudas sodu.

Ņemot vērā, ka līdz 2007. gada 1. martam Latvijā kā kriminālsods netiks piemērots arests²⁰, aktuāla ir nosacīta notiesāšana ar brīvības atņemšanu, piespiedu darbu un naudas sodu.

²⁰ Izņemot aresta piemērošanu militārpersonām par KL 25. nodaļā paredzētajiem nodarījumiem.

5. zīmējums. Nosacītas notiesāšanas tiesiskais rezultāts

No 105 aptaujātajiem tiesnešiem 93 norādīja, ka 2001. gadā viņi savā praksē izmantojuši nosacītu notiesāšanu. Visi 93 tiesneši atzina, ka piesprieduši nosacītu brīvības atņemšanu; 17 jeb 18,3% aptaujāto apliecināja, ka nosacīti piesprieduši piespiedu darbu, bet 32 tiesneši jeb 34,4 % aptaujāto – nosacītu naudas sodu.

Datos par tām nosacīti notiesātajām personām, kas atrodas uzskaitē, atspoguļojas citas nosacītu kriminālsodu veidu proporcijas. Lielākā nosacīti notiesāto personu daļa – 97,98% ir notiesātas ar brīvības atņemšanu, piespiedu darbs nosacīti ticis piespriests 0,29% notiesāto, bet naudas sods – 1,73% notiesāto.

9. tabula. Nosacīti notiesāto, kas atrodas uzskaitē, iedalījums pēc piesprietā kriminālsoda veida (līdz 2002. gada 1. februārim)²¹

	Kopējais skaits	Nosacīti notiesāti ar brīvības atņemšanu	Nosacīti notiesāti ar piespiedu darbu	Nosacīti notiesāti ar naudas sodu
Nosacīti notiesāto skaits	8926	8746	26	154
(%)	100	97,98	0,29	1,73

2002. gadā Latvijas tiesas nosacīti notiesājušas 6780 cilvēku, no kuriem 6678 pārkāpēji tika notiesāti nosacīti ar brīvības atņemšanu, 80 cilvēki – ar naudas sodu un 22 – ar piespiedu darbu.

²¹ Izmantoti PITSI dati.

10. tabula. Kriminālsodu izvēle, notiesājot nosacīti (2002. gads)

	Kopējais nosacīti notiesāto skaits	Personas, kas nosacīti notiesātas ar brīvības atņemšanu	Personas, kas nosacīti notiesātas ar piespiedu darbu	Personas, kas nosacīti notiesātas ar naudas sodu
Nosacīti notiesāto skaits	6780	6678	22	80
(%)	100	98,5	0,32	1,18

Nosacītu notiesāšanu bieži vērtē un piespriež kā alternatīvu reālai brīvības ierobežošanai. Arī tiesnešiem nosacīta notiesāšana pārsvarā asociējas ar brīvības atņemšanas alternatīvu. Savukārt nedz naudas sods, nedz piespiedu darbs nav saistīts ar personas ieslodzīšanu un tādēļ parasti var tikt izpildīts reāli.

Tomēr, ņemot vērā situāciju dažādību, nebūtu lietderīgi mainīt pastāvošo sistēmu, pieļaujot vienīgi nosacītu brīvības atņemšanu. Ja tiesa uzskata par lietderīgu reāli neizpildīt naudas sodu vai piespiedu darbu, nebūtu loģiski liegt piespriest šos sodus nosacīti. Tas var būt īpaši aktuāli, ja persona izdarījusi kriminālpārkāpumu, par kuru nav paredzēta brīvības atņemšana, un ja tai var piespriest naudas sodu vai piespiedu darbus, bet tiesa secina, ka reāla soda izpilde konkrētajā gadījumā nav nepieciešama, jo persona var laboties, attiecīgo sodu neizciešot.

Pārbaudes laiks

Nosacītas notiesāšanas gadījumā personas atbrīvošana no reāla soda izciešanas nav absolūta, bet ir saistīta ar personas priekšzīmīgu uzvedību pārbaudes laikā. Pārbaudes laika ilgumu tiesa var noteikt no sešiem mēnešiem līdz trim gadiem. Nedz KL, nedz ar to pamatotie tiesību akti nedefinē pārbaudes ilguma noteikšanas kritērijus, to nosaka tiesa pēc saviem ieskatiem.

Ņemot vērā, ka likumā nav sacīts, vai pārbaudes laiks var būt īsāks par piespriestās brīvības atņemšanas laiku, aptaujā tiesneši tika aicināti izteikt savu attieksmi pret pārbaudes laika ilgumu. 94 Latvijas tiesneši ir pauduši viedokli par pieļaujamo pārbaudes laika ilgumu, notiesājot ar brīvības atņemšanu nosacīti, kā arī par optimālo attiecību starp pārbaudes un brīvības atņemšanas laiku.

Analizējot sniegtās atbildes, var secināt: lielākā daļa tiesnešu – 53,19% – atzīst, ka spēkā esošais likums ļauj tiesām lemt par pārbaudes laika ilgumu pēc sava ieskata un tiesas izvēle legāli netiek ierobežota. 25,53% tiesnešu uzskata, ka KL nepieļauj pārbaudes laika piespriešanu, kas būtu ilgāks par noteikto brīvības atņemšanas laiku, bet 29,79% tiesnešu domā, ka, atbilstoši KL, pārbaudes laiks nedrīkst būt īsāks par noteikto brīvības atņemšanas laiku. Savukārt, spriežot par optimālo attiecību starp brīvības atņemšanas un pārbaudes laiku, tiesnešu viedokļi krasi atšķiras un neviena pozīcija nav dominējoša.

11. tabula. Tiesnešu viedokļi par pārbaudes laika un brīvības atņemšanas ilguma korelāciju (%)

	Pastāvošā situācija (KL normas izpratne)	Optimālais variants (kas būtu jāparedz KL)
Pārbaudes laiks var būt gan īsāks, gan ilgāks par piespriesto brīvības atņemšanas laiku, gan arī vienāds ar to	53,2	30,2
Pārbaudes laikam jābūt vienādam ar piespriesto brīvības atņemšanas laiku	8,5	24
Pārbaudes laiks nedrīkst būt ilgāks par brīvības atņemšanas laiku	17	15,6
Pārbaudes laiks nedrīkst būt īsāks par brīvības atņemšanas laiku	21,3	30,2

Kaut gan pārbaudes posms nav soda izciešanas laiks, tomēr ir ar to tieši saistīts, un nav labi, ja tas ir īsāks par spriedumā noteikto brīvības atņemšanas laiku. Tādā gadījumā rodas iekšējā pretruna – no vienas puses, tiesa, vispusīgi novērtējusi lietas apstākļus, secina, ka persona jāizolē no sabiedrības uz noteiktu laiku, bet, no otras puses, atzīst, ka, nepiespiežot ieslodzījumu, pārbaudes laiks var būt īsāks nekā paredzētā brīvības atņemšana. Tā rīkojoties, tiesa ne tikai atbrīvo vainīgo no reāla soda izciešanas, bet arī saīsina laiku, kurā personas uzvedība ir pakļauta kontrolei un zināmiem ierobežojumiem.

Piemēram, ja persona notiesāta ar brīvības atņemšanu uz 3 gadiem, paredzot pārbaudes laiku uz 2 gadiem, tiesas spriedums atšifrējams šādi –, ievērojot visus lietas apstākļus, personai reāli jāatrodas ieslodzījumā 3 gadus, bet, ja viņa 2 gadu laikā neizdaris jaunus pārkāpumus, tās brīvība nebūs jāierobežo vispār.

Būtu saprotams, ja reālo brīvības atņemšanu aizstātu ar nosacītu notiesāšanu, piešķirot pārbaudes laiku, kurš ir ilgāks par paredzēto brīvības atņemšanas laiku vai vismaz vienāds ar to. Tas nozīmētu, ka tiesa, mīkstinot vainīgajam soda izciešanas kārtību, pagarina laika posmu, kurā cilvēka uzvedība tiek kontrolēta. Par pozitīvu piemēru jautājuma risinājumā var minēt Vācijas krimināltiesības²². Šis valsts KK pieļauj nosacītu notiesāšanu uz laiku līdz diviem gadiem, turklāt paredzot, ka pārbaudes laiks nevar būt īsāks par diviem gadiem un ilgāks par pieciem gadiem. Ir pilnīgi loģiski, ka, **no vienas puses, atvieglojot soda izciešanas kārtību, tiesai, lai to kompensētu, ir jāpalielina laika posms, kurā personas uzvedība tiek īpaši uzraudzīta.** Ja ar tiesas spriedumu personas rīcība atzīta par bīstamu un tai, piemēram, ir bijusi piespriesta brīvības atņemšana uz pieciem gadiem, nav pareizi aizstāt brīvības atņemšanu ar trīs gadus ilgu pārbaudes laiku.

<p>Daugavpils tiesa 2001. gada 22. martā atklātā sēdē izskatīja krimināllietu J. Š. apsūdzībā pēc Latvijas KK 139. panta 4. daļas, KL 233. panta 3. daļas un 175. panta 2. daļas.</p> <p>Tiesa konstatēja, ka J. Š.:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ bez attiecīgās atļaujas glabājis, pārnēsis un realizējis šaujameroci un munīciju; ▪ izdarījis zādzību, kas saistīta ar iekļūšanu glabātavā; ▪ atkārtoti, pēc iepriekšējas norunas, personu grupā izdarījis svešas kustamās mantas slepenu nolaupīšanu (zādzību). <p>Tiesa nosprieda:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ atzīt J. Š. par vainīgu nozieguma izdarīšanā, kas paredzēts Latvijas KK 139. panta 4. daļā, un pēc Latvijas KK 41. panta sodīt ar brīvības atņemšanu uz 1 gadu bez mantas konfiskācijas; ▪ atzīt par vainīgu J. Š. nozieguma izdarīšanā, kas paredzēts KL 175. panta 2. daļā, un sodīt viņu ar brīvības atņemšanu uz 6 mēnešiem bez mantas konfiskācijas; ▪ atzīt par vainīgu J. Š. nozieguma izdarīšanā, kas paredzēts KL 233. panta 3. daļā, un sodīt viņu ar brīvības atņemšanu uz 1 gadu, neatņemot viņam tiesības veikt zināma veida uzņēmējdarbību; 	<p>?</p> <p>?</p> <p>?</p> <p>?</p> <p>?</p> <p>?</p>
---	---

²² *German Penal Code, Sections 56–58.* <http://www.bmj.bund.de/images/10927.pdf> Pēdējo reizi sk. 02.04.2003.

<ul style="list-style-type: none"> ▪ pamatojoties uz KL 50. pantu, noteikt J. Š. galīgo sodu, daļēji pievienojot minētos sodus – brīvības atņemšanu uz 2 gadiem bez mantas konfiskācijas –, neatņemot tiesības veikt zināma veida uzņēmējdarbību; ▪ pamatojoties uz Latvijas KL 55. pantu, minēto sodu uzskatīt par nosacītu ar pārbaudes laiku uz 1 gadu un 6 mēnešiem. <p>Lietas Nr. K12-297/01 1190035400 materiāli</p>	<p>?</p> <p>?</p>
--	-------------------

Šādā situācijā nebūtu pareizi ierobežot tiesas tiesības noteikt pārbaudes laiku, kas ir isāks par piespriesto brīvības atņemšanu. Iemesls tam ir mūsu kriminālo sankciju sistēmas nesakārtotība. Piemēram, notiesājot divus cilvēkus par mantas atņemšanu trešajai personai, minimālais sods, ko tiesa var piespriest vainīgajiem, ir brīvības atņemšana uz 6 gadiem, arī tad, ja vardarbība nav radījusi kaitējumu cietušā veselībai, vai pat tad, ja tikai piedraudēts ar vardarbību. Ja vainīgie pirms tam nav bijuši sodīti, tiesa pēc KL 49. panta var piespriest vieglāku sodu. Tomēr, ja vainīgais pirms laupīšanas ir bijis sodīts par kādu citu tīšu vai aiz neuzmanības radušos noziedzīgu nodarījumu (piemēram, zādzību nelielos apmēros, patvaļīgu zvejošanu, goda aizskaršanu vai jebkādu citu nodarījumu), tiesai nav iespēju piespriest sodu, kas būtu vieglāks nekā likumā paredzētais, un vienīgā iespēja reāli neatņemt personai brīvību uz 6 gadiem ir notiesāt to nosacīti ar brīvības atņemšanu uz 6 gadiem – ar pārbaudes laiku uz 3 gadiem.²³

Nosacītas notiesāšanas piemērošana pēc krimināllietu kategorijām

Krimināllikums, definējot nosacītas notiesāšanas noteikumus, neizvirza nekādas prasības attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu veidiem. Likums noteic, ka tiesai, lemjot par nosacītu notiesāšanu, jāņem vērā noziedzīga nodarījuma raksturs un radītais kaitējums. Praktiski tas nozīmē, ka tiesa var notiesāt nosacīti jebkuru likumpārkāpēju, neatkarīgi no noziedzīga nodarījuma veida. Arī noziedzīgu nodarījumu skaits pats par

²³ 2003. gada 26. martā Daugavpils tiesa notiesājusi M. un S., kuri nolaupijuši personai J. piederošo mobilo telefonu 30 Ls vērtībā. Nozieguma izdarīšanas laikā M. turēja J. kreiso roku, bet S. izvilka mobilo telefonu no cietušā kabatas. Ievērojot, ka M. agrāk ticis sodīts, nav tiesiskā pamata piespriest viņam sodu, kurš ir vieglāks par KL 176. panta 2. daļā paredzēto. Ievērojot, ka personas brīvības atņemšana uz 6 gadiem neatbilstu nodarījuma kaitīgumam un pārkāpēja bīstamībai, brīvības atņemšana tika piespriesta uz 6 gadiem nosacīti ar pārbaudes laiku uz 3 gadiem. (Pēc Krimināllietas K12–Nr. 1180081702 materiāliem).

sevi nevar būt šķērslis, lai notiesātu nosacīti. Tomēr ir acīmredzams, ka, pirms nosacīti notiesāt cilvēku, kurš izdarījis smagu/sevišķi smagu noziegumu vai vairākkārt pārkāpis KL aizliegumus, tiesai ar īpašu rūpību jāizvērtē lietas apstākļi un spriedumā jāmin iemesli, kuru dēļ nolemts reāli neizpildīt piespriesto sodu.

Kaut gan nosacītu notiesāšanu praksē izmanto pēc dažāda veida noziedzīgiem nodarījumiem (tajā skaitā, notiesājot par slepkavību un izvarošanu), tomēr lielākā daļa nosacīti notiesāto ir cilvēki, kas ir veikuši noziedzīgu nodarījumu pret īpašumu, proti – zādzību, laupīšanu, krāpšanu, piesavināšanos u. tml.

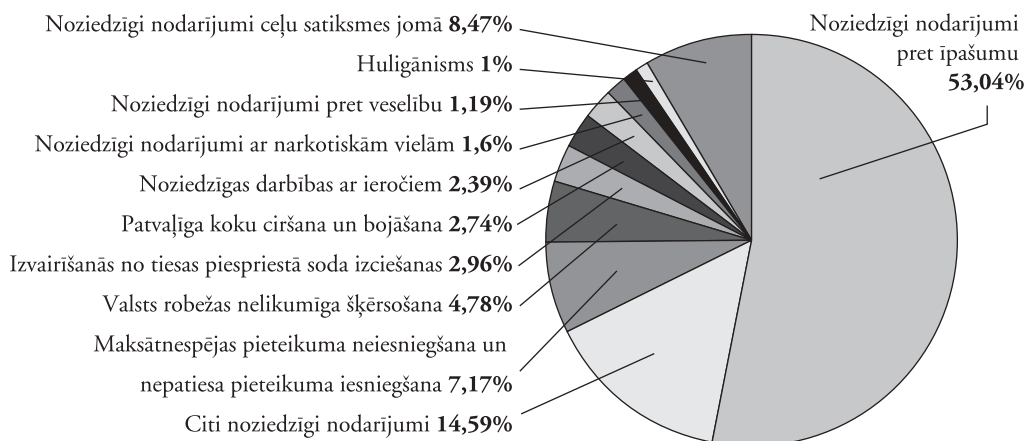
No nosacīti notiesāto personu kopskaita 53,04% cilvēku ir atzīti par vainīgiem noziedzīgos nodarījumos pret īpašumu.

Otrā lielākā nosacīti notiesāto grupa – 14,59% no nosacīti notiesāto kopskaita – ir personas, kuras izdarījušas noziedzīgus nodarījumus pret satiksmes drošību – notikusi ceļu satiksmes noteikumu pārkāpšana, kuras dēļ ievainoti vai gājuši bojā cilvēki, kā arī gada laikā atkārtoti tikusi konstatēta transportlīdzekļa vadīšana reibuma stāvoklī.

Par huligānismu ir sodīti 7,17% nosacīti notiesāto, par miesas bojājumu nodarīšanu un noziedzīgiem nodarījumiem pret veselību – 4,78% nosacīti notiesāto.

Nosacīti notiesāto personu grupu struktūra 2002. gadā, atkarībā no nodarījumiem, ir atspoguļota 7. zīmējumā.

6. zīmējums. 2002. gadā nosacīti notiesāto iedalījums, ņemot vērā noziedzīgu nodarījumu veidus (% no kopējā nosacīti notiesāto personu skaita)

Pētījumā gaitā iegūta informācija par nosacītas notiesāšanas un brīvības atņemšanas biežumu. Tabulā uzskaitīti noziedzīgie nodarījumi, par kuriem personas tika notiesātas nosacīti, kā arī salīdzināts nosacīti notiesāto skaits ar to personu skaitu, kurām tika piespriesta reāla brīvības atņemšana.

12. tabula. Noziedzīgu nodarījumu veidi, par kuriem personas tikušas notiesātas nosacīti 2002. gadā (izvilksms)²⁴

Noziedzīga nodarījuma veids	Kopā notiesāti	Nosacīti notiesāto skaits	No kopēja notiesāto skaita par šo nodarījumu (%)	Piemērota reāla brīvības atņemšana	No kopēja notiesāto skaita par šo nodarījumu (%)
Kukuļdošana un kukuļņemšana	19	17	89,47	1	5,26
Ceļu satiksmes noteikumu un transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumu pārkāpšana, kuras rezultātā cietušajam nodarīti miesas bojājumi vai iestājusies nāve	689	554	80,41	38	5,52
Huligānisms	643	486	75,58	94	14,62
Kontrabanda	22	12	54,55	8	36,36
Laupīšana	849	348	40,99	500	58,89
Narkotisko un psihotropo vielu neatļauta izgatavošana, iegādāšanās, glabāšana, pārvadāšana un pārsūtīšana	553	197	35,62	344	62,21
Izvarošana un vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana	81	24	29,63	57	70,37
Slepkavība	47	3	6,38	43	91,49

Kaut gan nosacīti notiesā arī par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem (piemēram, pēc KL 118. panta – par slepkavību sevišķi pastiprinošos apstākļos, pēc KL 159. panta – par izvarošanu, pēc KL 176. panta – par laupīšanu), iepazīstoties ar statistiku, nav iespējams secināt, cik pamatota bijusi nosacīta notiesāšana. Atbilstoši KL

²⁴ Sk. pielikumu Nr. 4.

pie atbildības saucamas ne vien personas, kas tieši veikušas noziedzīgu nodarījumu, bet arī cilvēki, kas organizējuši tā izdarīšanu, to atbalstījuši vai kūdījuši uz to. Šajos gadījumos personai ir jāatbild pēc tā paša panta kā nozieguma izdarītājam. Kriminālatbildība iestājas arī tajos gadījumos, kad personai nav izdevies pilnībā realizēt savu noziedzīgo plānu, bet konstatēta gatavošanās smagam vai sevišķi smagam noziegumam, vai arī noticis nozieguma mēģinājums. Tādējādi ir iespējami gadījumi, kad persona tiek saukta pie kriminālatbildības pēc panta, kas paredz atbildību par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, bet faktiski viņas rīcība nav tik bīstama, lai būtu pamats piemērot reālu brīvības atņemšanu.

IV. NOSACĪTI NOTIESĀTO PIENĀKUMI

Neizpildot spriedumā noteikto sodu un notiesājot nosacīti, tiesa var izvirzīt notiesātajiem vairākus pienākumus. Tos var iedalīt obligātajos – kas nosakāmi visos gadījumos, kad tiek piespriesta nosacīta notiesāšana – un fakultatīvajos – par kuru piemērošanu tiesa lemj pēc sava ieskata. Vienai nosacīti notiesātajai personai var vienlaicīgi uzdot vairākus pienākumus.

Obligātie pienākumi, kas jāievēro pārbaudes laikā:

- neizdarīt jaunus noziegumus;
- nepārkāpt sabiedrisko kārtību;
- neizdarīt divus vai vairākus administratīvos pārkāpumus;
- ierasties pēc PITSI uzaicinājuma uz pārrunām.

Fakultatīvie pienākumi:

- izpildīt papildsodus, ko personai nosaka tiesa;
- noteiktā termiņā novērst radīto kaitējumu;
- mainīt dzīvesvietu tikai ar tās iestādes piekrišanu, kuras pienākums ir kontrolēt notiesātā uzvedību;
- periodiski ierasties uz reģistrāciju noteiktā institūcijā;
- neapmeklēt noteiktas vietas;
- noteiktajā laikā atrasties savā dzīvesvietā;
- ārstēties no alkoholisma, narkomānijas vai toksikomānijas (ja noziegums izdarīts uz alkoholisma, narkomānijas vai toksikomānijas pamata un vainīgais ir piekritis ārstēties).

Nosacīti notiesājot nepilngadīgo, tiesa var noteikt ne tikai ierobežojumus, kas paredzēti KL 55. pantā, bet arī audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus – likt nepilngadīgajam, kas sasniedzis 15 gadu vecumu, atlīdzināt nodarīto zaudējumu, ja nepilngadīgajam ir izpeļņa un ja zaudējuma summa nepārsniedz vienu valstī noteikto minimālo mēnešalgu; likt nepilngadīgajam, kas sasniedzis 15 gadu vecumu, ar savu darbu novērst radītā kaitējuma sekas; nodot nepilngadīgo galvojumā vecākiem vai personām, kas tos aizstāj, kā arī citām personām, iestādēm vai organizācijām. 2004. gada 1. janvārī, stājoties spēkā jaunajam likumam "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem", šo papildu pienākumu uzskaitījums vēl tiks paplašināts.

Atturēšanās no jauniem noziedzīgiem nodarījumiem

Personu var notiesāt nosacīti, ja ir pamats uzskatīt, ka turpmāk tā neveiks jaunus noziedzīgus nodarījumus. Protams, lemjot par nosacītu notiesāšanu, tiesa nevar zināt, vai persona izdarīs vai neizdarīs jaunus pārkāpumus, tomēr ir jābūt pamatam uzskatīt, ka personas labošanās var notikt arī bez reālas soda izpildes. Arī KL 55. panta 2. daļā ir skaidri norādīts, ka, piespriežot sodu, tiesa pieņem lēmumu to neizpildīt, ja notiesātais noteiktajā pārbaudes laikā neveiks jaunu noziedzīgu nodarījumu.

Tiesnešu, kā arī citu juristu vidū, nav viennozīmīga atbalsta attiecīgajai likuma prasībai. Lai noskaidrotu viedokļus par nosacītas notiesāšanas lietderīgumu, Latvijas tiesneši, kas izskata krimināllietas, 2002. gada februārī tika aicināti izteikt savas domas par analizējamo problēmu. Uz jautājumu "Vai Jūsu praksē ir bijuši gadījumi, kad nosacīti notiesātās personas pārbaudes laikā izdarījušas jaunus noziedzīgus nodarījumus, par kuriem viņiem atkal tika piemērota nosacīta notiesāšana?" noliedzoši atbildēja 65 respondenti, bet 32 atbildēja apstiprinoši. Turklāt attiecīgo praksi vairāki tiesneši neuzskatīja par nelikumīgu vai vismaz par nepareizu.

Uz jautājumu par nepieciešamību paredzēt KL iespēju nosacīti notiesāt personu, kura, būdama notiesāta nosacīti, pārbaudes laikā ir pastrādājusi jaunu noziedzīgu nodarījumu, tiesneši devuši šādas atbildes:

- jā – 39;
- nē – 62;

²⁵ "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem", LR likums, pieņemts 2002. gada 31. oktobrī. "Latvijas Vēstnesis", 19.11.2002.

Vairāki respondenti, pieļaujot atkārtotu nosacītu notiesāšanu par nodarījumu, kas pastrādāts pārbaudes laikā, ir atzīmējuši, ka tā varētu notikt, ja otrs nodarījums būtu izdarīts aiz neuzmanības.

Gandrīz visos citu valstu KL paredzēts, ka nosacīta notiesāšana ir atceļama, ja pārkāpējs pārbaudes laikā pastrādājis jaunu noziedzīgu nodarījumu. Tomēr šie noteikumi nav kategoriski – nosacītu notiesāšanu var neatcelt, ja jauns pārkāpums izdarīts aiz neuzmanības un tiesa uzskata, ka iepriekš piespriesto sodu joprojām var neizpildīt reāli.²⁶ Vācijas KK 56.f pants savukārt paredz, ka pēc jauna noziedzīga nodarījuma pārbaudes laikā piespriestais sods ir izpildāms reāli, tomēr, ievērojot lietas apstākļus, tiesa var nolemt to neizpildīt, bet noteikt pārkāpējam jaunus pienākumus vai pagarināt pārbaudes laiku.²⁷

Sabiedriskās kārtības ievērošana

Sabiedriskās kārtības ievērošana plašākā nozīmē ir personas uzvedība, kas atbilst tiesību normu prasībām, tātad persona ievēro normatīvajos aktos definētos aizliegumus. Pieprasot, lai nosacīti notiesātais ievēro sabiedrisko kārtību, likumdevējs to izprot šauri, proti, kā pienākumu atturēties no darbībām, kas ir minētas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 13. nodaļā (administratīvie pārkāpumi, kas apdraud sabiedrisko kārtību) un KL 20. nodaļā (noziedzīgi nodarījumi pret vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību).

Nosacīti notiesātajam piespriestais sods var tikt reāli izpildīts, ja persona ir pastrādājusi noziedzīgus nodarījumus, divus vai vairākus administratīvos pārkāpumus, vai arī ja nav ievērojusi noteiktos pienākumus, taču šai likumā formulētajai prasībai ir fakultatīvs raksturs, jo juridiskās sekas rada vien tāda sabiedriskās kārtības neievērošana, par kuru personu var saukt pie administratīvās vai kriminālās atbildības.

Administratīvo pārkāpumu neizdarīšana

Atbilstoši KL 55. panta 9. daļai – ja nosacīti notiesātais atkārtoti izdarījis administratīvos pārkāpumus, par ko saņēmis administratīvus sodus, tiesa pēc policijas iestādes iesnieguma var pieņemt lēmumu par spriedumā noteiktā soda izpildīšanu vai pārbaudes termiņa pagarināšanu par vienu gadu.

²⁶ Sk. Igaunijas SL 73., 74. pants, Kazahijas KK 64. pants.

²⁷ *German Penal Code. Unofficial translation.* <http://www.bmj.bund.de/images/10927.pdf> Pēdējo reizi sk. 02.04.2003.

2001. gadā pēc PITSI datiem tika reģistrēti 309 gadījumi, kad nosacīti notiesātās personas pārbaudes laikā izdarījušas divus vai vairākus sabiedriskās kārtības pārkāpumus, par kuriem tika sodītas administratīvā kārtā.

Tā kā noteikumiem par reāla soda izpildi nosacīti notiesātajam, kurš pieļāvis administratīvos pārkāpumus, ir dispozitīvs raksturs un tiesa *var piemērot*, nevis tai jāpiemēro sods, tika pētīts tiesnešu viedoklis attiecībā uz šo situāciju.

Tiesneši pirmām kārtām tika aicināti noteikt administratīvo pārkāpumu skaitu, kurus izdarot, nosacīta notiesāšana jāaizstāj ar reālu sodu. Savu viedokli pauda 96 respondenti. Lielākā aptaujāto daļa, proti – 53,13%, interpretēja likumu prasības burtiski, uzskatot, ka nosacīti notiesātā liktenis tiesai jāizlemj, ja notiesātais pārbaudes laikā ir izdarījis divus administratīvos pārkāpumus. Savukārt 30,21% aptaujāto uzskatīja, ka sprieduma noteiktais sods var tikt izpildīts reāli, ja persona ir ne mazāk kā trīs reizes saukta pie administratīvās atbildības.

Viedokli par administratīvo pārkāpumu skaitu, pēc kuru izdarīšanas jālemj par reālu soda izpildi, pauduši arī PITSI darbinieki. Tika aptaujāts 21 PITSI darbinieks, no kuriem 6 respondenti (28,57%) atbalstīja likumā paredzēto kārtību un uzskatīja, ka jālemj par nosacītas notiesāšanas atcelšanu, ja persona ir izdarījusi divus administratīvos pārkāpumus. Savukārt 9 PITSI darbinieki (42,86%) uzskatīja, ka sprieduma noteiktais sods jāizpilda reāli, ja persona ir izdarījusi trīs administratīvos pārkāpumus. 4 PITSI darbinieki atzina, ka par nosacītas notiesāšanas atcelšanu jālemj, ja persona izdarījusi četrus vai vairākus administratīvos pārkāpumus.

13. tabula. Tiesnešu un PITSI darbinieku viedokļi par administratīvo pārkāpumu skaitu, pēc kuru izdarīšanas piespriestais sods reāli jāizpilda

Administratīvo pārkāpumu skaits, pēc kuru izdarīšanas nosacīta notiesāšana jāaizstāj ar reālu sodu	Aptaujāto tiesnešu skaits, kuri pauz attiecīgo viedokli	No kopējā aptaujāto tiesnešu skaita (%)	Aptaujāto PITSI darbinieku skaits, kuri pauz attiecīgo viedokli	No kopējā aptaujāto PITSI darbinieku skaita (%)
1	5	5,2		
2	51	53,13	6	28,57
3	29	30,21	9	42,86
4 un vairāk	2	2,08	4	19,05
Skaitam nav nozīmes, galvenais ir pārkāpumu raksturs un būtība	9	9,38	1	4,77

Ņemot vērā KL 55. panta 9. daļas redakciju, 9,4% tiesnešu uzskatīja, ka tiesām vajadzētu dot tiesības vērtēt administratīvo pārkāpumu raksturu un patstāvīgi, atkarībā no situācijas, lemt par soda reālu izpildi likumpārkāpējam.

Savukārt 5,2% tiesnešu atzīmēja, ka var būt situācijas, kad jau pēc viena administratīvā pārkāpuma ir lietderīgi nosacītu notiesāšanu aizstāt ar reālu sodu, jo ar pārkāpuma izdarīšanu persona pauž savu attieksmi pret tiesas piespriesto nosacīto sodu.

Tikpat daudz tiesnešu uzskatīja, ka soda reāla izpilde nosacīti notiesātajam ir pieļaujama, ja vairāki administratīvie pārkāpumi izdarīti gada laikā un persona ir bijusi brīdināta par soda reālas izpildes iespēju.

Ņemot vērā KL paredzēto prasību ievērot sabiedrisko kārtību, nav šaubu, ka praksē nosacīti notiesātajai personai piespriesto sodu var izpildīt reāli, ja tā izdarījusi administratīvos pārkāpumus, kas apdraud sabiedrisko kārtību. Tomēr nav vienotas izpratnes par tiesiskajām sekām, ja persona ir izdarījusi citus administratīvos pārkāpumus.

- KL 55. panta 2. daļa noteic, ka tiesa nolemj neizpildīt personai sodu, ja pārbaudes laikā nav pārkāpta sabiedriskā kārtība (*ir norāde par sabiedriskās kārtības pārkāpšanu*).
- KL 55. panta 9. daļā paredzēts, ka piespriesto sodu var izpildīt, ja nosacīti notiesātais izdarījis divus vai vairākus administratīvos pārkāpumus (*nav norādes par sabiedriskās kārtības pārkāpšanu – administratīvā pārkāpuma veidam nav nozīmes*).
- Nosacītas notiesāšanas un papildsoda – tiesību ierobežošanas – izpildes instrukcijas²⁸ 3.6. punktā paredzēts, ka tad, ja notiesātais izdarījis administratīvo likumpārkāpumu, PITSI darbinieks oficiāli brīdina par iespējamo atbildību (*nav norādes par sabiedriskās kārtības pārkāpšanu – administratīvā pārkāpuma veidam nav nozīmes*).
- Nosacītas notiesāšanas un papildsoda – tiesību ierobežošanas – izpildes instrukcijas 5.2. punktā ir teikts, ka gadījumā, ja nosacīti notiesātais gada laikā ne mazāk kā divas reizes izdarījis sabiedriskās kārtības pārkāpumus, par ko pamatoti piemēroti administratīvie sodi, PITSI darbinieks gatavo iesniegumu tiesai (*ir norāde par sabiedriskās kārtības pārkāpumu*).

²⁸ Apstiprināta ar IeM Valsts policijas priekšnieka 1999. gada pavēli Nr. 697.

- Augstākās Tiesas plēnuma lēmuma "Par krimināllikuma piemērošanu, notiesājot nosacīti vai atliekot sprieduma izpildišanu" 17. punktā ir norādīts, ka tiesām stingri jāievēro noteikumi par nosacītas notiesāšanas atcelšanu, ja notiesātais izdarījis ne mazāk par diviem sabiedriskās kārtības pārkāpumiem un par katru no tiem viņam pamatoti piemērots administratīvais sods (*ir norāde par sabiedriskās kārtības pārkāpumu*).

Sakarā ar administratīvo pārkāpumu veidiem 39 aptaujātie tiesneši uzskata, ka pārkāpuma veidam nav nozīmes, bet 47 respondenti domā, ka jāievēro vienīgi tie pārkāpumi, kas apdraud sabiedrisko kārtību. Savukārt 20 tiesneši izvērsti formulējuši savus uzskatus par šo problēmu (sk. tabulā).

14. tabula. Tiesnešu viedokļi par administratīvo pārkāpumu veidiem saistībā ar kriminālsoda reālu izpildi nosacīti notiesātajām personām

✓	Nav jāņem vērā nenoziedzīgi ceļu satiksmes noteikumu pārkāpumi, izņemot tos, kas saistīti ar alkohola vai narkotisko vielu ietekmi.
✓	Jāņem vērā transportlīdzekļu vadīšana alkoholisko dzērienu vai narkotisko vielu iespaidā.
✓	Jāņem vērā administratīvie pārkāpumi, kas līdzīgi noziedzīgajam nodarījumam, par kuru persona sodīta nosacīti.
✓	Jāņem vērā tikai tie pārkāpumi, par kuriem var piespriest administratīvo arestu.
✓	Jāņem vērā tikai nopietni administratīvie pārkāpumi.
✓	Jāņem vērā pārkāpumi, kas saistīti ar narkotiku un alkohola lietošanu.
✓	Nav pamata ņemt vērā APK 171. pantā paredzētā pārkāpuma izdarīšanu – atrašanos uz ielas alkohola reibuma stāvoklī.
✓	Jāņem vērā tieši administratīvie pārkāpumi.
✓	Jāņem vērā tikai tie administratīvie pārkāpumi, par kuriem var noteikt naudas sodu, kas nav mazāks par 2 minimālajām mēnešalgām.
✓	Mēģinājumu izdarīt zādzību nelielā apmērā jāpielīdzina administratīvajam pārkāpumam.
✓	Jāņem vērā administratīvie pārkāpumi, kas izdarīti reibuma stāvoklī.

PITSI darbinieki saistībā ar šo problēmu pauduši šādus viedokļus: 3 respondenti (14,3% aptaujāto) uzskata, ka administratīvā pārkāpuma veidiem nav nozīmes, 15 respondenti (71,4% aptaujāto) domā, ka vērā ņemami sabiedriskās kārtības pārkāpumi, 4 PITSI darbinieki (19,1% respondentu) atzīst, ka nosacīta notiesāšana var tikt atcelta, ja persona ir izdarījusi administratīvos pārkāpumus, kas apdraud noteikto pārvaldes kārtību, tikpat daudz aptaujāto uzskata, ka jāņem vērā arī administratīvie pārkāpumi transportā, ceļu un sakaru nozarē.

Manuprāt, nebūtu pareizi atcelt nosacīto notiesāšanu pēc jebkuriem diviem administratīvajiem pārkāpumiem. Ar tādu pieeju piespriests sods būtu reāli jāizpilda, ja nosacīti notiesātais, piemēram, būtu divreiz šķērsojis ielu pie luksofora sarkanās gaismas vai arī pārkāpis drošības jostu lietošanas noteikumus. Tāpat nav pareizi saistīt iespēju atcelt nosacīto notiesāšanu vienīgi ar sabiedriskās kārtības pārkāpumu.

Normatīvajos aktos nav iespējams uzskaitīt visus administratīvo pārkāpumu veidus, pēc kuriem policijas darbiniekiem būtu pienākums informēt tiesu par nosacīti notiesātā uzvedību. Tādēļ vispareizāk būtu nosaukt attiecīgo administratīvo pārkāpumu grupas, paredzot, ka, pēc policijas un tiesas ieskata, arī citu administratīvo pārkāpumu izdarīšana var būt par iemeslu, lai atceltu nosacīto notiesāšanu un izpildītu sodu reāli.

Nosacītas notiesāšanas vadlīnijās būtu jānorāda, ka tā var tikt atcelta, ja persona ir izdarījusi administratīvos pārkāpumus:

- kas apdraud sabiedrisko kārtību (neatkarīgi no APK nodaļas, kurā par to ir paredzēta atbildība);
- kas ir līdzīgi noziedzīgiem nodarījumiem, par kuriem persona ir bijusi notiesāta nosacīti (piemēram, persona, kas notiesāta par kontrabandu, izdara administratīvo pārkāpumu – kontrabandu (APK 196. pants); persona, kas nosacīti notiesāta par patvarību, izdara administratīvi sodāmu patvarību (APK 176. pants); persona, kas notiesāta par autoavārijas izraisīšanu, izdara administratīvo pārkāpumu transporta jomā u. tml.);
- kas ir saistīti ar narkotiku un alkohola lietošanu, piemēram, transportlīdzekļu vadīšana alkoholisko dzērienu vai narkotisko vielu iespaidā;
- par kuriem var piespriest administratīvo arestu.

Pie kriminālatbildības nav saucama persona, kas ir mēģinājusi izdarīt kriminālpārkāpumu, taču par to būtu jāparedz administratīvā atbildība. Jāatzīst, ka kriminālpārkāpuma izdarīšanas mēģinājums pārbaudes laikā ir pietiekams pamats, lai lemtu par nosacītas notiesāšanas atcelšanu vai pārbaudes laika pagarināšanu.

Ierašanās uz pārrunām pēc PITSI uzaicinājuma

Šis pienākums ir obligāts, jo Latvijas KL neparedz nosacīto notiesāšanu bez uzraudzības. Katra nosacīti notiesāta persona tiek ņemta uzskaitē Policijas izpildāmo tiesas spriedumu inspekcijā (PITSI), pēc tam notiesātais tiek uzaicināts pie PITSI darbinieka uz pārrunām.

Pēc PITSI darbinieku teiktā, ne vienmēr nosacīti notiesātie labprātīgi un savlaicīgi ierodas uz pārrunām. Viens no aptaujajajiem PITSI darbiniekiem izteica priekšlikumu, ka nosacīti notiesātajām personām, kuras izvairās no uzskaites policijas iestādē, būtu nepieciešams paredzēt administratīvo atbildību.

Pienākums ierasties uz pārrunām policijā nav likumā tieši definēts. Arī tiesas, pasludinot spriedumu, bieži vien neizskaidro nosacītas notiesāšanas būtību, kā arī neinformē nosacīti notiesāto par nepieciešamību ierasties policijā. Tādēļ daži nosacīti notiesātie ignorē policijas darbinieku aicinājumus apmeklēt policijas iestādi, jo neuzskata, ka tas ir nepieciešams, būdami pārliecināti, ka tiesa atbrīvojuši viņus no soda.

Pārrunas ir vajadzīgas, lai palīdzētu nosacīti notiesātajam izprast savu tiesisko stāvokli, kā arī lai izskaidrotu personai noteikto pienākumu būtību un varbūtējās sekas par to nepildīšanu. Pārrunu gaitā nosacīti notiesātais tiek bridināts arī par sekām, kuras var radīt sabiedriskās kārtības pārkāpumi vai jauni noziedzīgi nodarījumi. Par sarunu rezultātiem tiek sagatavota izziņa, ko PITSI darbinieks pievieno nosacīti notiesātā kontrolietai.

66 % aptaujāto PITSI darbinieku ir atzīmējuši, ka, ierodoties uz pārrunām pirmo reizi, lielākā daļa nosacīti notiesāto personu neizprot nosacītas notiesāšanas būtību un sekas. Visai liela nosacīti notiesāto daļa neuztver nosacītu notiesāšanu par kriminālsodu, bet drīzāk – par atbrīvošanu no tā. Tādēļ pārrunas ar policijas darbinieku nedrīkst kļūt par formālu tikšanos. Ja pēc tikšanās ar PITSI darbinieku nosacīti notiesātajam nekļūst skaidra nosacītas notiesāšanas būtība, kā arī ja viņš neapzinās, ka nepieciešams stingri ievērot noteiktās prasības, būtiski palielinās varbūtība, ka persona arī nākotnē izdarīs kriminālsodāmus pārkāpumus.

Diemžēl PITSI darbinieku darba slodze orientē nevis uz nopietnu sarunu ar katru uzskaitē ņemto personu, bet uz formālu personas kontrolietas noformēšanu.

Ja notiesātais atkārtoti neierodas policijas iestādē, PITSI darbiniekam ir jāpieņem lēmums atvest nosacīti notiesāto piespiedu kārtā.

Ja nosacīti notiesāta atrašanās vieta nav zināma un 10 dienu laikā nav izdevies to noskaidrot, PITSI darbiniekam ir jāraksta atzinums, ka notiesātais izvairās pildīt tiesas spriedumā norādītās prasības, un pēc policijas iestādes priekšnieka apstiprinājuma šo atzinumu nodod kriminālpolicijai notiesātā meklēšanai.

15. tabula. Nosacīti notiesāto skaits, kas izvairījušies no uzskaites²⁹

Gads	1999	2000	2001	2002
Nosacīti notiesātie, kuri izvairījušies no uzskaites	102	87	109	96

Atrodot notiesāto, tiek noskaidroti pazušanas iemesli, un, atkarībā no tiem, PITSI darbinieks sagatavo materiālus tiesai par izvairīšanos no nosacītas notiesāšanas vai arī, ja personas rīcība nav bijusi ļaunprātīga, ņem viņu uzskaitē.

Papildsodu izpilde

Atbilstoši KL 55. panta 5. daļai, notiesājot nosacīti, tiesa var piespriest personai arī papildsodus. Tiesnešu attieksme pret papildsodu piespriešanu nosacīti notiesātajiem ir visai pozitīva – 82 aptaujātie tiesneši (83,7%) ir atbildējuši, ka savā praksē izmanto papildsodus, savukārt 16 (16,3%) tiesneši informēja, ka nav to darijuši.

Arī PITSI dati liecina par samērā aktīvu papildsodu piespriešanu nosacīti notiesātajiem. No 8926 nosacīti notiesātajiem, kas bija uzskaitē 2002. gada 1. februārī, papildsodi tika piespriesti 2134 cilvēkiem jeb 23,9% nosacīti notiesāto.

Nosacīti notiesātajai personai KL paredzēti pieci papildsodi – naudas sods, mantas konfiskācija, izraidīšanas no Latvijas Republikas, tiesību ierobežošana un policijas kontrole. Juristu vidū nav domstarpību sakarā ar tiesību ierobežošanu, mantas konfiskāciju, izraidīšanu no valsts un naudas sodu. Atšķirīgi viedokļi pausti saistībā ar policijas kontroli šai notiesāto grupai.

²⁹ Izmantoti PITSI dati.

16. tabula. Papildsodu noteikšana, notiesājot nosacīti
(pēc tiesnešu atbildēm uz anketas jautājumiem)

Papildsodu veidi, ko tiesneši piemēro nosacīti notiesātajām personām	Tiesnešu skaits (%), kas piemēro attiecīgo sodu nosacīti notiesātajiem ³⁰
Tiesību ierobežošana	91,5
Mantas konfiskācija	15,9
Policijas kontrole	11
Izraidīšana no Latvijas Republikas	4,9
Naudas sods	3,7

Svarīgi ievērot, ka, atšķirībā no pamatsoda, kas nav reāli izpildāms, papildsodu nosacīti notiesātais izcieš reāli. Diemžēl pastāv arī nepareiza tiesu prakse, kad tiesas nosacīti piespriež ne vien pamatsodu, bet arī papildsodu.

2000. gada 20. martā Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesa atklātā tiesas sēdē izskatīja krimināllietu Nr. 15200075399 J. J. apsūdzībā pēc KL 262. panta (transportlīdzekļa vadīšana alkoholisko dzērienu iespaidā atkārtoti gada laikā).	?
J. J. agrāk bijis sodīts – 1990. gadā pēc LKK 85. panta 4. daļas, 139. panta 4. daļas un 188. panta ar brīvības atņemšanu uz 6 gadiem. 1995. gadā J. J. pirms termiņa nosacīti atbrīvots. Sodāmība nav dzēsta.	?
Izskatījusi lietu, tiesa nosprieda atzīt J. J. par vainīgu noziedzīgā nodarījumā, kas paredzēts KL 262. pantā, un sodīt pēc KL 262. panta ar brīvības atņemšanu uz 1 gadu, atņemot transportlīdzekļu vadīšanas tiesības uz 1 gadu.	?
Pamatsodu un papildsodu J. J. noteikt nosacīti ar pārbaudes laiku uz 1 gadu.	?
Krimināllietas Nr. 1-187/4-2000 materiāli	

Naudas soda kā papildsoda nelielā popularitāte pirmām kārtām ir saistīta ar sociālajiem faktoriem – 53% nosacīti notiesāto personu, kas bijušas uzskaitē 2001. gadā, nav strādājušas, un lielākajai daļai šo personu nebūtu viegli atrast līdzekļus, lai samaksātu naudas sodu.

³⁰ Pēc tiesnešu aptaujas rezultātiem.

Nosacīti notiesāto **personu izraidīšana no Latvijas Republikas** arī nav visai loģiski pamatota. Atbilstoši KL 43. pantam šo sodu var piemērot vienīgi ārvalstniekiem un tikai pēc pamatsoda izciešanas, bet nosacīti notiesātajam pamatsods vispār netiks izpildīts, ja viņš pildīs savus pienākumus un neizdarīs jaunus pārkāpumus. Respektīvi, izraidīšana no valsts reāli tiks izpildīta, ja tiesa nolems reāli izpildīt piespriesto sodu.

Pēdējā laikā dažas Latvijas tiesas, notiesājot nosacīti, par papildsodu izvēlas **polīcijas kontroli**. Attiecīgo praksi neatbalsta PITSI un prokuratūra, uzskatot, ka polīcijas kontroles noteikšana šajos gadījumos ir pretrunā ar likumu. Atbilstoši KL 45. pantam polīcijas kontroli var izpildīt tikai pēc pamatsoda – brīvības atņemšanas – izciešanas. Respektīvi, ja nosacīti notiesātajam ir piemērota polīcijas kontrole, šis sods tiks izpildīts tajos gadījumos, kad par noteikto pienākumu nepildīšanu vai pieļautajiem pārkāpumiem pārbaudes laikā nosacītā notiesāšana tiks aizstāta ar reālu brīvības atņemšanu.

<p>2001. gada 8. februārī Siguldas tiesa atklātā tiesas sēdē izskatīja krimināllietu J. V. apsūdzībā pēc KL 176. panta 1. daļas (laupišana).</p>	<p>?</p>
<p>1976. gadā dzimušajam J. V. ir 9 klašu izglītība, neprecējies, nestrādā, agrāk sodīts: 1996. gadā pēc LKK 139. panta 4. daļas un 146. panta 1. daļas; 1997. gadā – pēc LKK 139. panta 4. daļas – ar brīvības atņemšanu uz 3 gadiem un 6 mēnešiem. Atbrīvots pēc soda izciešanas 1999. gada 30. decembrī.</p>	<p>?</p>
<p>2000. gada 17. martā ap plkst. 21.30 J. V., atrodoties alkohola reibuma stāvoklī, ar nodomu nolaupīt mantu uzbruka I. P. Iesperot cietušajai pa labo kāju virs ceļgala, J. V. nogāza viņu zemē, pēc tam izrāva rokassomiņu, kuras vērtība kopā ar tajā esošo mantu bija 123 lati.</p>	<p>?</p>
<p>Tiesa nosprieda atzīt J. V. par vainīgu un sodīt ar brīvības atņemšanu uz 2 gadiem bez mantas konfiskācijas, nosakot polīcijas kontroli uz 3 gadiem. Piemērojot LKL 55. pantu, no noteiktā soda atbrīvot nosacīti ar pārbaudes laiku uz 3 gadiem.</p>	<p>?</p>
<p>Nolēma arī noteikt J. V. pienākumu periodiski, reizi nedēļā, ierasties uz reģistrāciju polīcijas iestādē un nemainīt dzīvesvietu bez polīcijas iestādes piekrišanas.</p>	<p>?</p>
<p>Noteikt trīs mēnešu termiņu – līdz 2001. gada 8. maijam, lai atlidzinātu I. P. nodarīto 90 Ls lielo zaudējumu.</p>	<p>?</p>
<p>Krimināllietas Nr. K33-63-01 materiāli</p>	<p>?</p>

Tā kā policijas kontrole nosacīti notiesātajiem nevar tikt veikta pārbaudes laikā, tās noteikšanas lietderīgums ir apšaubāms. Ar šo papildsodu nevar pastiprināt personas uzraudzību; nav arī loģiski piespriest šādu sodu, lai pastiprinātu kontroli pār personas uzvedību pēc atbrīvošanas no cietuma, jo tiesai atļauts notiesāt nosacīti vienīgi tajos gadījumos, kad iegūta pārliecība, ka vainīgais, sodu neizciešot, turpmāk neizdarīs jaunus likumpārkāpumus un, respektīvi, piespriestais sods nebūs jāizpilda reāli.

Tādējādi nav pamata aizliegt tiesām piespriest šo papildsodu nosacīti notiesātajam, tomēr ir jāņem vērā, ka tas nevar palīdzēt nosacīti notiesātā resocializācijā, kā arī nevar nodrošināt efektīvāku personas uzraudzīšanu.

Attiecībā uz policijas kontroles piespriešanas lietderīgumu nosacīti notiesātajiem tiesneši dalās divās skaitliski visai līdzīgas grupās. 45 tiesneši (45,9% respondentu) pozitīvi vērtē policijas kontroli, bet 53 tiesneši (54,1% respondentu) tādu iespēju vērtē negatīvi. Lai novērstu tiesu prakses atšķirības, šis jautājums būtu jāizskaidro nosacītas notiesāšanas vadlīnijās.

Mantas konfiskācija nosacīti notiesātajam var tikt piespriesta vienīgi tad, ja šis sods ir paredzēts konkrētajā KL sevišķās daļas pantā. Šis papildsods var būt visai efektīvs, piemērojot daļēju konfiskāciju un atsavinot tādu mantu, kas veicinājusi vai atvieglājusi noziedzīgu nodarījumu.

Visplašāk tiek izmantota tiesību ierobežošana, ar kuru iespējams efektīvi ietekmēt nosacīti notiesāto uzvedību. Nosacīti notiesājot un neatņemot personai brīvību, ir svarīgi ierobežot šīs personas rīcības brīvību zināmās sfērās, piemēram, autovadītājam, kas vadījis automašīnu reibuma stāvoklī, ir vērts atņemt tiesības vadīt transportlīdzekli; ārstam, kas nolaidīgi pildījis profesionālos pienākumus, var aizliegt veikt ārstniecības praksi, negodīgam pārdevējam – ierobežot tiesības strādāt tirdzniecības jomā, utt.

No Latvijas tiesnešiem 99 atbildēja uz jautājumu par papildsodu turpmākās piespriešanas lietderīgumu, notiesājot nosacīti. Atbildes kopumā liecināja, ka tiesneši atbalsta KL paredzēto iespēju nosacīti notiesātajiem piespriest papildsodu.

17. tabula. Tiesnešu viedokļi par papildsodu turpmākās piespriešanas lietderīgumu nosacīti notiesātajiem

Papildsoda veids	Tiesnešu skaits, kuri uzskata, ka šā soda piemērošana nosacīti notiesātajiem ir lietderīga ³¹
Tiesību ierobežošana	91
Policijas kontrole	50
Mantas konfiskācija	39
Izraidīšana no Latvijas Republikas	26
Naudas sods	26

Radītā kaitējuma novēršana noteiktā termiņā

Personai, kas veikusi noziedzīgu nodarījumu, ir pienākums novērst radīto kaitējumu neatkarīgi no soda veida, ko notiesātajam piespriedusi tiesa. Ja ar noziedzīgu nodarījumu personai radīts kaitējums, tā var pieteikt civilprasību, ko tiesa var izskatīt kopā ar krimināllietu.

Diemžēl naudas soda piedzišanas mehānisms valstī nav ideāls, un civilprasības apmierināšana pati par sevi vēl negarantē, ka cietušajam tiks atlīdzināts nodarītais kaitējums vai ka tas notiks saprātīgā laikposmā. Bieži vien cietušajam ļoti ilgi jāgaida nodarītā kaitējuma kompensācija; ir gadījumi, kad zaudējumi netiek atlīdzināti, kaut gan vainīgajam ir iespēja šo pienākumu izpildīt.

Ja personai ir piespriesta reāla brīvības atņemšana, piespiedu darbs vai naudas sods, notiesātajam bieži vien nav nopietna stimula meklēt līdzekļus, lai novērstu radīto kaitējumu. Citādi ir, ja persona notiesāta nosacīti. Šajā gadījumā radītā kaitējuma novēršana nav vispārējs pienākums, bet nosacījums, lai sods netiktu izpildīts reāli. Tātad, ja tiesa piespriedusi nosacīti notiesātajam pienākumu noteiktā laikā novērst kaitējumu, viņam ir stimuls to izpildīt, bet cietušajam – lielākas izredzes noteiktajā laikā saņemt no likumpārkāpēja kompensāciju.

No aptaujātajiem tiesnešiem 78,5% ir atzinuši, ka uzliek nosacīti notiesātajiem pienākumu novērst radīto kaitējumu noteiktā laikā. 90,5% aptaujāto PITSI darbinieku ir bijusi saskarsme ar nosacīti notiesātajiem, kuriem jāveic šis pienākums.

³¹ Uz šo jautājumu kopumā ir atbildējuši 99 tiesneši.

85,7% aptaujāto tiesnešu uzskata, ka šos pienākumus ir lietderīgi nosacīt arī turpmāk. 14,3% aptaujāto PITSI darbinieku atzīst pienākumus par efektīviem, bet 19,1% uzskata, ka papildpienākumiem ne vienmēr ir jēga. PITSI darbinieki, kas skeptiski vērtē papildpienākumus, norāda uz visai lielu bezdarba līmeni un maznodrošinātību nosacīti notiesāto vidū. Neapšaubāmi, ja personai nav iztikas avota, tad arī ar tiesas spriedumā noteikto pienākumu nevar nodrošināt kaitējuma kompensāciju vai novēršanu.

Problēma daļēji var tikt atrisināta, ja tiesneši un PITSI darbinieki interpretēs attiecīgo pienākumu plašāk, proti – lems par radītā kaitējuma novēršanu noteiktā termiņā, kas varēs izpausties ne tikai kā kompensācijas izmaksa cietušajam, bet arī kā noteiktas darbības veikšana cietušā labā.

2002. gada 1. februārī pienākums noteiktā laikā novērst radīto kaitējumu ir bijis 649 nosacīti notiesātajām personām jeb 7,3% no uzskaitē esošo nosacīti notiesāto kopskaita. Salīdzinoši nelielais procents izskaidrojams ar to, ka:

- ne katrs likumpārkāpums rada materiālus zaudējumus;
- vairāki likumpārkāpēji kompensējuši radīto kaitējumu, jau pirms lieta tikusi izskatīta tiesā;
- šis pienākums personai jāizpilda noteiktā laikā – to var izpildīt arī ātrāk, pirms persona noņemta no uzskaites.

Pieprasot no nosacīti notiesātā kaitējuma novēršanu, svarīgi spriedumā noteikt reālu laiku šāda pienākuma izpildei, kā arī izskaidrot pienākuma neizpildīšanas sekas.

Tiesām jāņem vērā, ka nav pamata pienākumus atcelt, ja nosacīti notiesātais ir bezdarbnieks. Tādos gadījumos vienīgi vērts pagarināt pienākuma izpildes laiku. Diemžēl mūsu KL paredz tikai iespēju atcelt pienākumu, bet neatļauj uzraudzības institūcijai un tiesām elastīgi mainīt spriedumā noteikto.

Dzīvesvietas maiņa tikai ar tās iestādes piekrišanu, kuras pienākums ir kontrolēt notiesātā uzvedību

Piespriežot šo pienākumu, tiesa ierobežo nosacīti notiesātās personas pārvietošanās brīvību. Kaut gan tas neizslēdz iespēju aizbraukt uz citu pilsētu, iecerētā pārvietošanās ir jāaskaņo ar PITSI inspektoru un jāsaņem viņa piekrišana.

Ja nosacīti notiesātajam tiesa noteikusi šo pienākumu, PITSI darbiniekam rakstiski jāpaziņo par to vietējās pašvaldības iedzīvotāju dzīvesvietas reģistrācijas nodaļai.

2002. gada 1. februārī PITSI uzskaitē ir bijušas 390 nosacīti notiesātās personas, kurām tiesa aizliegusi mainīt dzīvesvietu bez policijas iestādes atļaujas. Tie ir 4,4 % no nosacīti notiesāto personu kopskaita, kuras atrodas uzskaitē.

51,9% aptaujāto tiesnešu, kas piespriež nosacīti notiesātajiem papildu pienākumus, atzina, ka savā praksē lieto aizliegumu mainīt dzīvesvietu. 37,1% aptaujāto tiesnešu domā, ka ir lietderīgi to piemērot nosacīti notiesātajiem arī turpmāk.

17 PITSI darbinieki (80,1% aptaujāto) izteicās, ka savā praksē ir saskārušies ar nosacīti notiesātajiem, kam piespriests pienākums nemainīt dzīvesvietu, savukārt trīs policijas darbinieki (14,3 % aptaujāto) praktiski nebija ar to saskārušies.

Vērtējot dzīvesvietas maiņas aizlieguma efektivitāti, divi PITSI darbinieki atzina, ka tas ir ļoti iedarbīgs. Tikpat daudz PITSI darbinieku uzskatīja, ka šādam pienākumam nav jēgas.

Analogs pienākums nosacīti notiesātajiem paredzēts Austrijas, Spānijas un vairāku citu valstu krimināllikumos.³² Interesanta ir Igaunijas pieredze – tiesa to nevar piespriest, ja persona notiesāta nosacīti bez probācijas iestādes uzraudzības, savukārt šis pienākums ir obligāts, ja persona notiesāta nosacīti ar uzraudzību.³³

Arī mūsu juristu vidū pastāv viedoklis, ka, notiesājot nosacīti, aizliegums mainīt dzīvesvietu varētu kļūt par obligātu pienākumu. Piemēram, viens no aptaujātajiem PITSI darbiniekiem uzsvēra, ka šis pienākums būtu lietderīgs visiem nosacīti notiesātajiem, jo daudziem pārkāpējiem nav pastāvīgas dzīvesvietas, nav pieraksta vai faktiskā dzīves vieta bieži nesakrīt ar reģistrēto. Rezultātā daļa nosacīti notiesāto pēc tiesas sprieduma nolasīšanas "pazūd", policijai jāveic to meklēšana, bet personas atrašana nebūt negarantē, ka tā "nepazudīs" atkal.

Atzīstot šīs problēmas aktualitāti, tomēr neuzskatu, ka, notiesājot nosacīti, pilnīgs aizliegums nesankcionēti mainīt dzīvesvietu būtu pareizs. Iespējams, ka tiesām tas jāpiespriež biežāk, tomēr jāņem vērā arī gadījumi, kad tādas nepieciešamības nav. Tādēļ tiesai ir legāla iespēja izvērtēt katru konkrētu lietu un lemt par šā pienākuma lietderīgumu.

³² Sk. Austrijas KK 51. pantu, Spānijas KK 83. pantu.

³³ *Estonian Penal Code (consolidated text, Oktobris, 2002) § 73 un 74.*

Periodiska reģistrācija noteiktā institūcijā

Tiesas spriedumā var paredzēt, ka nosacīti notiesātajai personai periodiski jāapmeklē noteiktā policijas nodaļa. 2002. gada 1. februārī PITSI uzskaitē bijusi 851 persona, kurai tiesa noteikusi ierasties uz reģistrāciju policijas iestādē, un tie ir 9,5% no nosacīti notiesāto kopskaita, kuri atrodas uzskaitē.

Līdzīgu pienākumu nosacīti notiesātajiem paredz Vācijas, Ukrainas, Kanādas un vairāku citu valstu normatīvie akti.³⁴

Pieprasot no nosacīti notiesātā periodisku ierašanos policijā, viņu var disciplinēt, tomēr nav pamata pārāk augstu novērtēt šā pienākuma nozīmi, jo persona tiek kontrolēta nevis parastajā vidē, bet policijas iecirknī.

Likums nenosaka uzraudzības institūcijas apmeklējuma periodiskumu. Tādēļ tiesa katrā konkrētā gadījumā var izlemt, cik bieži nosacīti notiesātajam jāreģistrējas. Parasti tiesa nosaka pienākumu apmeklēt policijas iestādes reizi nedēļā, vienu vai divas reizes mēnesī. Kaut gan nekas neliedz tiesai noteikt arī citu šā pienākuma izpildes periodiskumu. Pastāv arī tiesu prakse, kad spriedumos nav tieši noteikts PITSI apmeklēšanas periodiskums. Tādos gadījumos to nosaka uzraudzības institūcijas darbinieki.

58,2% aptaujāto tiesnešu, kas nosacīti notiesātajiem piespriež papildpienākumus, savā praksē izmanto reģistrāciju. 67,6% aptaujāto tiesnešu uzskata, ka šis pienākums ir lietderīgs nosacīti notiesātajiem arī turpmāk.

Aizliegums apmeklēt noteiktas vietas

Piespriežot nosacīti notiesātajam pienākumu neapmeklēt noteiktas vietas, tiesas spriedumā tās norādāmas konkrēti.

44,3% aptaujāto tiesnešu, kas piespriež nosacīti notiesātajiem papildu pienākumus, atzina, ka savā praksē izmanto šo aizliegumu. Tomēr statistikas dati liecina, ka noteiktas vietas apmeklējuma aizliegums tiek piespriests ļoti reti – no 8926 nosacīti notiesātajām personām, kas atradās PITSI uzskaitē 2002. gada 1. februārī, šis pienākums bija tikai 57 cilvēkiem, jeb 0,64% no kopējā nosacīti notiesāto skaita. Tādējādi attiecīgā ierobežojuma nozīme personas resocializācijā vēl tiesu praksē nav pienācīgi novērtēta.

³⁴ Sk. Vācijas KK 56.c pantu, Kanādas KK 732.1 (2) pantu, Ukrainas KK 75. pantu.

Jāatzīst, ka šā pienākuma noteikšana nedrīkst būt formāla, respektīvi, tiesai ir labi jāzina ne tikai pastrādātā noziedzīga nodarījuma apstākļi, bet arī jābūt informētai par vidi, kurā ikdienā atrodas tiesājāmais, par faktoriem, kas viņu negatīvi ietekmē. Attiecīgus datus tiesai varēs dot probācijas dienesta darbinieki, sagatavojot speciālu izvērtēšanas ziņojumu.³⁵ Diemžēl probācijas dienests vēl nav izveidots, un, lemjot par vainīgajam piespriežamā soda veidu un mēru, tiesai jāņem vērā krimināllietā atrodamā informācija par tiesājamo.

Domāju, ka nākotnē tiesas aktīvāk izmantos iespēju aizliegt nosacīti notiesātajiem konkrētu vietu apmeklēšanu. Atkarībā no izdarītā noziedzīga nodarījuma veida, lietas apstākļiem un personības, var būt lietderīgi prasīt, lai persona pārbaudes laikā atturētos no:

- masu pasākumu apmeklēšanas (diskotēkas, koncerti, sporta sacensības utt.);
- naktsklubu apmeklēšanas;
- datorklubu apmeklēšanas;
- kazino un azartspēļu klubu apmeklēšanas;
- restorānu, kafējnicu u. c. alkoholiskos dzērienus realizējošu uzņēmumu apmeklēšanas;
- tādu vietu apmeklēšanas, kur persona parasti izdara noziedzīgus nodarījumus, piemēram, tirgus, dzelzceļa stacija, autoosta, atsevišķi pilsētas rajoni, pludmale, utt.

Ļoti pozitīvi, ka, neraugoties uz nelielo tiesu praksi, lielākā tiesnešu daļa kopumā atbalsta šo pienākumu.

Atrašanās savā dzīvesvietā noteiktā laikā

Ar šo pienākumu zināmā mērā ir ierobežotas personas tiesības brīvi izvēlēties atrašanās vietu. Tiesas spriedumā norādāms laika posms, kurā personai ir jāatrodas savā dzīvesvietā.

³⁵ Atbilstoši Valsts probācijas dienesta likumprojektam izvērtēšanas ziņojums ir kriminālprocesā neieinteresētas institūcijas apkopota, personu raksturojoša informācija, ko sagatavo un iesniedz Valsts probācijas dienesta darbinieks.

48,1% tiesnešu, kas piespriež nosacīti notiesātajiem papildu pienākumus, atzina, ka izmanto likumā paredzēto iespēju un pieprasa, lai nosacīti notiesātie atrastos savā dzīvesvietā noteiktā laikā. 2002. gada 1. februārī PITSI uzskaitē atradās tikai 136 nosacīti notiesātas personas, kurām tika prasīts atrasties dzīvesvietā noteiktā laikā (1,5% no nosacīti notiesāto personu kopskaita).

Ievērojot šā pienākuma būtību, tiesām tas būtu jāizmanto plašāk. Nosakot to, ir iespējams ierobežot tādu faktoru iedarbību, kas negatīvi ietekmē personu un veicina noziedzīgus nodarījumus.

Parasti no personas tiek prasīts, lai tā būtu mājās naktī. Tomēr, ņemot vērā lietas apstākļus un personu raksturojošos datus, var būt lietderīgi noteikt spriedumā arī citu laiku, kad personai ir jāatrodas mājās.

Pozitīvi, ka 46,7% aptaujāto tiesnešu atzīst par lietderīgu uzdot šo pienākumu nosacīti notiesātajiem arī turpmāk. Svarīgi, lai, to nosakot, tiesa precīzi definētu laika posmu, kad nosacīti notiesātajam jāatrodas savā dzīvesvietā. Diemžēl tiesas spriedumos ne vienmēr tas formulēts pietiekami precīzi.

<p>2000. gada 22. maijā Rīgas apgabaltiesa notiesāja A. G. par atkārtotu neatļautu psihotropo un sevišķi bīstamo narkotisko vielu iegādāšanos un glabāšanu realizācijas nolūkā. Vainīgais tika notiesāts nosacīti, piespriežot pienākumu nemainīt dzīvesvietu bez policijas iestādes piekrišanas un atrasties pēc plkst. 24.00 savā dzīvesvietā.</p> <p>Spriedumā netika norādīts laiks, līdz kuram nosacīti notiesātajam jāatrodas mājās.</p> <p>Lietas Nr. 1814009599 materiāli</p>	<p>?</p> <p>?</p>
---	-------------------

Ārstēšanās no alkoholisma, narkomānijas vai toksikomānijas (ja noziedzīgā nodarījuma pamatā bijis alkoholisms, narkomānija vai toksikomānija un ja vainīgais ir piekritis ārstēties)

Nereti viens no galvenajiem KL pārkāpšanas iemesliem ir pārmērīga alkohola lietošana, atkarība no toksiskām vielām un narkotikām, tāpēc tiesa var nepiemērot reālu sodu ar nosacījumu, ka vainīgais ārstēsies no šīm atkarībām.

Ārstniecības likuma 61. un 64. pantā paredzēts, ka alkoholisma, narkomānijas un toksikomānijas slimnieku ārstēšana Latvijā var notikt tikai labprātīgi, pēc paša vēlēšanās narkoloģiskajās ārstniecības iestādēs. Nosacīti notiesājot, tiesa var uzdot notiesātajam, kas izdarījis noziegumu alkoholisma, narkomānijas vai toksikomānijas ietekmē, pienākumu, ja viņš tam piekrīt, ārstēties no alkoholisma, narkomānijas vai toksikomānijas sociālās un psiholoģiskās rehabilitācijas iestādē.³⁶ Nav pieļaujama personas piespiedu ārstēšana. Tomēr, ja persona izsaka vēlmi ārstēties vai vismaz dod savu piekrišanu, nosacīti notiesātajam var uzdot attiecīgu pienākumu.

Kaut gan ārstēšanos no alkoholisma, narkomānijas vai toksikomānijas likumdevējs dēvē par pienākumu, nav pamata vērtēt to kā piespiedu ārstēšanu. Nosacīti notiesātais ir spējīgs jebkurā brīdī to pārtraukt, protams, ņemot vērā, ka tādā gadījumā viņam būs reāli jāizcieš piespriestais kriminālsods. Tādējādi pienākums negarantē personas izārstēšanos, bet dod cilvēkam papildu stimulu atbrīvoties no kaitīgās atkarības.

85,7% aptaujāto tiesnešu atzīmēja, ka savā praksē ar nosacīti notiesātajiem tomēr piespriež šādu pienākumu. 86,7% aptaujāto tiesnešu uzskata, ka nosacīti notiesātajiem ir lietderīgi piespriest ārstēšanos arī turpmāk.

2002. gada 1. februārī PITSI uzskaitē bija 71 nosacīti notiesātā persona, kam jāārstējas no alkoholisma, narkomānijas vai toksikomānijas (0,8% no kopēja nosacīti notiesāto personu skaita).

Atšķirīgi viedokļi tika pausti par šā pienākuma formulējumu tiesas spriedumā, proti, par nepieciešamību tajā noteikt ārstniecības iestādi, kurā nosacīti notiesātajam būs jāārstējas. Piemēram, PITSI darbinieki kritiski vērtējuši Kurzemes apgabaltiesas spriedumu krimināllietā Nr. K02-13/02, ar kuru nosacīti notiesātajam tika piespriests pienākums turpināt un pabeigt ārstēšanos no narkomānijas Bauskas rajonā sabiedriskajā organizācijā "Kalna svētības kopiena".³⁷

Nosakot konkrētu ārstēšanās vietu, var rasties sarežģījumi, jo, ja nosacīti notiesātais vēlas mainīt dzīvesvietu, – policija to var atļaut, tomēr PITSI inspektoram nav tiesību koriģēt tiesas spriedumu un mainīt ārstēšanas vietu, ja tā precīzi noteikta spriedumā.

³⁶ Ārstniecības likums, LR likums, pieņemts 1997. gada 12. jūnijā. "Latvijas Vēstnesis", 01.07.1997.

³⁷ Krimināllietas Nr. K02-13/02 materiāli.

Zināmas šaubas rada arī noteikums ārstēties nemedicīniskās iestādēs, piemēram, reliģiskās kopienās. Nenoliedzot atsevišķu organizāciju kapacitāti, diez vai tiesa var lemt par to spēju palīdzēt narkomāniem un alkoholiķiem. Problēma varētu būt atrisināta, ja Labklājības ministrija veidotu tādu organizāciju reģistru, kuras var nodarboties ar alkoholiķu un narkomānu ārstēšanu un resocializāciju.

Piespriežot nosacīti notiesātajam pienākumu ārstēties no alkoholisma, narkomānijas vai toksikomānijas, tiesai nav jānosaka iestāde/organizācija, kas sniegs personai palīdzību – to var darīt PITSI darbinieks, kas pārzina attiecīga pakalpojuma piedāvājumu konkrētajā teritorijā, organizāciju kapacitāti un nosacīti notiesātā dzīvesvietu.

Likumā neparedzētu pienākumu noteikšanas problēma

Pienākumu piespriešana nosacīti notiesātajiem mūsu valstī ir visai stingri reglamentēta – to uzskaitījums ir izsmelošs; gan pienākumu izvēle, gan arī to atcelšana ir tiesas prerogatīva. Attiecīgo noteikumu neelastīguma dēļ tiesas iespējas izvēlēties efektīvus līdzekļus, lai nosacīti notiesātais labotos, ir ierobežotas.

PITSI darbiniekiem, kas veic nosacīti notiesāto uzraudzību, nav tiesību patstāvīgi koriģēt tiesas spriedumu. Pat gadījumos, kad ir objektīvi šķēršļi pienākumu īstenošanai, policijas darbiniekiem ir jāvērsas pie tiesneša ar priekšlikumu atcelt neatbilstīgo pienākumu. Savukārt tiesnesim ir tiesības atcelt pienākumu vai saglabāt to negrozītā veidā.

Lielākā daļa aptaujāto tiesnešu nav apmierināti, ka likumā iekļautais iespējamo pienākumu uzskaitījums ir pārāk izsmelošs. No 100 tiesnešiem, kas pauda savus viedokļus šajā sakarā, 71 tiesnesis uzskata, ka būtu lietderīgi paplašināt tiesības izvēlēties pienākumus nosacīti notiesātajiem. Pretēju viedokli pauduši 29 tiesneši.

No tiesnešiem 57 cilvēki arī definējuši pienākumus, kas nav paredzēti KL, bet kurus tomēr būtu lietderīgi ieviest, notiesājot nosacīti.

18. tabula. Tiesnešu priekšlikumi
par likumā neparedzētiem pienākumiem, kurus vajadzētu
ieviest, notiesājot nosacīti

✓	Mācīties
✓	Segt cietušajam nodarītos zaudējumus ar savu darbu
✓	Iesaistīties derīgos darbos (analogi piespiedu darbam, bet nosakāms kā pienākums, nevis kā kriminālsods)
✓	Iestāties darbā, sākt gūt legālus ienākumus
✓	Iegūt specialitāti, t. s. apmeklēt speciālus kursus
✓	Apmeklēt vai noklausīties kādus speciālus kursus, apgūt speciālas programmas
✓	Nesatīties ar tiesas norādītām personām
✓	Rūpēties par bērniem, apgādāt viņus
✓	Apmeklēt psihologa konsultācijas
✓	Apmeklēt valodu kursus
✓	Kopt slimu cilvēku vai invalīdu, kurš cietis ceļu satiksmes negadījumā
✓	Sniegt kādu palīdzību cietušajam
✓	Apmeklēt probācijas dienestu
✓	Ārstēties no dažādām atkarībām
✓	Bez policijas atļaujas neatstāt administratīvās teritorijas robežas

Paplašinot pienākumu loku, ir vērts pievērst uzmanību citu valstu pieredzei ar nosacīti notiesātajiem. Piemēram, Dānijas tiesa var prasīt no likumpārkāpēja pārbaudes laikā atturēšanos no alkohola, narkotiku un līdzīgu medicīnisko līdzekļu lietošanas.³⁸

Vācijas tiesa, atliekot notiesājoša sprieduma izpildi, var piespriest pienākumu pārskaitīt noteiktu naudas summu konkrētai bezpeļņas organizācijai, piemēram, nevalstiskai organizācijai, kas veic probācijas funkcijas.³⁹

Svarīgi ievērot, ka ikvienam noziedzīgam nodarījumam ir cēloņi. Un pat tad, ja tiesa nolēmusi neizpildīt piespriesto sodu reāli, jādomā par noziedzīgā nodarījuma cēloņu novēršanu. Viena no iespējām ir īpaši pienākumi nosacīti notiesātajai personai. Jo plašākas ir tiesas iespējas izvēlēties pienākumus, jo lielākas izredzes, ka tiesa varēs atrast tādus, kas efektīvi ietekmēs nosacīti notiesātā attieksmi pret sabiedrības prasībām.

³⁸ *The Danish Criminal Code, Section 57.*

³⁹ *German Penal Code, Section 56.b.*

Juristu vidū visai populāra ir doma, ka nav nepieciešams paplašināt pienākumu uzskaitījumu, bet KL jānoteic, ka tiesa, ņemot vērā lietas apstākļus un datus par personu, var izraudzīties nosacīti notiesātajiem pienākumus, kuri KL nav konkrēti definēti. Liekā aptaujāto tiesnešu daļa paudusi atbalstu attiecīgu grozījumu izdarīšanai.

Latvija ir viena no tām nedaudzajām valstīm, kuras KL tiek mēģināts uzskaitīt visus pienākumus, kādi varētu būt nosacīti notiesātajiem. Ieskatoties citu valstu normatīvajos aktos, jāsecina, ka tajos dominē divas pieejas, proti:

- likumdevējs kopumā paredz, ka nosacīti notiesātajiem var uzdot pienākumus, kurus brīvi formulē tiesa;
- likumā tiek uzskaitīti pienākumi, ar atrunu, ka tiesa var piespriest nosacīti notiesātajiem arī citus, likumā tieši neparedzētus pienākumus.

Ņemot vērā situāciju daudzveidību un nosacīti notiesāto īpatnības, arī Latvijā jāpaplašina tiesnešu iespējas izvēlēties pienākumus, kas iedarbīgāk palīdzētu sasniegt nosacītas notiesāšanas mērķus. Neapšaubāmi, atļaujot tiesām piespriest nosacīti notiesātajiem likumā neparedzētus pienākumus, tiesneši nevarēs rīkoties patvaļīgi, jo tiesu praksē būs stingri jāievēro ANO rezolūcijas Nr 45/110⁴⁰ un citu cilvēktiesību dokumentu prasības attiecībā uz likumpārkāpēja un viņa ģimenes locekļu tiesībām, lai tiktu respektēta viņu privātā dzīve.

Īstenojot personas resocializāciju, ir svarīgi iesaistīt notiesāto sabiedriski derīgās aktivitātēs. Ļoti nozīmīga varētu būt pārkāpēja nodarbināšana. Tomēr, kā pamatoti izsakās tiesneši, mūsdienu apstākļos pienākums "iestāties darbā un strādāt" nebūs vienkārši izpildāms.

Vairāki juristi atbalsta nosacīti notiesāto iesaistīšanu lietderīgās aktivitātēs, liekot viņiem pildīt kādus sabiedriskos darbus. Ārēji šā noteikuma realizācija varētu atgādināt KL paredzētos piespiedu darbus. Kopš 2004. gada 1. janvāra šo pienākumu tiesa varēs izmantot, nosacīti notiesājot nepilngadīgo, bet būtu nepieciešams to izmantot arī, notiesājot pilngadīgos likumpārkāpējus.

Kanādā, Dānijā, Krievijā, Zviedrijā un vairākās citās valstīs ir paredzēta iespēja kombinēt nosacītu notiesāšanu ar piespiedu (sabiedriskajiem) darbiem. Kā atzīmē D. Krauss un J. K. Pastile, arī Vācijas krimināltiesībās sabiedriski derīgs darbs ir paredzēts kā papildu noteikums nosacīta soda ietvaros, un juristu vidū tādēļ nav īpašu pretrunu.⁴¹

⁴⁰ Apvienoto Nāciju Organizāciju Standarta minimuma noteikumi par sodiem bez brīvības atņemšanas (Tokijas noteikumi).

⁴¹ D. Krauss un J. K. Pastile Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. Rīga, 2002, 106. lpp.

Krievijas KK konkrēti neparedz iespēju savienot nosacītu notiesāšanu ar reāliem sabiedriskajiem darbiem, tomēr tas neaizliedz tādus pienākumus, kas likumā nav tieši uzskaitīti. Pirms dažiem gadiem Krievijā, notiesājot pārkāpējus nosacīti, tiesas sāka kā papildu pienākumu piemērot bezmaksas sabiedriskos darbus.⁴²

Liela nozīme, lai panāktu nosacīti notiesātā labošanas, varētu būt viņa iesaistīšanai speciālās programmās. Acīmredzot nepietiek tikai ar ierobežojumiem un aizliegumiem – ar nosacīti notiesāto ir jāstrādā un viņš jāpārlicina, ka ikdienā jāievēro likumu prasības un jārespektē sabiedriskās intereses. ANO rezolūcija Nr. 45/110 paredz, ka, piespriežot brīvības atņemšanai alternatīvus sodus, ir "jāizveido dažādas programmas, tādas kā situāciju analīze, grupu terapija un dažādām likumpārkāpēju kategorijām paredzētas speciālās labošanas programmas, kas efektīvi atbilst likumpārkāpēju vajadzībām".⁴³

Iedarbīgāku pienākumu izvēli nodrošinātu pirmstiesas ziņojumi par tiesājamiem, ko citās valstīs pēc tiesas pieprasījuma sagatavo probācijas dienesta darbinieki. Latvijā pašlaik nav probācijas dienesta, nav arī prakses pieprasīt pirmstiesas ziņojumus. Tāpēc tiesai dažreiz var būt visai grūti izvēlēties tieši tādu papildpienākumu, kas varētu palīdzēt personas resocializācijā.

Pienākumu atcelšana

Atbilstoši KL 55. panta 8. daļai nosacīti notiesātajam pārbaudes laikā uzdotos pienākumus tiesa var pilnīgi vai daļēji atcelt.

Ja nosacīti notiesātais ar priekšzīmīgu uzvedību pierāda, ka ir labojies, PITSI darbinieks pēc notiesātā lūguma, ņemot vērā Latvijas KK kodeksa 370. panta 1. daļu, gatavo iesniegumu tiesai par pienākumu pilnīgu vai daļēju atcelšanu.

Praktiski tas notiek samērā reti. 2001. gadā ir 8 iesniegumi par attiecīgo pienākumu atcelšanu.

No 98 tiesnešiem tikai 4 atzina, ka 2001. gadā pieņēmuši lēmumus par nosacīti notiesātā pārbaudes laika pienākumu atcelšanu, savukārt 94 tiesnešiem attiecīgas prakses nav bijis.

⁴² Sk. *Условное осуждение с возложением обязанности выполнять общественно-полезные работы как альтернатива лишению свободы*, Москва, 2002, 4.–5. lpp.

⁴³ Apvienoto Nāciju Organizāciju Standarta minimuma noteikumi par sodiem bez brīvības atņemšanas (Tokijas noteikumi).

Attiecīgā tiesu prakse ir saprotama, jo tiesa uzliek nosacīti notiesātajam pienākumus, lai tādējādi palīdzētu viņam laboties, un parasti pārbaudes laikā nav iemeslu tos atcelt.

Pozitīvi vērtējams tas, ka, neraugoties uz salīdzinoši nelielo pienākumu atcelšanas praksi, tiesnešu lielākā daļa uzskata par iespējamu to darīt. No 76 tiesnešiem, kas atbildēja uz jautājumu par svarīgiem iemesliem, kuru dēļ tiesa var nosacīti notiesātajam pārbaudes laika pienākumus pilnīgi vai daļēji atcelt, tikai 2 respondenti vispār nolieguši tādu iespēju.

19. tabula. Tiesnešu norādītie iemesli, kuru dēļ nosacīti notiesātajam var atcelt uzdotos pienākumus

✓	Pienākums ir izpildīts (nodarītais kaitējums atlidzināts, pabeigts ārstēšanas kurss utt.)
✓	Pienākums pildīts godprātīgi un apzinīgi
✓	Nosacīti notiesātā priekšzīmīga uzvedība
✓	Uzraudzības institūcijas pozitīvas atsauksmes par nosacīti notiesāto
✓	Īpaši ģimenes apstākļi
✓	Īpaši darba apstākļi, proti, gadījumi, kad pienākumu pildīšanu nevar savienot ar darbu
✓	Ir pagājusī puse vai vairāk no pārbaudes laika
✓	Dzīves apstākļu maiņa
✓	Nav izdarīti jauni pārkāpumi
✓	Veselības stāvokļa krasa pasliktināšanās
✓	Pienākuma izpilde nav lietderīga
✓	Pienākumu nevar izpildīt objektīvu iemeslu dēļ

Lemjot par pienākumu atcelšanu, tiesnesim jāņem vērā to būtība un piespriešanas iemesls. Piemēram, jāpiekrīt vienam no respondentiem, kas pamatoti atzīmējis, ka nedrīkst atcelt pienākumu, kas saistīts ar radītā kaitējuma novēršanu. Tiesa neatbrīvo personu no pienākuma kompensēt zaudējumus, bet gan likvidē saikni starp nosacītu notiesāšanu un radītā kaitējuma novēršanu. Taču cietušajam ir iespēja civiltiesiskā kārtā piedzīt no vainīgā kompensāciju. Jāatzīst, ka ne katram nosacīti notiesātajam ir saprotamas attiecīgās juridiskās niansas, respektīvi, nosacīti notiesātais pēc šā pienākuma atcelšanas var secināt, ka arī turpmāk varēs ignorēt cietušā likumīgās prasības. Respektīvi, situācijā, kad nosacīti notiesātais objektīvi nav spējīgs noteiktajā laikā kompensēt radīto kaitējumu, ir lietderīgāk pagarināt laiku, kurā kaitējums jākompensē⁴⁴, nevis atcelt attiecīgo pienākumu.

⁴⁴ Mūsu KL tāda iespēja diemžēl nav paredzēta.

Pienākumu maiņa

Lai gan Latvijas KL paredz nosacīti notiesātajam tikai piespriesto pienākumu atcelšanas iespēju, atsevišķu pienākumu grozīšana praktiski ir iespējama, ņemot vērā, ka likums ļauj tiesai arī daļēji atcelt noteikto pienākumu. Tomēr, neraugoties uz pozitīvo rezultātu, ko atsevišķos gadījumos var dot noteikto pienākumu korekcija, legālas iespējas izdarīt izmaiņas ir minimālas.

Visai elastīgs ir pienākums nemainīt dzīvesvietu – ar PITSI darbinieka atļauju nosacīti notiesātais ir tiesīgs aizbraukt, lai dzīvotu citā vietā. Saistībā ar citiem pienākumiem, to grozīšana var izpausties tikai ierobežojumu samazināšanā, proti, tiesa var:

- noteikt, ka nosacīti notiesātajam retāk, nekā sākumā bija paredzēts, jāierodas reģistrēties policijas iestādē;
- atcelt aizliegumu apmeklēt kādu no spriedumā noteiktajām vietām;
- saīsināt laika posmu, kurā personai jāatrodas savā dzīvesvietā.

Diemžēl likums neparedz iespēju aizstāt vienu pienākumu ar kādu citu. Pārbaudes laiks ir visai ilgs, tāpēc pienākumi, kas bija aktuāli pārbaudes laika sākumā, var kļūt mazāk iedarbīgi, bet, savukārt, par nozīmīgiem var kļūt kādi citi ierobežojumi. Neiespējamība grozīt nosacīti notiesātajiem piespriestos pienākumus mazina nosacītas notiesāšanas efektivitāti.

Būtu lietderīgi paredzēt likumā ne vien pienākumu atcelšanas iespēju, bet arī to grozīšanu un jaunu pienākumu noteikšanu. Jebkādi lēmumi par noteikto pienākumu korekciju pārbaudes laikā tiesai būtu jāpieņem pēc konsultācijām ar uzraudzības institūcijas darbiniekiem.⁴⁵

Pašlaik PITSI darbiniekiem ir vienīgi tiesības ieteikt tiesai atcelt konkrētus pienākumus. Kaut gan PITSI darbinieku pamatuzdevums ir nosacīti notiesāto kontrole, lai nodrošinātu operatīvu lēmumu pieņemšanu, ir lietderīgi paplašināt uzraudzības

⁴⁵ Šāda kārtība, piemēram, pastāv Kazahijā. Tiesa pēc uzraudzības institūcijas ieteikuma var ne tikai atcelt, bet arī grozīt nosacīti notiesātajam piespriestos pienākumus. Sk. *Постановление Пленума Верховного суда Республики Казахстан «О соблюдении законности при назначении уголовного наказания» 9. параграф.* Arī Norvēģijā tiesa probācijas laikā var atcelt un grozīt notiesātajam uzdotos pienākumus, kā arī nosacīt jaunus. Sk. *The General Civil Penal Code, with amendments of July 1, 1994, Section 54.*

institūcijas tiesības koriģēt nosacīti notiesātā pienākumus. Uzraudzības institūcijai jāļauj patstāvīgi lemt par pienākumu izpildes kārtību.

ANO Ģenerālās Asamblejas rezolūcija Nr. 45/110 noteic, ka periodiski jāpārskata nosacīti notiesāto uzraudzība un tās režīms, bet nepieciešamos gadījumos tas jākoriģē.⁴⁶ Daudz elastīgāk to var darīt, paplašinot PITSI darbinieku (bet nākotnē – probācijas darbinieku) tiesības grozīt nosacīti notiesātā pienākumus.

Pagarināts pārbaudes termiņš

KL 55. panta 9. daļā paredzēts, ka tad, ja nosacīti notiesātais bez attaisnojoša iemesla nepilda tiesas piesprieštos pienākumus vai atkārtoti izdara administratīvos pārkāpumus, par ko saņem administratīvus sodus, tiesa pēc kontrolējošās iestādes iesnieguma var pieņemt lēmumu pagarināt pārbaudes termiņu par vienu gadu.

Tiesai nav jāpieņem tieši šāds lēmums – ievērojot konkrētus apstākļus, tā var lemt arī par spriedumā noteiktā soda reālu izpildi vai par attiecīgā stāvokļa saglabāšanu. Tas tomēr nenozīmē, ka tiesai ir pilnīga brīvība izlemt jautājumu – lai pieņemtu lēmumu, nepieciešams policijas iestādes iesniegums tieši par pārbaudes laika pagarināšanu vai soda reālu izpildi. Saņemot attiecīgu dokumentu, tiesa var to akceptēt vai noraidīt.

Pēc KPK 370. panta 2. daļas – iesniegumu, nepieprasot krimināllietu, izskata tiesas sēdē nosacīti notiesātās personas un tās iestādes pārstāvja klātbūtnē, kura kontrolē šīs personas uzvedību. Līdzīgus noteikumus paredz Kriminālprocesa likuma projekta 611. pants.⁴⁷

<p>2001. gada 12. novembrī Cēsu rajona tiesa atklātā tiesas sēdē izskatīja Cēsu RPP iesniegumu par nosacītas notiesāšanas atcelšanu vai pārbaudes laika termiņu pagarināšanu notiesātajam J. V.</p> <p>J. V. notiesāts 2001. gada 8. februārī Siguldas tiesā pēc KL 176. panta 1. daļas ar brīvības atņemšanu uz 2 gadiem bez mantas konfiskācijas, bet ar policijas kontroli uz 3 gadiem. Pēc KL 55. panta, J. V. no noteiktā soda atbrīvots nosacīti ar pārbaudes laiku uz 3 gadiem.</p>	
--	---

⁴⁶ ANO Standarta minimuma noteikumi par sodiem, bez brīvības atņemšanas (Tokijas noteikumi). 10.3 pants.

⁴⁷ Kriminālprocesa likuma projekts http://www.tm.gov.lv/str/463_KPL_projekts.htm Pēdējo reizi sk. 02.04.2003.

J. V. ir pienākums reizi nedēļā ierasties uz reģistrāciju policijas iestādē un nemainīt dzīvesvietu bez policijas iestādes piekrišanas, kā arī līdz 2001. gada 8. maijam atlīdzināt I. P. nodarīto 90 Ls lielo zaudējumu.

PITSI uzskaitē J. V. ņemts 2001. gada 15. maijā un ir brīdināts par soda izciešanas kārtību.

Kopš 2001. gada 15. maija J. V. nav 10 reižu ieradies uz reģistrāciju viņam noteiktajā laikā.

J. V. nav atlīdzinājis I. P. nodarītos zaudējumus un zaudējumu atlīdzību pat nav uzsācis.

J. V. paskaidroja, ka zaudējumus cietušajai nav atlīdzinājis, jo trūcis naudas. Uz reģistrāciju no Līgatnes līdz Cēsīm arī neesot varējis aizbraukt naudas trūkuma dēļ. Viņš strādādot gaterī Līgatnē, vidēji mēnesī pelnot 150 Ls. Viņa apgādībā esot divi nepilngadīgi bērni. Saistības ar cietušo I. P. varot nokārtot 2 mēnešu laikā.

Uzklausot notiesātā un Cēsu RPP pārstāves paskaidrojumus un pārbaudot iesniegtos materiālus, kā arī uzklusot prokurores viedokli, tiesa nolēma notiesātajam J. V. ar Siguldas tiesas 2001. gada 8. februāra spriedumu pagarināt nosacītās notiesāšanas pārbaudes termiņu par vienu gadu.

Lietas Nr. 4-3/7 materiāli

Ņemot vērā kopējo nosacīti notiesāto skaitu, jāatzīst, ka pārbaudes laiku nosacīti notiesātajiem pagarina samērā reti. Taču absolūtie radītāji liecina, ka pēdējos gados tiesas aktīvāk izmanto iespēju neatcelt nosacīto notiesāšanu, bet pagarināt tās laiku – 2001. gadā pārbaudes laiks uz 1 gadu tika pagarināts 23 nosacīti notiesātajām personām, 2002. gadā – 39 cilvēkiem.

20. tabula. Nosacīti notiesāto skaits, kuriem pārbaudes laiks pagarināts par vienu gadu⁴⁸

Gads	1999	2000	2001	2002
Nosacīti notiesāto skaits, kuriem pārbaudes laiks pagarināts par vienu gadu	18	23	23	39

⁴⁸ Pēc PITSI datiem.

Paredzot iespēju pagarināt nosacīti notiesātajiem pārbaudes laiku, likums nenosaka, cik reižu tiesa ir tiesīga to darīt vienai konkrētai nosacīti notiesātai personai. Tomēr pēc pārbaudes laika būtības to nav lietderīgi veikt atkārtoti. Pārbaudes laiks tiek pagarināts tajos gadījumos, kad persona nepilda savus pienākumus vai izdara divus vai vairākus administratīvos pārkāpumus, kā arī, ja persona pēc tiesas lēmuma par pārbaudes laika pagarināšanu turpina izvairīties no piespriesto pienākumu izpildes vai arī ja tā izdara jaunus administratīvos pārkāpumus.

Diemžēl KL nav paredzēta iespēja, pagarinot nosacīti notiesātajam pārbaudes laiku, piespriest jaunus pienākumus.

V. NOSACĪTAS NOTIESĀŠANAS ATCELŠANA, PIEMĒROJOT REĀLU SODA IZPILDI

Pēc savas būtības nosacīta notiesāšana ir divpusējs darījums starp likumpārkāpēju un valsti. Atbilstoši tam valsts nepiemēro sodu personai, kura veikusi noziedzīgu nodarījumu, bet pieprasa, lai likumpārkāpējs respektētu sabiedriskās intereses, atturētos no jauniem likumpārkāpumiem, pildītu īpašus pienākumus. Kamēr notiesātais ievēro šā darījuma noteikumus, spriedumā noteiktais sods reāli netiek izpildīts. Nosacīti notiesātā izvairīšanās no saistību pildīšanas vērtējama kā darījuma laušana, kurai seko kriminālsoda izpilde.

Nosacīti notiesāta saistības kopumā ir definētas KL 55. panta 2. daļā, kā arī precizētas KL 55. panta 5., 6., 7. un 9. daļā un IeM instrukcijās.

No nosacīti notiesātā tiek prasīts:

- atturēties no jauniem noziedzīgiem nodarījumiem;
- ievērot sabiedrisko kārtību;
- pildīt noteiktos pienākumus.

Sabiedriskās kārtības neievērošana vai pienākumu nepildīšana var kļūt par iemeslu, ka tiek atcelta nosacīta notiesāšana un sods izpildīts reāli. Ja nosacīti notiesātais pārbaudes laikā ir veicis jaunu noziedzīgu nodarījumu, tiesas pienākums ir piespriest par to sodu, daļēji vai pilnīgi pievienojot iepriekš noteikto sodu, respektīvi, tiesai ir jāatceļ nosacīta notiesāšana un reāli jāizpilda iepriekš piespriestais sods.

21. tabula. Personu skaits, kurām par pieļautajiem pārkāpumiem atcelta nosacīta brīvības atņemšana un piespriestais sods izpildīts reāli⁴⁹

Gads	1999	2000	2001	2002
Nosacīti notiesāto skaits	43	74	49	39

Jauns noziedzīgs nodarījums pārbaudes laikā

KL 55. panta 2. daļa paredz, ka, nosacīti notiesājot, tiesa piespriesto sodu neizpilda ar nosacījumu, ka personai nebūs jaunu noziedzīgu nodarījumu. 2002. gadā ierosinātas 398 lietas sakarā ar nosacīti notiesātu personu pārbaudes laikā pastrādātajiem nodarījumiem (1999. gadā – 427 lietas; 2000. gadā – 438; 2001. gadā – 413).

Loģiski jāsecina, ka šā nosacījuma neievērošanas dēļ nosacīta notiesāšana būtu jāatceļ, bet piespriestais sods reāli jāizpilda. Tomēr KL tas nav tieši noteikts.

22. tabula. Ierosināto krimināllietu skaits par nosacīti notiesāto jauniem noziedzīgiem nodarījumiem⁵⁰

Gads	1999	2000	2001	2002
Ierosināto krimināllietu skaits	427	438	413	398

Arī KL 55. panta 10. daļā paredzēts, ka personai, kas pārbaudes laikā pastrādājusi jaunu noziedzīgu nodarījumu, tiesa piespriež sodu atkarībā no noteikumiem par sodu pēc vairākiem spriedumiem. Tomēr arī šajā gadījumā likumdevējs neapgalvo, ka galīgais sods ir izpildāms reāli un ka tiesa nedrīkst to piespriest nosacīti.

Aizliegums atkārtoti nosacīti notiesāt personu, kam ir noziedzīgi nodarījumi pārbaudes laikā, skaidri izteikts Augstākās Tiesas lēmumā "Par krimināllikuma piemērošanu,

⁴⁹ Pēc PITSI datiem.

⁵⁰ Turpat.

notiesājot nosacīti vai atliekot sprieduma izpildišanu", kas tika pieņemts 1993. gada 25. oktobrī. Šis dokuments ir spēkā, tomēr tā skaidrojumi tiesām nav saistoši. Lēmuma autoritāti mazina arī fakts, ka Augstākā Tiesa ir skaidrojusi nevis KL 55. pantā paredzēto, bet spēku zaudējušā KK normas.

Latvijas tiesneši lielākoties nepieļauj atkārtotu nosacītu notiesāšanu. Tomēr ir visai liels tiesnešu skaits, kuri gan paši atkārtoti nepiespiež nosacītu sodu, tomēr uzskata, ka atsevišķos gadījumos būtu jāatļauj tiesām to darīt.

<p>1999. gada 20. oktobrī Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesa atklātā tiesas sēdē izskatīja krimināllietu I. L. apsūdzībā pēc KK 213. panta 1. daļas. (Ceļu satiksmes noteikumu pārkāpšana, kuras rezultātā diviem cilvēkiem tika nodarīti viegli miesas bojājumi ar veselības traucējumiem, bet vienam – vidēja smaguma miesas bojājums.)</p> <p>I. L. agrāk tiesāts – 1995. gadā pēc LKK 197. panta 2. daļas ar naudas sodu 280 Ls apmērā, bet 1997. gadā – pēc LKK 204. panta 2. daļas ar brīvības atņemšanu uz 3 gadiem nosacīti ar pārbaudes laiku uz 5 gadiem.</p> <p>Izskatot lietu, tiesa nosprieda atzīt I. L. par vainīgu nozieguma izdarīšanā pēc LKK 213. panta 1. daļas un noteikt viņam sodu saskaņā ar šo pantu – naudas sodu 30 minimālo mēnešalgu apmērā, t. i., 1260 Ls, atņemot visa veida transportlīdzekļu vadīšanas tiesības uz 4 gadiem.</p> <p>Saskaņā ar LKK 39. pantu, I. L. tika noteikts galīgais sods – brīvības atņemšana uz 3 gadiem nosacīti ar pārbaudes laiku uz 5 gadiem un naudas sods 30 minimālo mēnešalgu apmērā nosacīti ar pārbaudes laiku uz 3 gadiem, pievienojot neizciesto sodu pēc Rīgas apgabaltiesas 1997. gada 20. jūnija sprieduma krimināllietā K-97/6, ar kuru I. L. tika notiesāts pēc LKK 204. panta 2. daļas ar brīvības atņemšanu uz 3 gadiem nosacīti ar pārbaudes laiku uz 5 gadiem.</p> <p>Krimināllietas Nr. 1-253/9-99 materiāli</p>	<p>?</p> <p>?</p> <p>?</p> <p>?</p> <p>?</p> <p>?</p>
---	---

<p>Bauskas rajona tiesa 2000. gada 10. augustā atklātā tiesas sēdē izskatīja krimināllietu Nr. 1120027500, kurā tika apsūdzēts D. O., dzimis 1966. gadā, agrāk 4 reizes sodīts. Pēdējo reizi D. O. tika sodīts 2000. gada 27. janvārī Bauskas rajona tiesā pēc Latvijas KL 175. panta 2. daļas (zādzība) ar brīvības atņemšanu uz 1 gadu un pēc KL 55. panta nosacīti ar pārbaudes laiku uz 1 gadu un 6 mēnešiem.</p> <p>2000. gada 28. aprīlī D. O. atkārtoti grupā, kopā ar A. B., pēc iepriekšējas vienošanās slepeni nolaupījis cietušajam K. piederošo automašīnu un personisko mantu.</p> <p>Izskatot krimināllietas materiālus, tiesa nosprieda atzīt D. O. par vainīgu noziedzīgā nodarījumā, kas minēts KL 175. panta 2. daļā, un sodīt ar brīvības atņemšanu uz 1 gadu un 6 mēnešiem bez mantas konfiskācijas.</p> <p>Saskaņā ar KL 51. pantu noteiktajam sodam daļēji pievienots neizciestais sods pēc Bauskas rajona tiesas sprieduma un noteikts galīgais sods – brīvības atņemšana uz 2 gadiem un 1 mēnesi bez mantas konfiskācijas, uzsākot soda izciešanu slēgtā cietumā.</p> <p>2000. gada 8. septembrī sakarā ar tiesājamā D. O. apelācijas sūdzību Zemgales apgabaltiesas Krimināltiesu tiesas kolēģija apelācijas kārtībā izskatīja šo krimināllietu.</p> <p>Apelācijas sūdzībā D. O. neapstrīdēja lietas faktiskos apstākļus un nodarījuma juridisko kvalifikāciju, tikai lūdza mikstināt viņam noteikto sodu.</p> <p>Izskatot krimināllietas materiālus, tiesa nolēma Bauskas rajona tiesas 2000. gada 10. augusta spriedumu atstāt negrozītu.</p> <p>Krimināllietas Nr. 1120027500 materiāli</p>	<p>!</p> <p>•</p> <p>!</p> <p>•</p> <p>!</p> <p>•</p> <p>!</p> <p>•</p> <p>!</p> <p>•</p> <p>!</p> <p>•</p>
--	---

Acīmredzot absolūta atkārtotas notiesāšanas atļaušana diskreditētu šo tiesību institūtu. Savukārt atkārtotas nosacītas notiesāšanas pilnīga nepieļaušana liktu tiesām attiecīgās situācijās rīkoties formāli, būtiski ierobežojot to brīvību izvēlēties optimālo kriminālās represijas veidu un ilgumu.⁵¹

⁵¹ Tomēr jāatzīst, ka pastāv arī citi viedokļi un pieejas. Piemēram, Beļģijas KK paredz, ka sprieduma izpildes atlikšana ir automātiski atceļama, ja persona pārbaudes laikā notiesāta par jaunu noziedzīgu nodarījumu ar brīvības atņemšanu uz laiku, kas ilgāks par 2 mēnešiem. Sk. *Community Sanctions and Measures in Belgium// Albrecht Hans-Jörg and A. M. van Kalmthout. Community Sanctions and Measures in Europe and North America, p. 49.*

Domāju, ka vispārējos gadījumos arī turpmāk tādai personai, kas pārbaudes laikā veikusi jaunu noziedzīgu nodarījumu, ir jāizcieš piespriestais sods reāli. Tomēr, ievērojot īpašos apstākļus, ir lietderīgi ļaut tiesām atsevišķos gadījumos piespriest nosacītu notiesāšanu atkārtoti. Tiesām, piemēram, būtu jāatļauj izņēmuma kārtā piespriest atkārtotu nosacītu notiesāšanu, ja persona pastrādājusi jaunu noziedzīgu nodarījumu aiz neuzmanības, kā arī tajos gadījumos, kad par jauno nodarījumu ir piespriests sods, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu.

Atkārtotu nosacītu notiesāšanu nevajadzētu plaši praktizēt, tomēr tiesām jādod iespēja to izmantot, ņemot vērā īpašos lietas apstākļos un vainīgā personību. Tādos gadījumos tiesai sevišķa uzmanība būtu jāvērs pieņemtā lēmuma pamatošanai.

KL 55. pantā būtu jāizdara attiecīgi grozījumi, kā arī tie jāizskaidro nosacītas notiesāšanas vadlīnijās.

Sabiedriskās kārtības neievērošana pārbaudes laikā

Sabiedriskās kārtības neievērošana nozīmē administratīvus pārkāpumus, par kuriem personai piespriests administratīvs sods. Kaut gan likums prasa no nosacīti notiesātā ievērot sabiedrisko kārtību, taču viens administratīvs pārkāpums netiek uzskatīts par pietiekamu iemeslu, lai atceltu nosacīto notiesāšanu un panāktu soda reālu izpildi. KL 55. panta 9. daļa noteic, ka piespriestais sods var tikt izpildīts, ja persona ir izdarījusi ne mazāk kā divus administratīvos pārkāpumus un par katru no tiem piespriesti administratīvie sodi.

Saņemot policijas iesniegumu par personas administratīvo pārkāpumu pārbaudes laikā, tiesai nav pienākuma atcelt nosacīto notiesāšanu. Tiesa var nolemt, ka piespriestais sods jāizpilda reāli, bet var arī to nedarīt, pagarinot nosacīti notiesātajam pārbaudes laiku par vienu gadu. Likums neaizliedz tiesai arī saglabāt pastāvošo nosacīti notiesātas personas statusu.

Uzdoto pienākumu nepildīšana

Par pienākumu nepildīšanu, ko nosacīti notiesātais atļaujas bez attaisnojoša iemesla, tiesa var nolemt, ka piespriestais sods reāli jāizpilda.

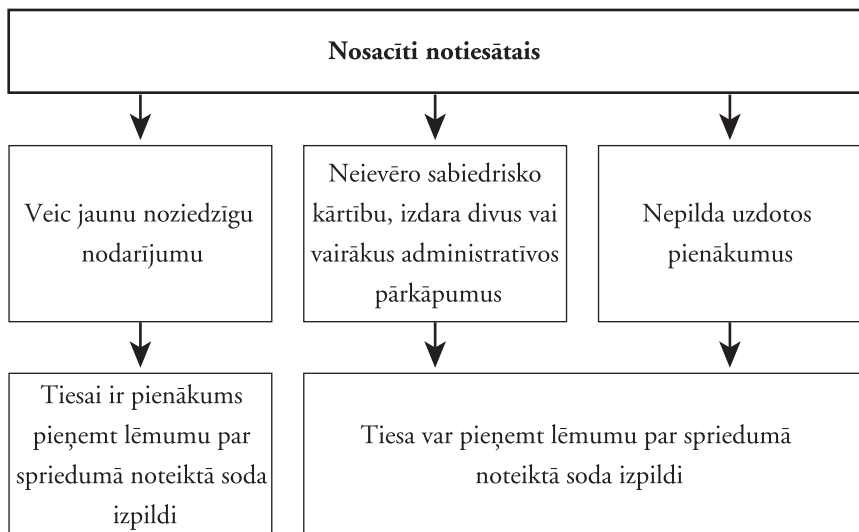
IeM instrukcija noteic, ka piespriestie pienākumi ir atzīstami par neizpildītiem, ja persona bez attaisnojoša iemesla:

- tiesas noteiktajā laikā nav novērsusi radīto kaitējumu;

- pārkāpusi tiesas aizliegumu un mainījusi dzīvesvietu bez policijas iestādes piekrišanas;
- vismaz divas reizes nav ieradusies uz reģistrāciju policijas iestādē;
- ir atradusies vietā, kuru tiesa personai aizliegusi apmeklēt;
- tiesas noteiktajā laikā nav atradusies savā dzīvesvietā;
- nav ārstējusies no alkoholisma, toksikomānijas vai narkomānijas.

Protams, ka attiecīgo pārkāpumu konstatācija policijas iestādēm dod tikai pamatu sagatavot un iesniegt tiesai informāciju, pieprasot reālu piespriedē soda izpildi. Savukārt tiesa, saņemot attiecīgo iesniegumu, var arī to noraidīt un neatzīt pārkāpumus par tik nopietniem, lai reāli izpildītu piespriedē sodu.

7. zīmējums. KL 55. panta 2. daļas prasības

VI. KONTROLE PĀR NOSACĪTI NOTIESĀTO

PITSI un iecirkņu inspektori

Latvijas Republikā kontrole pār nosacīti notiesātajām personām nodota Policijas izpildāmo tiesas spriedumu inspekcijai (PITSI). 2002. gadā inspekcijā strādāja 48 darbinieki, no tiem Rīgā – 17 cilvēki, republikas pilsētu un rajonu policijas pārvaldēs – 10 cilvēki un lauku rajonu policijas pārvaldēs – 21 cilvēks.⁵² 2002. gadā inspekcijas uzskaitē atradās 25 568 cilvēki, no kuriem 15 631 jeb 61,1% bija nosacīti notiesāti.

23. tabula. Nosacīti notiesāto skaits, kuri atradās uzskaitē 2002. gadā (pilsētās un rajonos)⁵³

Rīga	Daugavpils PRPP	Jelgavas PRPP	Jūrmalas PPP	Liepājas PRPP	Rēzeknes PRPP	Ventspils PRPP	Aizkraukles RPP	Alūksnes RPP	Balvu RPP	Bauskas RPP	Cēsu RPP	Dobeles RPP	Gulbenes RPP
3951	732	966	486	888	627	604	327	225	258	352	534	256	230

Jēkabpils RPP	Krāslavas RPP	Kuldīgas RPP	Limbažu RPP	Ludzas RPP	Madonas RPP	Ogres RPP	Preiļu RPP	Rīgas RPP	Saldus RPP	Talsu RPP	Tukuma RPP	Valkas RPP	Valmieras RPP
390	269	328	287	210	386	380	217	967	360	296	394	284	427

⁵² Pēc uzziņas par PITSI darbu 2002. gada 12 mēnešos.

⁵³ Turpat.

Vidēji katram PITSI darbiniekam 2002. gada laikā bijis jāuzrauga 326 nosacīti notiesāto uzvedība, un tas ir par 12,9% mazāk, salīdzinot ar 2001. gada darba slodzi.⁵⁴

Vērtējot PITSI darbinieku noslogotību, jāņem vērā, ka inspekcijai ne tikai jāuzrauga nosacīti notiesātās personas, bet arī jāveic papildsodu izpilde – tiesību ierobežošana un policijas kontrole. Turklāt inspekcijai nākas uzraudzīt personas, kas pirms termiņa nosacīti atbrīvotas no brīvības atņemšanas vietām, kā arī jāveic kontrole pār drošības līdzekļu – nodošanas policijas uzraudzībā un mājas aresta – izpildi. Tādējādi vidēji uz vienu PITSI darbinieku 2002. gadā ir bijusi 533 personu pārraudzība. Kaut gan tas ir par 5,8% mazāk nekā 2001. gadā, tomēr acīm redzami pārsniedz objektīvi pieļaujamo. Milzīgā darba apjoma dēļ inspekcijas darbinieki fiziski nav spējīgi veikt efektīvu kontroli pār nosacīti notiesātajām personām.

1999. gada 6. oktobrī ar Valsts policijas priekšnieka pavēli Nr. 697 tika apstiprināta "Nosacītas notiesāšanas un papildsoda – tiesību ierobežošanas – izpildes instrukcija". Šis dokuments nosaka konkrētu kārtību, kā PITSI jāveic uzskaitē un kontrole pār tiesas spriedumu izpildi nosacīti notiesātajām personām.

Neraugoties uz to, ka pēc KL 55. panta personai nosacīti var tikt piespriesta ne tikai brīvības atņemšana, bet arī arests, piespiedu darbs un naudas sods, instrukcija faktiski orientēta uz darbības reglamentāciju ar tām personām, kuras nosacīti bijušas notiesātas ar brīvības atņemšanu. Kaut gan šī notiesāto grupa veido absolūtu nosacīti notiesāto vairākumu, tomēr būtu lietderīgi definēt uzskaites un kontroles noteikumus pār visām nosacīti notiesāto personu grupām.

Kontroles un uzskaites jomā diez vai ir nepieciešama īpaša kārtība attiecībā uz personām, kuras nosacīti notiesātas ar sodiem, kas nav saistīti ar brīvības atņemšanu, instrukcijā nav arī nepieciešama norāde uz brīvības atņemšanas nosacītu piespriešanu, bet jārunā par nosacīti notiesāto kontroli un uzskaiti – neatkarīgi no piespriešamā soda veida.

Atbilstoši "Nosacītas notiesāšanas un papildsoda – tiesību ierobežošanas – izpildes instrukcijai" PITSI darbiniekiem, veicot nosacīti notiesāto uzskaiti, ir šādi pienākumi:

- pēc tiesas sprieduma stāšanās spēkā saņemt tā norakstu;
- reģistrēt sprieduma norakstu notiesāto uzskaites žurnālā;
- iekārtot nosacīti notiesātā kontroli, ievietojot tajā:
 - dokumentus, kas bijuši par pamatu notiesātā ņemšanai uzskaitē;

⁵⁴ 2001. gadā uz vienu PITSI darbinieku vidēji ir bijuši 368 nosacīti notiesātie.

- dokumentus, kuros ir ziņas par notiesātā uzvedības kontroli;
- dokumentus par tiesas noteikto pienākumu izpildi un par notiesātā pieļautajiem pārkāpumiem;
- paziņojumu tiesai par notiesātā ņemšanu uzskaitē;
- dokumentus par veiktajiem pasākumiem;
- sarakstes u. c. dokumentus;
- uzaicināt nosacīti notiesāto uz pārrunām;
- sarunas gaitā izskaidrot notiesātajam tiesas piesprieštos pienākumus un varbūtējās sekas, ja tie netiktu izpildīti, kā arī atbildību par sabiedriskās kārtības pārkāpumiem un jaunu noziedzīgu nodarījumu;
- kontrolēt tiesas noteikto citu pienākumu izpildi;
- noteikt pienākumu izpildes kārtību;
- pieņemt lēmumu par piespiedu atvešanu, ja notiesātais atkārtoti neierodas policijas iestādē;
- izskatīt iesniegumus par dzīvesvietas maiņas atļauju, ja notiesātajam aizliegts mainīt dzīvesvietu bez policijas piekrišanas;
- oficiāli brīdināt par iespējamo atbildību, ja notiesātais izdarījis administratīvo likumpārkāpumu vai nav izpildījis tiesas noteiktos pienākumus;
- pastāvīgi sekot līdz visiem informācijas avotiem, kuros atspoguļotas ziņas par izdarītajiem likumpārkāpumiem;
- pārbaudīt nosacīti notiesāto dzīvesvietā ne retāk kā reizi ceturksnī;
- kontrolējot notiesāto dzīvesvietā, noskaidrot viņa dzīves apstākļus, ģimenes locekļu un kaimiņu atsauksmes, iztikas līdzekļu iegūšanas avotus un citu nepieciešamo informāciju;
- gatavot iesniegumu tiesai par noteikto pienākumu pilnīgu vai daļēju atcelšanu, ja nosacīti notiesātais ar priekšzīmīgu uzvedību pierāda, ka ir labojies;
- gatavot iesniegumu tiesai par noteikto pienākumu nepildīšanu, kā arī tad, ja nosacīti notiesātais gada laikā ne mazāk kā divas reizes izdarījis sabiedriskās kārtības pārkāpumus, par ko viņam piemēroti administratīvie sodi;

- noņemt nosacīti notiesāto no uzskaites:
 - ja tā pārbaudes laiks ir beidzies;
 - ja nosacītais sods ir atcelts un pieņemts lēmums par piesprietā soda reālu izciešanu;
 - sakarā ar notiesāšanu par jaunu noziedzīgu nodarījumu;
 - sakarā ar amnestiju;
 - sakarā ar apžēlošanu;
 - nāves gadījumā;
 - ja notiesātais izbraucis uz citu valsti.
 - ja ir mainīta dzīvesvieta.

Kontroli pār nosacīti notiesātā uzvedību veic PITSI darbinieki un iecirkņu inspektori, saņemot PITSI darbinieku ziņojumus. Notiesātā kontrolē var iesaistīt arī citus Valsts policijas dienestus, kā arī pašvaldību policijas darbiniekus.

Iecirkņa inspektora darbību ar nosacīti notiesātajiem reglamentē ar iekšlietu ministra pavēli apstiprināta "Policijas iecirkņa inspektora instrukcija".⁵⁵

Atbilstoši instrukcijai organizējot individuālo profilakses darbu ar personām, kas notiesātas nosacīti ar pārbaudes laiku vai kurām sprieduma izpilde atlikta, iecirkņa inspektors veic šādus pasākumus:

- saņemot policijas izpildāmo tiesas spriedumu inspektora sastādītu un policijas iestādes priekšnieka (vietnieka) apstiprinātu ziņojumu, ka viņa apkalpojamā teritorijā dzīvo persona, kas notiesāta nosacīti ar pārbaudes laiku, apmeklē to dzīvesvietā un noskaidro sadzīves apstākļus;
- izzina ģimenes locekļu, kaimiņu attieksmi pret notiesāto personu;
- izskaidro notiesātajai personai, ka tās uzvedība tiks kontrolēta;
- ne retāk kā vienu reizi ceturksnī veic notiesātās personas kontroli dzīvesvietā un pieprasa informāciju IeM Operatīvo uzskaišu un statistikas pārvaldē;

⁵⁵ Policijas iecirkņa inspektora instrukcija, apstiprināta ar iekšlietu ministra pavēli Nr. 75 1997. gada 7. martā.

- par kontroles un citu pasākumu rezultātiem, kā arī par visiem pārkāpumiem, ko izdarījusi notiesātā persona, rakstiski informē PITSI inspektoru.

Ja iecirkņu inspektors apzinīgi veic savus pienākumus, kontrole pār nosacīti notiesāto personu var būt visai efektīva. Tomēr autoram nācies secināt, ka šis ir tikai viens no iecirkņu inspektora darbības virzieniem, nereti policijas darbiniekiem trūkst gan laika, gan vēlmes precīzi pildīt instrukcijas prasības.

PITSI darbinieku uzskati par nosacīti notiesāto kontroles efektivitāti

Sava darba ar nosacīti notiesātajiem efektivitāti izvērtēja 20 PITSI darbinieki (43,5% no kopējā PITSI darbinieku skaita). 10 respondenti uzskatīja, ka kontrole pār nosacīti notiesātajiem ir efektīva, 9 atzina to par neefektīvu, bet 1 respondentam nebija noteikta viedokļa par kontroles efektivitāti.

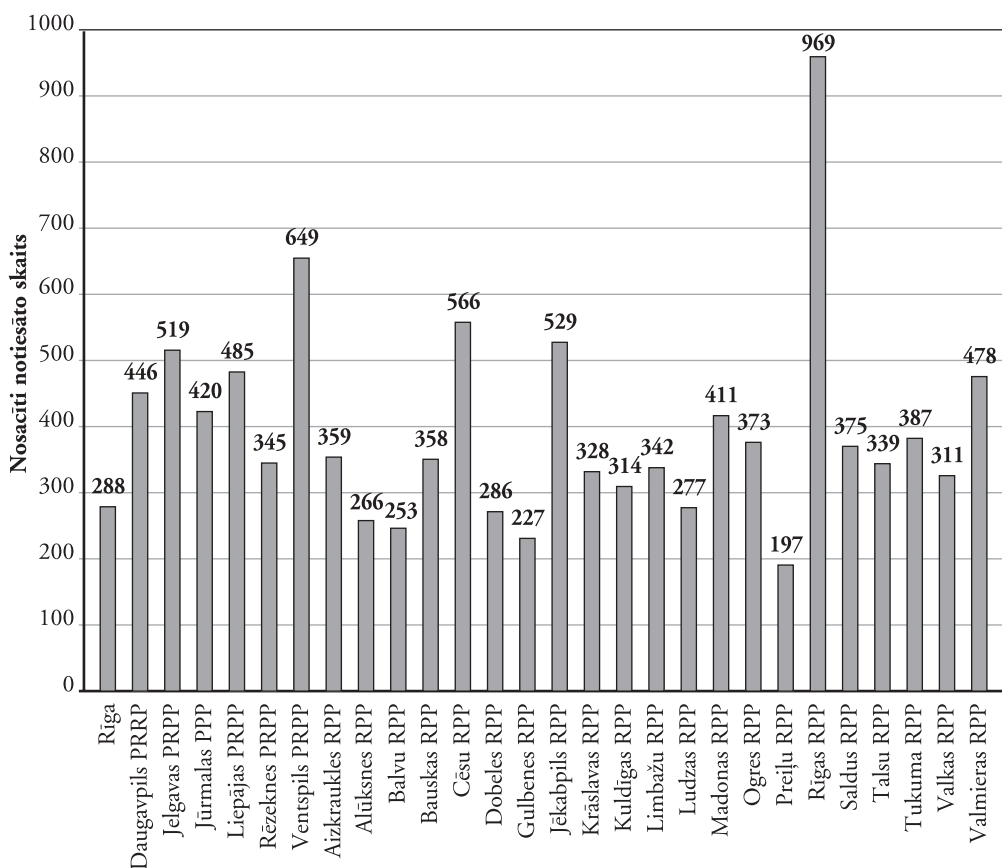
No PITSI darbiniekiem 9 atzinuši, ka viņu kontrole pār nosacīti notiesātajiem ir formāla, un, kamēr persona, kas atrodas uzskaitē, nav izdarījusi jaunu noziedzīgu nodarījumu, tā faktiski nejūt nosacīto notiesāšanu. Savukārt 12 respondenti pauduši pretēju viedokli.

No PITSI darbiniekiem 11 (52,4% no aptaujāto kopskaita) ir atzinuši, ka ne visai efektīvas kontroles iemesls ir PITSI darbinieku lielā darba slodze. Darbs ar nosacīti notiesātajiem ir tikai viens no darbības virzieniem, ko īsteno PITSI. Tās kompetencē ir arī darbs ar personām, kas izcieš papildsodus – tiesību ierobežošanu, policijas kontroli, kurām piemēroti drošības līdzekļi – policijas uzraudzība un mājas arests, kā arī ar pirms termiņa nosacīti atbrīvotām personām. Piemēram, Ogres rajonā 2002. gada 1. jūlijā pavisam bijušas 464 profilaktiski apsekojamas personas.

24. tabula. PITSI darbinieku vērtējums par iecirkņu inspektoru darbu ar nosacīti notiesātajiem

Iecirkņu inspektoru darbs ar nosacīti notiesātajiem ir	PITSI darbinieku skaits, kas sniedz vērtējumu
▪ labs	3
▪ apmierinošs	15
▪ neapmierinošs	3

8. zīmējums. Nosacīti notiesāto skaits vienam PITSI darbiniekam 2001. gadā

Iecirkņu inspektoriem, tāpat kā PITSI darbiniekiem, nosacīti notiesāto kontrole ir tikai viens no vairākiem darbības virzieniem. Tādēļ arī viņi var sniegt tikai daļēju palīdzību nosacīti notiesāto uzvedības uzraudzībā.

Viena uzraudzības institūcijas darbinieka slodzi var samazināt, palielinot attiecīgo darbinieku skaitu. Tomēr tas prasa papildu finansējumu, un, lai sasniegtu normālu līmeni – 1 darbinieks uz 20–30 nosacīti notiesātajiem – nepieciešami ļoti lieli finansiālie un cilvēku resursi.

Lai nodrošinātu efektīvāku nosacīti notiesāto uzraudzību, ir vērts samazināt to personu skaitu, kuru uzvedība būtu jākontrolē PITSI darbiniekiem. Spēkā esošais likums paredz

uzraudzību kā obligātu nosacītas notiesāšanas elementu. Tomēr vairākos gadījumos, ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma raksturu un notiesātā personību, īpaša kontrole pār nosacīti notiesāto nav objektīvi nepieciešama. Identificējot nosacīti notiesāto vidū tos, kuri neprasa īpašu uzmanību, būtu iespējams racionālāk izmantot PITSI resursus un nodrošināt uzraudzību un palīdzību tiem nosacīti notiesātajiem, kuriem tā ir objektīvi nepieciešama.

Nosacīta notiesāšana bez uzraudzības būtu jāpiespriež tad, ja tiesa ir pārliecināta, ka personas uzraudzība nav nepieciešama un ja, turklāt, nosacīti notiesātajam nav noteiktu pienākumu, kuru izpilde prasa sistemātisku kontroli. Nosacītu notiesāšanu bez uzraudzības piespriešanas var biežāk prognozēt, notiesājot personu par noziedzīgiem nodarījumiem aiz neuzmanības, kā arī par kriminālpārkāpumiem, kuri nav radījuši lielu kaitējumu sabiedriskajām interesēm.

Nosacīta notiesāšana bez uzraudzības nozīmē, ka pārbaudes laikā notiesātā uzvedība īpaši netiks kontrolēta, un piespriestais sods var tikt izpildīts reāli, ja tiks konstatēts, ka persona izdarījusi jaunu noziedzīgu nodarījumu vai administratīvi sodāmus pārkāpumus.

Nosacīta notiesāšana bez uzraudzības plaši izplatīta citu valstu tiesu praksē, piemēram, Vācijā, Dānijā, Zviedrijā, Kanādā, Šveicē, Igaunijā, Luksemburgā un vairākās citās valstīs.

Terminoloģiski nosaukums "nosacīta notiesāšana bez uzraudzības" nav veiksmīgs. Loģiskāk būtu to saukt par "nosacītu notiesāšanu", savukārt paredzot, ka tiesa var piemērot personai arī nosacītu notiesāšanu ar uzraudzību⁵⁶.

Tiesnešu viedoklis par nosacīti notiesāto kontroles efektivitāti

Nepietiekama kontrole (un pat kontroles trūkums) pār nosacīti notiesātajiem, pēc tiesnešu domām, ir galvenā problēma saistībā ar nosacīto notiesāšanu. Vērtējot situāciju, 27 tiesneši uzsvēruši, ka valsti nav pienācīgas kontroles pār nosacīti notiesātajām personām, ka pastāvošajai uzraudzībai ir formāls raksturs. Tā faktiski izpaužas tikai

⁵⁶ Nosacītas notiesāšanas sistēma Latvijā varētu būt līdzīga tai, kas ir paredzēta Portugāles KK, proti, vienkārša nosacīta notiesāšana, nosacīta notiesāšana ar pienākumiem un nosacīta notiesāšana ar uzraudzību. Sk. *Kalmthout, A. M. van and J. T. M. Derks (eds.). Probation and Probation Services: A European Perspective*, p. 455.

nosacīti notiesāto reģistrācija. Pastiprināta uzmanība tiek pievērsta vairākkārt sodītām personām, bet pārējie nosacīti notiesātie faktiski ir ārpus kontrolējošo institūciju uzraudzības. Pienākumu pildīšana reāli netiek uzraudzīta, nav kontroles pār nosacīti notiesāto uzvedību un dzīvesveidu. Respektīvi, lai nokļūtu PITSI darbinieku uzmanības lokā, pārbaudes laikā ir jāpastrādā jauns noziedzīgs nodarījums.

Pēc tiesnešu domām, notiesāto kontroli vajadzētu veikt aktīvāk, piemēram, organizējot regulāras pārbaudes notiesātā dzīvesvietā u. tml. Viens no tiesnešiem ir atzinis, ka policija nekontrolē nosacītā soda laikā piespriesto pienākumu izpildi un, konstatējot notiesāto izvairīšanos no viņu pienākumiem, nelūdz tiesām reāli izpildīt spriedumu. Cits tiesnesis uzskata, ka policija nerīkojas konsekventi, ja nosacīti notiesātais vairākkārt ir izdarījis administratīvos pārkāpumus.⁵⁷

Lai pilnveidotu un attīstītu kontroli pār nosacīti notiesātajiem, tiesneši piedāvā:

- nosacīti notiesāto pārraudzībā iesaistīt pašvaldības;
- iesaistīt sabiedrību (vietējos iedzīvotājus) nosacīti notiesāto kontrolē;
- veikt kontrolējošo institūciju darbinieku apmācību kompleksas un mērķtiecīgas pieejas īstenošanai tajos jautājumos, kas saistīti ar nosacītu notiesāšanu.

Seši respondenti atzīmēja, ka valstī īstenībā nav dienesta, kas kontrolētu nosacīti notiesāto uzvedību, un saistīja problēmas risinājumu ar jaunveidojamo probācijas dienestu.

Pēc tiesnešu domām, ir svarīgi, lai uzraudzības institūcijas darbinieki regulāri kontrolētu nosacīti notiesātos, iesaistoties viņu problēmu risināšanā un sniedzot viņiem nepieciešamo palīdzību. Tā, piemēram, tiesneši atzina, ka:

- ļoti aktuāla būtu notiesāto iesaiste konkrētās sociālajās programmās, jo šobrīd viņiem trūkst aktīvi pildāmu pienākumu;
- jāpalīdz šīm personām atrast darbu, mācību vietu, dzīvesvietu, integrēties sabiedrībā, tādējādi samazinot recidīvu skaitu;
- valstī nav programmu, kurās varētu iesaistīties nosacīti notiesātas personas. Šo programmu mērķis ir palīdzēt atturēties no atkārtotiem noziedzīgiem nodarījumiem. Šobrīd tikai no paša nosacīti notiesātā ir atkarīgs, vai viņš izdarīs vai neizdarīs jaunu likumpārkāpumu;

⁵⁷ Savukārt PITSI darbinieki norāda uz tiesnešu pasivitāti, saņemot informāciju par nosacīti notiesātā administratīvajiem pārkāpumiem.

- pārbaudes laikā policijas darbiniekiem būtu lietderīgi veikt pārrunas ar notiesātajiem; tādām pārrunām vajadzētu būt periodiskām (īpaši tas nepieciešams attiecībā uz nepilngadīgām personām).

25. tabula. Tiesnešu vērtējums par PITSI darbu ar nosacīti notiesātajiem

Policijas darbs ar nosacīti notiesātajām personām ir	Tiesnešu skaits, kas sniedz attiecīgu vērtējumu
▪ labs	8
▪ apmierinošs	44
▪ neapmierinošs	35

Probācijas dienests un kontrole pār nosacīti notiesātajiem

Latvijā vēl nav izveidots probācijas dienests, taču 2002. gada 19. novembrī Ministru kabinets ir apstiprinājis Valsts probācijas dienesta koncepciju.⁵⁸ Atbilstoši šai koncepcijai probācijas dienests kļūs par institūciju, kas valstiskā līmenī koordinēs sabiedrībā izciešamo sodu izpildi, kā arī organizēs palīdzību personām, kas atbrīvotas no ieslodzījuma. Viens no probācijas dienesta uzdevumiem būs arī nosacīti notiesāto personu sociālās uzvedības korekcija.

Apstiprinot Valsts probācijas dienesta koncepciju, valdība ir atzinusi, ka darbs ar nosacīti notiesātajiem šobrīd nav organizēts pietiekami efektīvi:

- personas netiek pietiekami kontrolētas;
- nenotiek noziedzīgo nodarījumu cēloņu novēršana;
- atbilstoši KL 55. pantam no nosacīti notiesātā var prasīt atturēšanos no noteiktām darbībām, taču nav iespējams prasīt aktīvu darbību.

Koncepcija paredz, ka 2004. gadā Valsts probācijas dienestam būs jāuzsāk to personu uzraudzība, kuras notiesātas nosacīti. Nopietni būs jāizvērtē policijas loma nosacīti

⁵⁸ Sk. http://www.tm.gov.lv/str/388_probacija.doc Pēdējo reizi sk. 02.04.2003.

notiesāto uzraudzībā, kā arī sadarbības mehānisms starp Valsts probācijas dienestu un PITSI.

Probācijas dienests darbosies līdztekus PITSI, koordinējot nosacīti notiesāto uzraudzību, ka arī veiks administrēšanu. Probācijas institūciju izveidošana atslogos policijas darbiniekus un ļaus tiem vairāk pievērsties policejiskām funkcijām.

Vietējo pašvaldību darbs ar nosacīti notiesātajiem

Kaut gan darbs ar nosacīti notiesātajiem nav atzīstams par pašvaldību prioritāti, vietējā vara var sekmēt šo personu resocializāciju. Pašvaldību līdzdalība nosacīti notiesāto uzvedības korekcijā var īstenoties divos virzienos – pašvaldība var palīdzēt nosacīti notiesāto uzraudzībā, kā arī var veidot viņiem īpašas resocializējošas un izglītojošas programmas.

Palīdzība uzraudzībā arī ir iespējama, ja PITSI darbinieki tieši sadarbojas ar konkrētās teritorijas pašvaldību. Sadarbība ir atvieglota, ja pašvaldībā funkcionē municipālā (pašvaldības) policija. Pašvaldības policijas paraugolikums⁵⁹ paredz, ka policijai jāsniedz palīdzība personu sociālajā rehabilitācijā. Dokumentā tieši nav minētas nosacīti notiesātas personas, tomēr acīm redzams, ka pašvaldību policijai ir jāstrādā arī ar šiem cilvēkiem.

Lai nodrošinātu piespiedu darba izpildi, vairākās pašvaldībās ir izveidoti speciāli dienesti vai iecelti amatos koordinatori, kas uzrauga soda izpildi. Ņemot vērā, ka nosacīta notiesāšana, tāpat kā piespiedu darbs, ir alternatīva reālajai brīvības atņemšanai, būtu lietderīgi iesaistīt šos darbiniekus vai institūciju aktīvā rīcībā ar nosacīti notiesātajiem. Protams, ka jādomā arī par šo darbību finansēšanu.

⁵⁹ Apstiprināts ar Iekšlietu ministrijas rīkojumu 2001. gada 11. jūnijā.

VII. TIESNEŠU VIEDOKLIS PAR NOSACĪTAS NOTIESĀŠANAS PROBLĒMĀM

Vērtējot tiesnešu atbildes uz jautājumiem par nosacītu notiesāšanu, jāatzīst, – trešās varas pārstāvji nav vienaldzīgi un skaidri apzinās, ka nosacītas notiesāšanas jomā ir nopietnas problēmas, kas nekavējoties jārisina. No 105 Latvijas tiesnešiem, kas piedalījušies aptaujā, 75 respondenti ne tikai atzina problēmas šajā jomā, bet arī visai plaši centās tās raksturot. Pēc tiesnešu domām, galvenais trūkums ir neefektīva kontrole pār nosacīti notiesātajiem. Tiesneši ir uzsvēruši, ka līdztekus pastāv citas problēmas, kā arī pauduši idejas par tiesu prakses pilnveidošanu sakarā ar nosacītu notiesāšanu. Tiesnešu skatījums dažreiz krasi atšķiras, tomēr paustie viedokļi ir laba viela pārdomām par nosacītu notiesāšanu kā tiesību institūtu un tā attīstības perspektīvām.

Atsevišķi tiesnešu viedokļi par nosacītas notiesāšanas problēmām:

- ✓ "... svarīgi, lai nosacīti notiesātajai personai, kura pārbaudes laikā ir izdarījusi noziegumu, būtu reāli piemērots noteiktais sods."
- ✓ "...ir jāatļauj atkārtoti notiesāt nosacīti, ja jaunais noziedzīgais nodarījums ir izdarīts aiz neuzmanības..."
- ✓ "...jāpieļauj atkārtota nosacīta notiesāšana, ja pārbaudes laikā izdarīts kriminālpārkāpums vai noziegums, kuram nav smagu seku..."
- ✓ "Tiesai jādod tiesības nepiespriet reālu brīvības atņemšanu pēc noziedzīga nodarījuma pārbaudes laikā, bet jāpagarina pārbaudes laiks..."
- ✓ "...reāli nebūtu jāizcieš brīvības atņemšana, ja par otro noziedzīgo nodarījumu ir piesprietis sods, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu..."
- ✓ "...ar likumu jānoteic noziedzīgu nodarījumu veidi vai maksimālais brīvības atņemšanas ilgums, ar kādu drīkst piespriet nosacītu notiesāšanu..."
- ✓ "...jāparedz policijas kontrole nosacīti notiesātajam..."
- ✓ "...Krimināllikumā jāparedz jauns pienākums nosacīti notiesātajiem – sabiedriskie darbi..."

- ✓ "...jāsakārto kriminālsodu sistēma, lai būtu iespējams sodīt personu, nenotiesājot ar brīvības atņemšanu... valstī faktiski nav alternatīvo sodu sistēmas..."
- ✓ "...jāparedz, ka tiesas, ņemot vērā konkrētos lietas apstākļus, tiesājamā personību, nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, var uzdot nosacīti notiesājamam arī citus – likumā neparedzētus pienākumus..."
- ✓ "Jāparedz, ka, notiesājot nosacīti, tiesa var noteikt pārbaudi uz laiku līdz 5 gadiem..."
- ✓ "...nereti nosacītu notiesāšanu piespriež bez pamatojuma; praksē ir gadījumi, kad personu notiesā nosacīti pat trīs reizes pēc kārtas..."
- ✓ "...tiesu praksē ir gadījumi, kad pārbaudes laiks ir sāks par piespriepto brīvības atņemšanu. Notiesājot nosacīti, jānoteic minimāls brīvības atņemšanas sods, bet pārbaudes laiks – lielāks. Tas disciplinētu nosacīti notiesāto..."
- ✓ "...dažreiz pirmās instances tiesas liek nosacīti notiesātajiem veikt pienākumus, kurus tie reāli nevar izpildīt..."
- ✓ "...prokurori bieži lūdz piemērot nosacītu sodu, notiesājot par noziedzīgu nodarījumu, ko nosacīti notiesātais pastrādājis pārbaudes laikā..."
- ✓ "...nosacīti notiesātajiem nevar likt novērst zaudējumus, jo nav noregulēts tā izpildes mehānisms..."
- ✓ "... problēmas rodas, ja nosacīti notiesātajam ir pienākums noteiktā laikā novērst kaitējumu, bet viņš ir bezdarbnieks. Augstākā Tiesa un apgabaltiesa uzskata bezdarbību par attaisnojošu iemeslu šā pienākuma nepildīšanā un atceļ to. Piemērs no prakses – persona bija notiesāta nosacīti ar brīvības atņemšanu uz 3 gadiem, liekot šajā laikā atlīdzināt kaitējumu – 120 Ls. Trīs gadu laikā tas netika izdarīts. Tiesa pieņēma lēmumu piemērot reālu sodu. Apgabaltiesa to atcēla..."
- ✓ "...datoram nepieciešams tikla pieslēgums LR IeM Informācijas centram, lai varētu pārbaudīt sodāmību, jo personas bieži noklusē datus, tāpēc rezultātā var tikt nepamatoti atkārtoti notiesātas nosacīti..."
- ✓ "...jāprecizē administratīvie pārkāpumi, pēc kuru atkārtotas izdarīšanas varētu lemt par spriedumā noteiktā soda reālu izpildi..."
- ✓ "...nosacīti notiesāto vidū ir liels recidīvs..."
- ✓ "...ir gadījumi, kad pirmās instances tiesa par pārbaudes laikā pastrādāto nodarījumu piemēro reālu sodu, bet apelācijas instance to atceļ un atkārtoti notiesā nosacīti..."

- ✓ "...ja tiesa nosacīti notiesātajam nenosaka nekādus pienākumus, viņa uzvedību praksē neviens nepārbauda..."
- ✓ "...problēmas dažkārt rada tas, ka pirmstiesas izmeklēšanā par vienu un to pašu tiesājamo atrodas vairākas viena veida krimināllietas (piemēram, par zādzību). Nosacīti notiesātai personai pēc vienas krimināllietas tiesā dažkārt ienāk jauna lieta, kurā vairs nevar ņemt vērā 55. panta nosacījumu. Līdz ar to zūd visa nosacītas notiesāšanas jēga..."
- ✓ "...praksē ir maz gadījumu, kad pēc attiecīgu iestāžu iesniegumiem nosacīta notiesāšana tiek aizstāta ar reālu brīvības atņemšanu..."
- ✓ "...svarīgi pievērst uzmanību situācijai nosacīti notiesātā ģimenē, jo nereti šie cilvēki terorizē savus tuviniekus. No vienas puses, notiesātajam ir vairāki bērni un negribas viņu likt cietumā, bet no otras puses, viņš tieši rāda negatīvu piemēru saviem bērniem..."
- ✓ "...pēc iepazīšanās ar dažāda līmeņa tiesas spriedumiem, nav saprotams, kālab pēc noziedzīga nodarījuma pārbaudes laikā dažas tiesas, atsaucoties uz KL 49. pantu, piemēro sodu, kas ir vieglāks par šajā pantā paredzēto. Tāpat nav skaidrs, kāpēc tiesas ignorē KL 55. panta 2. daļā noteikto un par jaunu noziedzīgu nodarījumu piespriež naudas sodu, neatceļot nosacītu notiesāšanu..."
- ✓ "...notiesātie neizprot nosacītas notiesāšanas būtību, uztver to kā atbrīvošanu no atbildības..."
- ✓ "...cietušie bieži uzskata, ka nosacīti notiesātais faktiski ir palicis bez soda..."
- ✓ "...masu saziņas līdzekļi, kas veido sabiedrības viedokli, bieži raksturo nosacītu notiesāšanu kā atbrīvošanu no atbildības un soda..."
- ✓ "...sabiedrība neizprot nosacītas notiesāšanas būtību, uztver to kā atbrīvošanu no soda..."

VIII. NOSACĪTAS NOTIESĀŠANAS PROBLĒMAS UN IESPĒJAMIE RISINĀJUMI

Atšķirīga to tiesību normu izpratne, kuras reglamentē nosacītu notiesāšanu

PROBLĒMA

Prakses darbinieku vidū nav vienprātības, interpretējot likuma normas, kas definē nosacītas notiesāšanas noteikumus. Ne visas tiesību normas ir formulētas pietiekami precīzi, un tas veicina atšķirīgu nosacītas notiesāšanas praksi.

IESPĒJAMĀIS RISINĀJUMS

1. Lai novērstu atšķirīgo tiesību normu interpretāciju, būtu lietderīgi veikt papildinājumus KL 55. pantā, precizējot nosacītas notiesāšanas priekšnoteikumus un tās kārtību.
2. Tā kā Augstākās Tiesas lēmums par nosacītu notiesāšanu ir pieņemts 1993. gadā un faktiski skaidro nevis pastāvošā KL normas, bet spēku zaudējušā KK noteikumus, būtu lietderīgi pieņemt jaunu Augstākās Tiesas lēmumu vai veikt nosacītas notiesāšanas prakses apkopojumu. KL nav iespējams izskaidrot visas nosacītas notiesāšanas nianšes, bet Augstākā Tiesa, formulējot tās vadlīnijas, varētu palīdzēt tiesnešiem labāk izprast šīs notiesāšanas kārtību.
3. Jāpilnveido arī policijas instrukcijas par nosacītu notiesāšanu, un tas sekmētu efektīvāku darbu pārbaudes laikā.
4. Kriminālsodu izpildes likumā jāiekļauj normas, kas skaidrotu nosacītas notiesāšanas izpildes kārtību.
5. Probācijas likumā jādefinē probācijas dienesta darbinieku tiesības un pienākumi saistībā ar nosacītu notiesāšanu.

Plašāk jāpiespriež sabiedrībā izciešamie kriminālsodi

PROBLĒMA

Alternatīvo sodu sistēma, kas aizstāj brīvības atņemšanu, nav pietiekami efektīva, un tajos gadījumos, kad brīvības ierobežošana nav lietderīga, tiesas bieži vien neredz citu iespēju kā sodīt vainīgo nosacīti.

Kaut gan KL ir paredzēti citi sodi, kas nav saistīti ar brīvības atņemšanu, tos plaši nepiemēro. Atsevišķi rajonu tiesneši uzskata, ka vieglāk noteikt brīvības atņemšanu, nevis domāt par to, kā nodrošināt piespiedu darba vai naudas soda izpildi. Tādēļ pilnā mērā netiek izmantotas iespējas, ko dod Latvijas kriminālsodu sistēma. Izvēloties sodu, dažreiz apsver tikai vienu alternatīvu – reālo vai nosacīto brīvības atņemšanu.

IESPĒJAMĀIS RISINĀJUMS

1. KL ir definēti ar brīvības atņemšanu nesaistītie kriminālsodu veidi – piespiedu darbs un naudas sods. Tie jāpiespriež aktīvāk, notiesājot par nodarījumiem, kuru bīstamība ir salīdzinoši neliela.
2. Par noziedzīgiem nodarījumiem lielākā mērā jāsoda ar piespiedu darbu.
3. Ņemot vērā, ka, atbilstoši KL, par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem formālu iemeslu dēļ nereti atzīstami nodarījumi, kuru bīstamība ir salīdzinoši neliela, jāatļauj tiesām vieglākā soda noteikšana nekā likumā paredzētais sods (KL 49. pants) arī tādos gadījumos, kad jau iepriekš sodīta persona atkārtoti pastrādājusi smagus vai sevišķi smagus noziegumus.

Nosacītas notiesāšanas argumentācija tiesas spriedumos

PROBLĒMA

Atbilstoši KL 55. panta 4. daļai, nosacīti notiesājot, tiesa spriedumā norāda apstākļus, kuru dēļ tiek atzīts par lietderīgu sodu neizpildīt, kā arī iemesli, kāpēc notiesātajam uzdoti attiecīgie pienākumi. Diemžēl tiesas ne vienmēr pietiekami argumentē notiesāšanu nosacīti.

Argumentu trūkums vai to formāls izklāsts diskreditē nosacītas notiesāšanas institūtu, rada notiesātajai personai bezatbildības sajūtu. Arī plašai sabiedrībai bieži vien nav saprotami nosacītas notiesāšanas iemesli, un tā nereti tiek skaidrota ar tiesnešu korumpētību.

IESPĒJAMĀS RISINĀJUMS

- Kriminālprocesa kodeksā ir noteikts, ka tiesas spriedumam jābūt pamatotam. Likumā ir visai grūti noteikt pamatotības kritērijus, tomēr tiesām, lemjot par nosacītu notiesāšanu, jāargumentē tās izvēle.
- Lai celtu tiesas spriedumu kvalitāti, ir svarīgi nodrošināt to publisku pieejamību un caurskatāmību. Tiesas spriedumu publiskošana cels tiesnešu atbildības sajūtu par veikto darbu, ka arī dos iespēju analizēt spriedumus, apkopojot pozitīvo pieredzi un novēršot juridiskās kļūdas.

Pārbaudes laika ilgums, notiesājot personu nosacīti

PROBLĒMA

Atbilstoši KL 55. pantam, nosacīti notiesājot, tiesa piespriež pārbaudes laiku no sešiem mēnešiem līdz trim gadiem. Likumā nav norādes par attiecībām starp pārbaudes laiku un piespriesto brīvības atņemšanas ilgumu. Plaši sastopama tiesu prakse, kad pārbaudes laiks ir vienāds ar piespriesto brīvības atņemšanas laiku vai pat īsāks par to.

IESPĒJAMĀS RISINĀJUMS

1. Pārbaudes laika ilguma noteikšana ir tiesu kompetencē. Tomēr nosacītas notiesāšanas loģika neļauj tiesai absolūtu brīvību šajā jautājumā, jo īpaši, ja persona jau bijusi nosacīti notiesāta ar brīvības atņemšanu. Ja tiesa nolēmusi, ka pastrādātajam noziedzīgam nodarījumam atbilst noteikts brīvības atņemšanas laiks, bet, ievērojot lietas apstākļus, tiesa nav piespriedusi šo sodu izpildīt reāli, nav pieļaujama īsāka pārbaudes laika noteikšana par piespriesto brīvības atņemšanas laiku. Nosakot īsāku pārbaudes laiku, tiesa ne tikai atbrīvo personu no soda, bet faktiski arī saīsina to laiku, kurā personas uzvedība pakļauta kontrolei.
2. Atsevišķos gadījumos nosacīti notiesātajam ir piespriesta brīvības atņemšana uz laiku, kas ilgāks par trīs gadiem tāpēc, ka KL sankcija neparedz vieglākā soda iespēju. Šajos gadījumos ir lietderīgāk, ņemot vērā KL 49. pantu, piespriest vieglāku sodu par likumā paredzēto. Acīmredzot tad, ja tiesa neredz iespēju notiesāt personu ar brīvības atņemšanu uz 3 gadiem, uzskatot konkrētajā gadījumā šo sodu par pārāk maigu, nav arī pamata notiesāt šo personu nosacīti.
3. Jāgroza KL 49. pants, atļaujot tiesām piespriest vieglāku sodu par likumā paredzēto arī tajos gadījumos, ja persona iepriekš tikusi sodīta.
4. Nosacītas notiesāšanas vadlinijās jāparedz, ka vispārējos gadījumos personai piespriestais brīvības atņemšanas laiks nedrīkst būt ilgāks par noteikto pārbaudes laiku.

Papildsodu nosacīta piespriešana

PROBLĒMA

KL 55. panta 1. daļā paredzēts, ka personu var notiesāt nosacīti, piespriežot viņai brīvības atņemšanu, piespiedu darbu, arestu vai naudas sodu. KL 55. panta 5. daļā teikts, ka, nosacīti notiesājot, var piespriest arī papildsodus. Kaut gan pa lielākai daļai likumā noteikto interpretē kā iespēju kopā ar nosacīto pamatsodu piespriest arī reālu papildsodu, tomēr sastopama tiesu prakse, kad tiesneši piespriež personām nosacītus papildsodus. (Piemēram, 2000. gadā Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesa nosacīti atņēmusi tiesības vadīt transportlīdzekli, nosakot pārbaudes laiku uz 1 gadu.⁶⁰)

Attiecīgā likuma interpretāciju kritiski vērtē prokuratūra, policija un vairāki tiesneši.

IESPĒJAMĀS RISINĀJUMS

Lai novērstu atšķirīgu normas izpratni un pretrunīgu tiesu praksi, KL 55. panta 5. daļā būtu precīzi jānorāda, ka nosacīti notiesātajam papildsods izpildāms reāli.

Augstākajai Tiesai ar savu lēmumu arī būtu jānoteic, ka nosacīti notiesātajam piespriehtais papildsods obligāti izpildāms reāli, proti, kopš spriedums, ar kuru persona notiesāta nosacīti, likumīgi stājies spēkā.

Policijas kontrole, notiesājot nosacīti

PROBLĒMA

Diametrāli atšķirīgi viedokļi pausti sakarā ar policijas kontroles iespēju, notiesājot nosacīti.

Atbilstoši KL 45. pantam policijas kontrole ir papildsods, ko tiesa piespriež, lai uzraudzītu pēc brīvības atņemšanas atbrīvotās personas uzvedību un pakļautu to policijas iestādes norādītajiem ierobežojumiem. Respektīvi, policijas kontrole veicama pēc personas atbrīvošanas no ieslodzījuma. Savukārt, tiesājot nosacīti, tiesa nolemj reāli neizpildīt piespriehtos sodus.

Tomēr 50 no 99 aptaujātajiem tiesnešiem uzskata, ka, notiesājot nosacīti, būtu lietderīgi paredzēt policijas kontroles iespēju. Šis viedoklis ir visai populārs, jo par galveno trūkumu saistībā ar nosacītu notiesāšanu tiesneši uzskata notiesāto nepietiekamu uzraudzību, un problēmas risinājums tiek saskatīts policijas kontrolē.

⁶⁰ Sk. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas spriedumu 1-187/4-2000.

IESPĒJAMĀIS RISINĀJUMS

Policijas kontrole pār nosacīti notiesātajiem nav pieļaujama formālu apstākļu dēļ – to uzsāk pēc tam, kad reāli izciesta brīvības atņemšana, savukārt nosacīti notiesātajiem brīvība reāli netiek atņemta.

Tiesām nav aizliegts noteikt policijas kontroli, notiesājot nosacīti. Tomēr šajā ziņā ir jāievēro, ka papildsods – policijas kontrole – tiks izpildīts, ja nosacīti notiesātais pieļaus pārkāpumus, par kuriem tiesa nolems atcelt nosacīto notiesāšanu un reāli izpildīt piespriedto brīvības atņemšanu. Nosacīta notiesāšana ir pieļaujama, ja tiesa ieguvusi pārliecību, ka vainīgā labošanās ir iespējama bez reālas soda izciešanas; nav loģiski piespriedt notiesātajam papildsodu, kurš tiks izpildīts pēc tam, kad nosacīti notiesātais tiks atbrīvots no brīvības atņemšanas iestādes.

Lai nodrošinātu intensīvāku nosacīti notiesāto uzraudzību, tiesām aktīvāk jāizmanto iespēja uzdot nosacīti notiesātajiem papildu pienākumus, proti, periodiski ierasties uz reģistrāciju; nemainīt dzīvesvietu bez kontrolējošās institūcijas atļaujas; neapmeklēt norādītās vietas; noteiktā laikā atrasties savā dzīvesvietā.

Likumā jāparedz iespēja uzdot nosacīti notiesātajiem pienākumus, kas gan tieši nav paredzēti KL 55. pantā, bet ja, no tiesas viedokļa, tie varētu pozitīvi ietekmēt notiesātā uzvedību un atturēt viņu no jauniem pārkāpumiem.

Lai veicinātu likuma vienāda veida interpretāciju, jautājumu par policijas kontroles izmantošanu būtu lietderīgi izskaidrot Augstākās Tiesas lēmumā vai nosacītas notiesāšanas piemērošanas vadlīnijās.

Nosacītas notiesāšanas būtības skaidrojums nosacīti notiesātajam

PROBLĒMA

Vairāki aptaujātie tiesneši un policijas darbinieki norāda, ka nosacīti notiesātie bieži neizprot šādas notiesāšanas būtību. Nereti, vērtējot to kā atbrīvošanu no atbildības, viņi neizdara no notikušā pareizus secinājumus.

Notiesājot nosacīti, tiek mēģināts dot cilvēkam iespēju laboties, ietekmējot ar mazāk represīviem līdzekļiem, tomēr efekts no tā dažreiz ir absolūti pretējs – notiesātajam veidojas priekšstats, ka var pastrādāt noziedzīgu nodarījumu un nesāņemt par to nekādu sodu.

Paši tiesneši ieteic, ka būtu lietderīgi jau tiesas zālē izskaidrot nosacīti notiesātajai personai šādas notiesāšanas noteikumus, akcentējot, ka tā neatbrīvo personu no atbildības, bet ir

uzticēšanās, kas notiesātajam ar priekšzīmīgu uzvedību jāattaisno. Diemžēl ne visi tiesneši tam pievērš uzmanību. Arī tad, ja tiesnesis rūpīgi izskaidro personai nosacītas notiesāšanas būtību, attiecīgajā situācijā persona ne vienmēr ir spējīga to pareizi izprast.

IESPĒJAMĀIS RISINĀJUMS

1. Atbilstoši IeM instrukcijām pienākums izskaidrot nosacīti notiesātajām personām notiesāšanas būtību ir uzdots PITSI darbiniekiem. Diemžēl ne visas nosacīti notiesātas personas norādītajā laikā pēc policijas uzaicinājuma ierodas uz pārrunām. Daži apzināti ignorē policijas uzaicinājumus, citi neuzskata tos par saistošiem.
2. Ir svarīgi, lai uzreiz pēc sprieduma nolasišanas nosacīti notiesātais vismaz galvenajos vilcienos būtu informēts par nosacīti notiesātā statusu un par viņa pienākumu ierasties uz pārrunām policijā.
3. Administratīvo pārkāpumu kodeksā jāparedz atbildība par ļaunprātīgu neierašanos uz pārrunām policijas iestādē.
4. Būtu lietderīgi sagatavot arī rakstiskos materiālus (4–6 lappušu brošūras), kas izskaidrotu nosacītas notiesāšanas būtību un tiktu izsniegtas nosacīti notiesātajam pēc pārrunām ar PITSI darbinieku.

Nosacīta notiesāšana par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem

PROBLĒMA

Personai, kas bijusi sodīta un atkal pastrādājusi smagu vai sevišķi smagu noziedzīgu nodarījumu, atbilstoši KL 49. panta 4. daļai nedrīkst piespriest vieglāku sodu, nekā paredzēts KL. Bet likums neaizliedz šo personu notiesāt nosacīti. Izdarot grozījumus KL 49. pantā, likumdevējs ir gribējis novērst iespēju, ka persona pēc bīstama nodarījuma saņem neadekvāti maigu sodu. Tomēr efekts no tā ir minimāls un pat pretējs gaidītajam, jo nekas neliedz tiesai pat par smagu vai sevišķi smagu noziegumu noteikt sodu nosacīti. Piemēram, notiesājot recidīvistu par jauna smaga nozieguma izdarīšanu, tiesai nav atļauts noteikt mazāku reālo sodu, nekā paredzēts KL, bet nav juridisku šķēršļu notiesāt šo personu nosacīti, vispār nepiespriežot brīvības atņemšanu.

IESPĒJAMĀIS RISINĀJUMS

1. Formulējot nosacītas notiesāšanas vadlīnijas, būtu jāparedz vispārējie gadījumi, kad tiesas var piespriest nosacītu notiesāšanu par kriminālpārkāpumu un mazāk smagu noziegumu izdarīšanu, proti, ja persona tiek sodīta par jebkādu nodarījumu aiz

neuzmanības vai tīšu pārkāpumu, par kuru maksimāli var piespriest brīvības atņemšanu līdz 5 gadiem.

2. Nedrīkst kategoriski aizliegt tiesām sodīt nosacīti arī pēc smaga un sevišķi smaga nozieguma. KL paredz, ka noziedzīgi nodarījumi ir klasificējami atbilstoši maksimālajam sodam, ko tiesa var par tiem piespriest. Tomēr vairākos pantos sankciju diapazons ir ļoti plašs, un par smagiem vai sevišķi smagiem noziegumiem ir atzīstami nodarījumi, par kuriem tiesa var piespriest brīvības atņemšanu uz 6 mēnešiem vai alternatīvos sodus. Tāpēc vispārējs aizliegums piemērot nosacītu notiesāšanu pēc smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem nepamatoti sašaurinātu tiesas iespējas izvēlēties sodu, kas atbilstu konkrētajam noziedzīgam nodarījumam.
3. Tajos gadījumos, kad ik pieņemts lēmums nosacīti notiesāt personu, kura pastrādājusi smagu vai sevišķi smagu noziegumu, tiesai īpaši rūpīgi jāargumentē spriedumā pieņemtais lēmums.
4. Jāgroza KL 49. pants, atļaujot tiesām piemērot vieglāku sodu nekā likumā paredzētais arī tad, ja persona agrāk bijusi sodīta. Piemēram, ja persona izdarījusi noziegumu, par kuru paredzēta brīvības atņemšana uz laiku no 8 gadiem līdz 15 gadiem, tiesa šobrīd vienīgi var izvēlēties starp reālo un nosacīto brīvības atņemšanu uz 8 gadiem, kaut gan konkrētajā gadījumā efektīvāka varētu būt reāla brīvības atņemšana uz 2 gadiem.
5. Nedrīkst ierobežot tiesas tiesības nosacīti notiesāt personu, kura mēģinājusi izdarīt smagu vai sevišķi smagu noziegumu, vai gatavojusies tam, kā arī cilvēku, kurš tieši nav piedalījies noziegumā, bet kūdījis uz to vai atbalstījis citus.

Nosacīta notiesāšana pēc vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem

PROBLĒMA

KL nav noteikts, vai pieļaujama personas nosacīta notiesāšana pēc vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem. Tāpēc tiesneši dažādi izprot šo situāciju – daži domā, ka nosacīta notiesāšana nav pieļaujama, ja ir notikuši vairāki noziedzīgi nodarījumi, citi uzskata, ka šim faktam nav izšķirošas nozīmes, lemjot par nosacītu notiesāšanu.

IESPĒJAMĀS RISINĀJUMS

Ņemot vērā, ka KL nav speciāla aizlieguma, tiesa var nepiespriest reālu sodu arī tajos gadījumos, kad persona pastrādājusi vairākus noziedzīgus nodarījumus, kas sastāv no

vairākām epizodēm. Tomēr legāla iespēja notiesāt nosacīti personu, kura vairākkārt pārkāpusi krimināltiesiskos aizliegumus, neatbrīvo tiesu no pienākuma vispusīgi novērtēt personas rīcību. Kad tiesa lemj par nosacītu notiesāšanu personai, kas izdarījusi vairākus likumpārkāpumus, tai jāpievērš īpaša uzmanība pieņemtā lēmuma argumentācijai.

Attiecīgie ieteikumi jānoformulē nosacītas notiesāšanas vadlīnijās.

Atkārtota nosacīta notiesāšana pēc jauna noziedzīga nodarījuma pārbaudes laikā

PROBLĒMA

KL nav paredzēta iespēja personu atkārtoti notiesāt nosacīti pēc jauna noziedzīga nodarījuma pārbaudes laikā. Tomēr tas likumā nav arī skaidri aizliegts. Tādēļ tiesneši atšķirīgi interpretē šo normu.

Kaut gan Augstākās Tiesas plēnuma lēmums noteic, ka atkārtota nosacīta notiesāšana nav paredzēta personām, kas izdarījušas noziegumus pārbaudes laikā, attiecīgā tiesu prakse pastāv. Arī 38,6% aptaujāto tiesnešu pauž viedokli, ka atsevišķos gadījumos būtu jāpieļauj nosacīti notiesātajai personai piespriedtā soda neizpildīšana vēl pēc tam, kad persona ir pastrādājusi jaunu noziedzīgu nodarījumu pārbaudes laikā.

Ir arī prakse, kad tiesas par pārbaudes laikā pastrādāto noziedzīgu nodarījumu piemēro naudas sodu un izpilda to patstāvīgi, neatceļot nosacītu notiesāšanu.

IESPĒJAMĀS RISINĀJUMS

1. Lai novērstu atšķirīgu tiesu praksi attiecībā uz atkārtotu nosacītu notiesāšanu, ir vērts KL un Augstākās Tiesas lēmumā (nosacītas notiesāšanas vadlīnijās) precīzi definēt iespējamus tiesas lēmumus par nosacīti notiesātā likteni pēc jauna noziedzīga nodarījuma pārbaudes laikā.
2. Vispārējos gadījumos personai, kas pārbaudes laikā pastrādājusi jaunu noziedzīgu nodarījumu, ir jāizcieš piespriedtais sods reāli, respektīvi, nosacīta notiesāšana jāatceļ.
3. Normatīvajos aktos jāparedz iespēja izņēmuma kārtā, ņemot vērā īpašus apstākļus, nosacīti notiesāt atkārtoti. Tiesām, piemēram, būtu jāatļauj izņēmuma veidā atkārtoti notiesāt nosacīti, ja persona ir pastrādājusi jaunu noziedzīgu nodarījumu aiz neuzmanības, kā arī tad, ja par jauno nodarījumu ir piespriedis sods, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu.

4. Ja par jauno noziedzīgu nodarījumu tiesa piespriedusi sodu, kurš nav saistīts ar brīvības ierobežošanu (naudas sods vai piespiedu darbs), sods pēc pirmā sprieduma, ar kuru persona bija notiesāta nosacīti, jāizpilda reāli. Arī šajos gadījumos, ievērojot īpašos apstākļus, būtu jāatļauj tiesām atkārtoti piespriest nosacītu notiesāšanu.

Administratīvo pārkāpumu veidi, pēc kuru izdarīšanas jālemj par nosacīti notiesātajam piespriestā soda reālu izpildi

PROBLĒMA

Atbilstoši KL 55. panta 9. daļai nosacīti notiesātajam, kas izdarījis pārbaudes laikā divus vai vairākus administratīvos pārkāpumus, piespriestais sods var tikt izpildīts reāli un nosacītā notiesāšana atcelta. Likumā nav noteikti administratīvo pārkāpumu veidi, pēc kuriem var sekot reāla soda izpilde. Savukārt IeM Nosacītas notiesāšanas un papildsoda – tiesību ierobežošanas – izpildes instrukcijā un Augstākās Tiesas lēmumā "Par Krimināllikuma piemērošanu, notiesājot nosacīti vai atliekot sprieduma izpildīšanu" ir paredzēts, ka var tikt sodīta persona, kas izdarījusi divus sabiedriskās kārtības pārkāpumus. Attiecīga neprecizitāte traucē izstrādāt viena veida praksi.

Ņemot vērā normatīvajos aktos noteikto, nav šaubu, ka nosacīti notiesātajam piespriestais sods var tikt izpildīts reāli, ja persona ir pastrādājusi administratīvos pārkāpumus, kas apdraud sabiedrisko kārtību. Tomēr APK 13. nodaļā ("Administratīvie pārkāpumi, kas apdraud sabiedrisko kārtību") ir definēti deviņi dažādi nodarījumi, bet tiesneši pamatoti norāda, ka ne visi no tiem ir tik bīstami, lai pēc tam atceltu nosacītu notiesāšanu un reāli izpildītu piespriesto sodu. Piemēram, daži tiesneši pauž viedokli, ka saistībā ar nosacītas notiesāšanas atcelšanu nav jāņem vērā APK 171. pantā paredzētais nodarījums par alkoholisko dzērienu lietošanu sabiedriskās vietās.

Savukārt daži visai bīstami nodarījumi ir aprakstīti citās APK nodaļās, un tie formāli neapdraud sabiedrisko kārtību.

IESPĒJAMĀS RISINĀJUMS

1. IeM nosacītas notiesāšanas izpildes instrukcijā, kā arī Augstākās Tiesas lēmumā būtu jāprecizē administratīvo nodarījumu loks, pēc kuriem nosacīti notiesātajam reāli var tikt izpildīts piespriestais sods vai pagarināts pārbaudes laiks.
2. Nebūtu pareizi atcelt nosacīto notiesāšanu pēc jebkādu divu administratīvo pārkāpumu izdarīšanas. Ar tādu pieeju piespriestais sods būtu jāizpilda, piemēram, ja nosacīti notiesātais divas reizes būtu šķērsojis ielu pie luksofora sarkanās gaismas vai

pārkāpis drošības jostu lietošanas noteikumus. Tāpat nav pareizi saistīt nosacītas notiesāšanas atcelšanu tikai ar sabiedriskās kārtības pārkāpumu.

3. Normatīvajos aktos visai grūti uzskaitīt visu veidu administratīvos pārkāpumus, pēc kuriem policijas darbiniekiem ir pienākums informēt tiesu, lai atceltu nosacīto notiesāšanu. Tādēļ vispareizāk būtu nosaukt attiecīgo administratīvo pārkāpumu grupas, paredzot, ka, pēc policijas un tiesas ieskata, arī citi administratīvie pārkāpumi varētu būt par iemeslu, lai atceltu nosacītu notiesāšanu un reāli izpildītu sodu.
4. Jāparedz, ka nosacīto notiesāšanu var atcelt, ja persona ir izdarījusi administratīvos pārkāpumus:
 - kas apdraud sabiedrisko kārtību (neatkarīgi no APK nodaļas, kurā par to ir paredzēta atbildība);
 - kuri ir līdzīgi noziedzīgajiem nodarījumiem, par kuriem persona ir bijusi notiesāta nosacīti. (Piemēram, par kontrabandu notiesātais izdara administratīvo pārkāpumu – kontrabandu (APK 196. pants), par patvarību – nosacīti notiesātais izdara administratīvi sodāmu patvarību (APK 176. pants); par autoavārijas izraisīšanu notiesātais izdara administratīvu pārkāpumu transporta jomā, u. tml.);
 - kas saistīti ar narkotiku un alkohola lietošanu, piemēram, transportlīdzekļa vadīšana alkoholisko dzērienu vai narkotisko vielu iespaidā;
 - par kuriem var piemērot administratīvo arestu.

Administratīvo pārkāpumu skaits, pēc kuriem jālemj par nosacīti notiesātajam piespriestā soda reālu izpildi

PROBLĒMA

Nosacīti notiesātajam piespriestais sods var tikt izpildīts reāli, ja viņš ir izdarījis divus vai vairākus administratīvos pārkāpumus. Tomēr normatīvajos aktos nav precīzi norādīts, kā aprēķināt administratīvo pārkāpumu skaitu.

Augstākās Tiesas lēmumā "Par krimināllikuma piemērošanu, notiesājot nosacīti vai atliekot sprieduma izpildīšanu" ir sacīts, ka nosacīto notiesāšanu var atcelt, ja pārbaudes laikā nosacīti notiesātais izdarījis ne mazāk par diviem sabiedriskās kārtības pārkāpumiem, kas

liecina par viņa nevēlēšanos laboties, un par katru no tiem viņam pamatoti piemērots administratīvais sods.

Nosacītas notiesāšanas izpildes instrukcija noteic, ka PITSI darbiniekam jāinformē tiesa, ja nosacīti notiesātais gada laikā ne mazāk par divām reizēm izdarījis sabiedriskās kārtības pārkāpumus, par ko pamatoti piemēroti administratīvie sodi.

APK 38. pantā paredzēts, ka administratīvi sodītā persona, kura kopš dienas, kad beigusies soda izpilde, gada laikā nav izdarījusi jaunu administratīvo pārkāpumu, ir atzīstama par administratīvi nesodītu.

KL 55. panta 9. daļa nosaka: tiesa var pagarināt pārbaudes termiņu uz 1 gadu vai pieņemt lēmumu par piespriedē soda izpildi, ja nosacīti notiesātais atkārtoti izdarījis administratīvus pārkāpumus, par ko viņam uzlikti administratīvie sodi.

Respektīvi, par administratīvo pārkāpumu skaitu pastāv trīs atšķirīgi viedokļi – tiesai jālemj par nosacītas notiesāšanas atcelšanu vai par tās pagarināšanu, ja nosacīti notiesātais:

- *viena gada laikā izdarījis divus administratīvos pārkāpumus;*
- *viena gada laikā kopš dienas, kad ticis izpildīts sods par vienu administratīvo pārkāpumu, ir izdarījis jaunu pārkāpumu;*
- *pārbaudes laikā, kurš var ilgt līdz pat trīs gadiem, izdarījis divus administratīvos pārkāpumus.*

IESPĒJAMĀIS RISINĀJUMS

1. Lai novērstu šīs normas dažādu interpretāciju, būtu lietderīgi to precizēt, izdarot nepieciešamos grozījumus normatīvajos aktos.
2. Notiesājot nosacīti, ar tiesas spriedumu ir nolemts piespriedē sodu neizpildīt, un personai tiek noteikts pārbaudes laiks. Par personas labošanos un resocializāciju liecina nosacīti notiesāta uzvedība visā pārbaudes laikā. Nav pamata dalīt pārbaudes laiku un, vērtējot personas uzvedību viena gada laikā, ignorēt tās uzvedību pirms gada vai diviem. Respektīvi, instrukcijā par nosacītu notiesāšanu būtu jānorāda, ka policijas darbinieku pienākums ir informēt tiesu par nosacīti notiesātā uzvedību, ja viņš pārbaudes laikā izdarījis otru administratīvo pārkāpumu, par ko viņam piespriedē administratīvais sods. APK 38. pantā teiktais nevar būt par šķērslī piespriedē soda reālai izpildei vai pārbaudes laika pagarināšanai, jo, izskatot policijas iesniegumu, tiesai būs jāizlemj jautājums, kuram ir krimināltiesiska, nevis administratīva nozīme.

3. IeM Informācijas centram jāsniedz uzraudzības institūcijai informācija par administratīvajiem pārkāpumiem, ja tos izdarījusi nosacīti notiesāta persona.

Kriminālpārkāpuma mēģinājuma tiesiskās sekas, ja pārkāpumu izdarījusi nosacīti notiesāta persona

PROBLĒMA

Atbilstoši spēkā esošajām tiesību normām nosacīti notiesātajai personai piespriests sods var tikt izpildīts reāli, ja tā pastrādājusi divus vai vairākus administratīvos pārkāpumus. Tomēr nedz KL, nedz nosacītas notiesāšanas izpildes instrukcijā nekas nav teikts par tiesiskām sekām, ja nosacīti notiesātais ir izdarījis kriminālpārkāpuma mēģinājumu.

Pēc KL 15. panta persona, kas tīši veikusi kādu darbību ar nolūku izdarīt noziegumu, par kuru KL ir paredzēta brīvības atņemšana uz laiku līdz 2 gadiem vai sods, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu, netiek saukta pie kriminālatbildības, ja no vainīgās personas neatkarīgu iemeslu dēļ tai nav izdevies līdz galam realizēt noziedzīgo plānu. (Piemēram, nav nekādu juridisku seku, ja kāds aizturējies kabatzagli, kurš mēģinājis nozagt 60 latu.)

Nav loģiski, ja administratīva pārkāpuma dēļ nosacīti notiesātajam reāli var izpildīt piespriesto kriminālsodu, bet mēģinājumi izdarīt kriminālpārkāpumus praktiski neietekmē nosacīti notiesāta likteni.

Kā atzīst PITSI darbinieki, viņi nesaņem informāciju par kriminālpārkāpumu mēģinājumiem, ko pastrādājušas nosacīti notiesātās personas. Savukārt policijas iestādes sniedz Informācijas centram ziņas par personām, kas sauktas pie kriminālatbildības, bet tad, ja krimināllieta netiek ierosināta, informācija par policijā izskatītajiem materiāliem ne vienmēr tiek nodota Informācijas centram.

Arī Sodū reģistra likums⁶¹ neparedz datu vākšanu par personām, kas mēģinājušas izdarīt kriminālpārkāpumus.

IESPĒJAMĀIS RISINĀJUMS

1. Negatīvi vērtējams fakts, ka, atbilstoši mūsu tiesību normām, persona, kurai nav izdevies izdarīt kriminālpārkāpumu, pilnīgi atbrīvojama no pienākuma atbildēt par izdarīto.

⁶¹ Sodū reģistra likums, pieņemts 2001. gada 11. oktobrī. "Latvijas Vēstnesis", 31.10.2001.

2. Mēģinājums pastrādāt kriminālpārkāpumu nosacītas notiesāšanas laikā liecina, ka personas labošanās bez reālas kriminālsoda izpildes nav devusi rezultātu.
3. Nav pareizi, ja kriminālpārkāpuma mēģinājums neietekmē nosacīti notiesātā likteni, tomēr nebūtu pareizi pielīdzināt kriminālpārkāpuma mēģinājumu pabeigtam noziedzīgam nodarījumam un automātiski atcelt nosacītu notiesāšanu. Kriminālpārkāpuma mēģinājums, tāpat arī administratīvais pārkāpums, jāvērtē kā fakts, kura dēļ PITSI darbiniekiem un tiesai jāizvērtē nosacīti notiesātā lieta un nepieciešamības gadījumos jālemj par pārbaudes laika pagarinājumu, nosacītas notiesāšanas atcelšanu vai par jaunu pienākumu noteikšanu.
4. Administratīvo pārkāpumu kodeksā būtu jāparedz atbildība par kriminālpārkāpuma mēģinājumu.

Nosacīta notiesāšana par jaunu noziedzīgu nodarījumu, kas veikts pēc pārbaudes laika aprites

PROBLĒMA

Saskaņā ar KL 63. panta 3. daļu nosacīti notiesātais, kas pārbaudes laikā nav veicis noziedzīgus nodarījumus, atzīstams par nesodītu. Tādējādi personai ir anulētas visas noziedzīga nodarījuma krimināltiesiskās sekas, un tiesas nereti secina, ka, izskatot jaunu krimināllietu, nav pamata ņemt vērā agrāk veikto noziedzīgo nodarījumu un iepriekš piemēroto nosacīto notiesāšanu, respektīvi, šis fakts nevar ietekmēt lēmumu par konkrētās personas atkārtotu notiesāšanu nosacīti.

IESPĒJAMĀS RISINĀJUMS

1. Nebūtu pareizi aizliegt tiesām nosacīti sodīt personas, kas agrāk jau bijušas sodītas nosacīti un pēc pārbaudes laika ir pastrādājušas jaunus nodarījumus.
2. Tā kā mūsu krimināltiesībās pastāv sodāmības dzēšanas vai noņemšanas tiesību institūts, pēc pārbaudes laika nosacīti notiesāta persona atzīstama par nesodītu un iepriekšējā pārkāpuma dēļ nedrīkst pastiprināt tās atbildību vai saskatīt kvalificēta noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes.
3. Tomēr, vērtējot tiesājamā personību, tiesai jāievēro iepriekšējās nosacītās notiesāšanas fakts. Pirms atkārtoti nosacīti notiesāt personu, kura jau agrāk par citu noziedzīgu nodarījumu ir tikusi sodīta nosacīti, tiesai rūpīgi jāizvērtē lietas apstākļi, vainīgā personība, kā arī apstākļi, kas saistīti ar iepriekšējo nosacīto notiesāšanu. Ja

pēc attiecīgās analīzes tiesa secina, ka personai var neizpildīt piespriesto sodu, pieļaujama pārkāpēja atkārtota nosacīta notiesāšana.

Nosacīti notiesātas personas sodīšana par nodarījumiem, kas pastrādāti pirms nosacītas notiesāšanas

PROBLĒMA

Augstākās Tiesas lēmums "Par krimināllikuma piemērošanu, notiesājot nosacīti vai atliekot sprieduma izpildīšanu" norāda, ka tad, ja tiesa pēc sprieduma par nosacītu notiesāšanu konstatē, ka notiesātais iepriekš izdarījis vēl citu noziegumu, izskatot lietu par pirmo noziegumu, tiesa var arī notiesāt nosacīti, ja šāda soda piespriešanai ir likumā paredzētais pamats.

Tomēr ir iespējama arī situācija, kad persona nosacīti notiesāta nevis par pēdējo, bet par pirmo noziedzīgo nodarījumu, bet vēlāk tiesai jālemj par soda noteikšanu sakarā ar nākamo noziedzīgo nodarījumu un galīgo sodu.

Atbilstoši KPK 131. pantam ir pieļaujama krimināllietu sadalīšana. Arī tā rezultātā ir iespējama situācija, ka, notiesājot personu nosacīti pēc vienas krimināllietas, pēc zināma laikā jāizlemj personas liktenis saistībā ar citu noziedzīgu nodarījumu.

IESPĒJAMĀS RISINĀJUMS

Ja persona ir pastrādājusi vairākus noziedzīgus nodarījumus, bet nosacīta notiesāšana ir jau bijusi piespriesta, izskatot daļu no tiem, tiesai, kad tā izskata pārējās krimināllietas, nav obligāti jāatceļ nosacīta notiesāšana. Tāpat obligāti nav jā saglabā pastāvošais stāvoklis, atkal notiesājot par jaunu noziedzīgu nodarījumu nosacīti.

Izlemjot šo jautājumu, tiesai jāņem vērā KL 50. un 55. pantā paredzētie noteikumi. Ja divi vai vairāki noziedzīgi nodarījumi ir tikuši pastrādāti, iekams persona notiesāta nosacīti, izskatot jaunu krimināllietu, tiesai vispusīgi jāizvērtē vainīgā personība un pastrādātie nodarījumi. Ja tiesa secina, ka arī par vairākiem noziegumiem konkrētā persona var tikt notiesāta nosacīti, nosakot galīgo sodu, tā var neatcelt nosacīto notiesāšanu. Ja tiesa neredz iespējas saglabāt nosacīto notiesāšanu, piespriestais sods jāizpilda reāli.

Noziedzīgs nodarījums pārbaudes laikā, kuru konstatē pēc pārbaudes laika beigām

PROBLĒMA

Normatīvajos aktos nav konkrēti noteikts, kā jārikojas, ja nosacīti notiesātais pārbaudes laikā ir izdarījis jaunu noziegumu, bet tas atklājas pēc pārbaudes laika.

IESPĒJAMĀIS RISINĀJUMS

Tā kā nosacītas notiesāšanas galvenais nosacījums ir atturēšanās no jauniem noziedzīgiem nodarījumiem, jāsecina, ka personai, kas pastrādājusi jaunu noziedzīgu nodarījumu pārbaudes laikā, piespriestais sods izpildāms reāli, un nosacīta notiesāšana atceļama. Kaut gan jauna noziedzīga nodarījuma fakts tiek atklāts pēc pārbaudes laika aprites, personai ne tikai jāpiespriež sods par jauno likumpārkāpumu, bet arī jāizpilda sods pēc iepriekšējā sprieduma. Respektīvi, tiesām arī šajā situācijā ir jāņem vērā KL 55. panta 10. daļa, kas definē soda saskaitīšanas un aizstāšanas kārtību.

Kopējais sods par abiem noziedzīgiem nodarījumiem var tikt noteikts un izpildīts tik ilgā laikā, kamēr nav iestājies noilgums par noziedzīgo nodarījumu, kas pastrādāts pārbaudes laikā.

Pārbaudes laika pagarināšana nosacīti notiesātajai personai

PROBLĒMA

Atbilstoši KL 55. panta 9. daļai tiesa var pagarināt nosacīti notiesātajam pārbaudes laiku par vienu gadu, ja persona nepilda savus pienākumus vai izdara administratīvos pārkāpumus. Tomēr normatīvajos aktos:

- *nav plaši definēti pārbaudes laika pagarināšanas priekšnosacījumi (likums noteic, ka tiesa var pieņemt lēmumu atcelt nosacītu notiesāšanu un piesprieztā soda izpildi vai arī var pagarināt pārbaudes laiku, tomēr nav noteiktu kritēriju, pēc kuriem tiesa pieņem to vai citu lēmumu);*
- *nav noteikts, cik reizi pēc kārtas tiesa var pagarināt personai pārbaudes laiku par vienu gadu.*

IESPĒJAMĀS RISINĀJUMS

Par pārbaudes laika pagarināšanu tiesa lemj pēc sava ieskata, vispusīgi novērtējot personas uzvedību pārbaudes laikā. Ieteikumus par laika pagarināšanu būtu lietderīgi izklāstīt Augstākās Tiesas lēmumā vai tiesu prakses apkopojumā.

Tā kā pārbaudes laika pagarināšana ir alternatīva reālai soda izpildei, tiesa var to piemērot, ja ir pārliecināta, ka neraugoties uz pārbaudes laikā izdarītajiem pārkāpumiem vai pienākumu neievērošanu, persona tomēr var laboties, neizciešot reālo sodu. Respektīvi, pārbaudes laika pagarināšana ir lietderīga, kad persona nav pildījusi noteiktos pienākumus vai izdarījusi administratīvos pārkāpumus, bet ir konstatēti atbildību mīkstinoši apstākļi un ir pamats uzskatīt, ka nākotnē persona neizdarīs jaunus pārkāpumus. Ja persona ir apzināti izvairījusies no pienākumu pildīšanas, tīši izdarījusi administratīvos pārkāpumus un tās uzvedība liecina, ka pēc nosacītas notiesāšanas persona nav izdarījusi nepieciešamos secinājumus un nav sākusi laboties, pārbaudes laika pagarināšana nav ieteicama, un tiesai jāapsver iespēja reāli izpildīt iepriekš piespriesto kriminālsodu.

Lemjot par nosacīti notiesātās personas pārbaudes laika pagarināšanu, tiesām jāņem vērā, ka likums neparedz iespēju pagarināt to uz īsāku posmu par vienu gadu. Atkārtota pārbaudes laika pagarināšana nav pieļaujama.

Pienākumu noteikšana, notiesājot nosacīti

PROBLĒMA

KL 55. panta 6. daļā uzskaitīti pienākumi nosacīti notiesātajai personai. Šis uzskaitījums ir izsmelšošs, un tiesa var vienīgi lemt par attiecīgo pienākumu noteikšanu vai nenoteikšanu.

Tā kā iespējamo pienākumu saraksts nav plašs un tajā nav minēti vairāki līdzekļi, kas varētu efektīvi ietekmēt nosacīti notiesātā labošanu, tiesai jānodrošina iespēja noteikt šīm personām arī citus, likumā tieši neparedzētus pienākumus.

IESPĒJAMĀS RISINĀJUMS

1. KL ir jāparedz iespēja piespriest nosacīti notiesātajiem pienākumus, kas tieši nav paredzēti KL 55. panta 6. daļā, ja ir pamats uzskatīt, ka tie pozitīvi ietekmēs notiesātā uzvedību un palīdzēs viņam laboties.

2. Kaut gan nav iespējams uzskaitīt KL visus iespējamus pienākumus, ir lietderīgi atzīt, ka KL 55. panta 6. daļā pienākumu uzskaitījums nav izsmelošs un ka tiesas var izvirzīt nosacīti notiesātajiem citus, likumā tieši neparedzētus pienākumus.
3. Ņemot vērā lietas apstākļus, vainīgā personību, kā arī pienākuma īstenošanas iespējas konkrētajā teritorijā, tiesas varētu, piemēram, prasīt no nosacīti notiesātā:
 - sākt mācīties vai turpināt mācības;
 - apmeklēt un noklausīties speciālus kursus;
 - iegūt specialitāti;
 - piedalīties speciālās programmās (piemēram, psiholoģiskās palīdzības programmā);
 - iesaistīties sabiedrībai derīgos darbos (šā pienākuma īstenošana un uzraudzība būtu jāveic pašvaldības dienestam, kas nodrošina piespiedu darbus noteiktajā teritorijā);
 - ar savu darbu cietušā labā segt radītos zaudējumus;
 - atturēties no alkohola un narkotiku lietošanas u. tml.
3. Jāņem vērā, ka arī tagad iespējamo pienākumu klāsts ir plašāks par KL 55. panta 6. daļā paredzēto – notiesājot nosacīti nepilngadīgo, tiesa par pienākumu var uzdot likumā paredzētos audzinoša rakstura līdzekļus. 2004. gada 1. janvārī šis uzskaitījums tiks vēl paplašināts. Svarīgi, ka, notiesājot nosacīti, tiesa varēs likt nepilngadīgajiem veikt sabiedrisko darbu. Acīmredzot būtu loģiski pieļaut šā pienākuma noteikšanu arī pilngadīgai personai.

Nosacīti notiesātajam piespriesto pienākumu grozīšana un atcelšana

PROBLĒMA

Latvijas KL paredz iespēju pilnīgi vai daļēji atcelt nosacīti notiesātajam piespriestos pienākumus. Savukārt tiesai un policijai ir minimālas iespējas veikt pienākumu koriģēšanu – to grozīšana un jaunu pienākumu noteikšana pārbaudes laikā nav paredzēta. Tāpat noteikto pienākumu nedrīkst aizstāt ar kādu citu, pat likumā tieši paredzētu.

Ņemot vērā, ka pārbaudes laiks ir visai ilgs un pienākumi, kas bija aktuāli tā sākumā, var kļūt mazāk iedarbīgi, bet, savukārt, par nozīmīgiem var kļūt kādi citi ierobežojumi, iespējas trūkums grozīt nosacīti notiesātajiem pienākumus mazina nosacītas notiesāšanas efektivitāti.

Īpaša nozīme jauniem pienākumiem var būt, pieņemot lēmumu par pārbaudes laika pagarināšanu.

IESPĒJAMĀS RISINĀJUMS

1. KL jāparedz iespēja ne tikai atcelt noteiktos pienākumus, bet arī grozīt tos, kā arī aizstāt ar citiem ierobežojumiem. KL 55. panta 8. daļa var tikt formulēta šādi: "Tiesa nosacīti notiesātajam pārbaudes laikā uzdotos pienākumus var grozīt, aizstāt ar citiem, kā arī pilnīgi vai daļēji atcelt."
2. Uzraudzības institūcijas darbiniekiem jābūt tiesībām koriģēt pienākumu izpildi. Pašlaik PITSI darbinieki var atļaut nosacīti notiesātajiem mainīt dzīvesvietu. Līdzīgi būtu jāparedz, ka uzraudzības darbinieki var noteikt:
 - nosacīti notiesāto reģistrācijas periodiskumu;
 - vietas, kur personai jāārstējas no alkoholisma, narkomānijas un toksikomānijas, un laiku, kad personai jāatrodas savā dzīvesvietā.

Resocializējošais darbs ar nosacīti notiesāto

PROBLĒMA

Tiesas lēmums par nosacītu notiesāšanu pats par sevi negarantē likumpārkāpēju labošanos. Personas uzvedība var tikt uzraudzīta, tomēr ne mazāk svarīgi veikt resocializējošo darbu, iesaistot personu speciālās programmās, piemēram, specialitātes apgūšanasursos, ārstēšanā no alkoholisma un narkomānijas, psiholoģiskās palīdzības programmās, valodas apgūšanasursos, pulciņos, utt.

IESPĒJAMĀS RISINĀJUMS

1. Ar nosacīti notiesātajiem, tāpat kā ar personām, kas pirms termiņa nosacīti atbrīvotas no soda izciešanas, strādās probācijas dienests, kas tiek veidots Latvijā.
2. Saskaņā ar sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumu pašvaldībām ir jāsniedz iedzīvotājiem sociālās rehabilitācijas pakalpojumi.

3. Svarīgi, lai valsts un pašvaldības atbalstītu vai finansiāli nodrošinātu speciālu programmu izveidošanu nosacīti notiesātajiem.
4. Speciālas programmas nosacīti notiesātajiem var veidot arī nevalstiskās organizācijas, piemēram, konfesionālās organizācijas, labdarības fondi u. c. Attiecīgā pieredze ir jāpopularizē, bet valsts, savukārt, var to veicināt, piešķirot nodokļu atlaides organizācijām, kas strādā šajā jomā.
5. Jāizveido pieejamo programmu reģistrs. Informācija par speciālām programmām palīdzētu tiesām piespriest nosacīti notiesātajiem efektīvus un izpildāmus pienākumus. Acīmredzot šis darbs būs jāveic jaunveidojamajam probācijas dienestam.

Nosacītas notiesāšanas veidi

PROBLĒMA

Vairākās valstīs, atkarībā no pastrādātā noziedzīga nodarījuma veida un likumpārkāpēja personības, tiesa var notiesāt nosacīti – ar uzraudzību vai bez tās.

Nosacīta notiesāšana bez uzraudzības nozīmē, ka pēc notiesāšanas personas uzvedība īpaši netiek kontrolēta, persona neatrodas probācijas dienesta uzskaitē un ar viņu nestrādā attiecīgā dienesta darbinieki. Tomēr, ja šī persona izdara jaunus noziegumus vai administratīvos pārkāpumus, viņai piespriests sods var tikt izpildīts reāli.

Kad tiesa uzskata par nepieciešamu veikt ar nosacīti notiesāto resocializējošus pasākumus un kontrolēt viņu, kā arī tajos gadījumos, kad nosacīti notiesātajam ir pienākums noteiktā laikā atrasties savā dzīvesvietā, nemainīt dzīvesvietu, u. tml., tiesa piespiež nosacītu notiesāšanu ar uzraudzību.

Latvijas KL ir paredzēta vienīgi nosacīta notiesāšana ar uzraudzību. Neidentificējot nosacīti notiesāto vidū tos, kuri prasa sevišķu uzmanību, un tos, kuru labošanās iespējama bez īpašas kontroles, pietiekami racionāli netiek izmantoti PITSI resursi. Veicot uzraudzības darbus ar visiem nosacīti notiesātajiem, PITSI darbinieki ir pārslogoti un nav spējīgi pievērst lielāku uzmanību tiem, kuriem tā tiešām ir nepieciešama. Piemēram, policijas darbiniekam ne retāk kā reizi ceturksnī jāapmeklē tās personas, kas bijušas nosacīti notiesātas par braukšanu reibuma stāvoklī, dzīvesvieta, kaut gan lietderīgāk būtu izmantot to laiku, aktīvāk kontrolējot personu, kura bijusi nosacīti notiesāta par huligānismu.

Latvijas KL pieļauj personas nosacītu notiesāšanu ar obligātu policijas iestādes uzraudzību. Daudzās valstīs līdzās nosacīti notiesāšanai pastāv arī citi juridiskie mehānismi, kas paredz

personas notiesāšanu, reāli neizpildot sodu. Ņemot vērā ārzemju pieredzi, daži no tiem varētu tikt ieviesti arī Latvijā.

IESPĒJAMĀIS RISINĀJUMS

1. KL jāparedz nosacīta notiesāšana ar uzraudzību un bez tās. Tāda diferencēšana palīdzētu racionālāk izmantot cilvēku un finanšu resursus, veikt efektīvāku kontroli pār nosacīti notiesātajiem, kad tā tiešām nepieciešama.
2. Nosacīta notiesāšana bez uzraudzības jāizmanto gadījumos, kad tiesa ir pārliecināta, ka nav nepieciešamības uzraudzīt personu un nosacīti notiesātajam netiks uzdoti pienākumi, kuru izpilde prasa sistemātisku kontroli. Plaši nosacītu notiesāšanu bez uzraudzības var prognozēt, notiesājot personu par noziedzīgu nodarījumu aiz neuzmanības.
3. Pareizu izvēli starp nosacītu notiesāšanu ar uzraudzību vai bez tās tiesai palīdzēs izdarīt probācijas dienesta darbinieki, gatavojot izvērtēšanas ziņojumus par likumpārkāpējiem. Jāņem vērā, ka tiesai nebūs pienākuma notiesāt nosacīti bez uzraudzības – visos gadījumos, kad tiesa uzskatīs par nepieciešamu, tā varēs noteikt kontroli pār notiesāto.
4. KL 55. panta 1. daļa varētu būt formulēta šādi: "Ja, nosakot sodu brīvības atņemšanas, piespiedu darba, aresta vai naudas soda veidā, tiesa ņem vērā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, vainīgā personību un citus lietas apstākļus un iegūst pārliecību, ka vainīgais, sodu neizciešot, turpmāk neizdarīs likumpārkāpumus, tā vainīgo var notiesāt nosacīti. Nepieciešamības gadījumā tiesa var noteikt nosacīti notiesātā uzraudzību, ko īsteno probācijas dienests."
5. Līdzās nosacītai notiesāšanai KL var paredzēt iespēju atlikt kriminālsoda piespriešanu. Šis tiesību institūts atšķiras no nosacītas notiesāšanas ar to, ka, nosakot pārbaudes laiku, tiesa nepiespriež personai sodu, bet pēc pārbaudes laika lemj, vai cilvēku var atbrīvot no soda izciešanas, vai tomēr jāpiespriež reāls sods.
6. Likumā varētu paredzēt kombinētu nosacītu notiesāšanu ar reālo sodu. Tas nozīmē, ka tiesa nosaka vainīgajam sodu, daļa no kura jāizcieš reāli, bet pārējais nebūs jāizcieš, ja pārbaudes laikā persona labosies un neizdarīs jaunus pārkāpumus. (Šis tiesību institūts ir līdzīgs nosacītai pirmstermiņa atbrīvošanai, tomēr, atšķirībā no tās, lēmums par personas atbrīvošanu no reāla soda tiek pieņemts ar notiesājošo spriedumu, nevis pēc noteiktas pamatsoda daļas izciešanas.)

Nosacīti notiesātā pienākums noteiktā laikā novērst radīto kaitējumu

PROBLĒMA

Atbilstoši KL 55. panta 6. daļai, notiesājot personu nosacīti, tiesa var uzdot personai pienākumu novērst radīto kaitējumu noteiktā termiņā. Tomēr, kā norāda prakses darbinieki, šis pienākums ne vienmēr ir precīzi izpildāms.

Policijas darbinieki, kas veic nosacīti notiesāto uzraudzību, ne vienmēr sadarbojas ar tiesu izpildītājiem. Dažkārt pēc uzdotā pienākuma atlīdzināt par kaitējumu izpildraksti tiek atsūtīti atpakaļ piedzinējiem bez izpildes.

Ir gadījumi, kad Augstākā Tiesa un apgabaltiesas atceļ pienākumu novērst radīto kaitējumu, norādot, ka nosacīti notiesātais nestrādā un viņam nav ienākumu avotu.

IESPĒJAMĀS RISINĀJUMS

1. Attiecīgo problēmu iemesls nav normatīvās bāzes nesakārtotība, bet gan pavirša dienesta pienākumu izpilde. Policijas darbiniekiem jākontrolē nosacīti notiesātā pienākumi un tad, ja personai jāatlīdzina radītais kaitējums, jāsadarbojas ar tiesu izpildītājiem. Tiesu izpildītājiem, savukārt, precīzi jāievēro Tiesas un citu institūciju nolēmumu izpildes instrukcijas⁶² prasības. Par dienesta pienākumu nevērīgu pildīšanu attiecīgās amatpersonas var tikt sauktas pie disciplinārās atbildības.
2. IeM instrukcijā ir lietderīgi detalizētāk norādīt policijas darbinieku rīcību, ja personai, kas atrodas uzraudzībā, ir pienākums noteiktā laikā atlīdzināt nodarīto kaitējumu.
3. Atbilstoši KL 55. panta 8. daļai tiesa var atcelt nosacīti notiesātajam pārbaudes laikā uzdotos pienākumus. Ja persona nestrādā un viņai nav ienākumu avotu, tiesa var atcelt arī pienākumu atlīdzināt radīto kaitējumu. To var darīt, lai formālu iemeslu pēc nebūtu reāli jāizpilda sods personai, kura fiziski nav spējīga kompensēt radīto kaitējumu un tādējādi nevar veikt uzdoto pienākumu.

Attiecīgā pienākuma atcelšanu nedrīkst pieļaut, ja nosacīti notiesātais izvairās no izpildes un viņam ir pietiekami līdzekļi, lai izpildītu saistības.

⁶² Tiesas un citu institūciju nolēmumu izpildes instrukcija. Tieslietu ministrija, 03.03.1999.

Jāņem vērā, ka šā pienākuma atcelšana pilnībā neatbrīvo notiesāto no pienākuma kompensēt kaitējumu, bet vienīgi nesaista tā izpildi ar nosacītas notiesāšanas saglabāšanu vai atcelšanu. Tomēr šīs juridiskās nianse nosacīti notiesātajai personai var būt visai grūti saprotamas un tādēļ var tikt nepareizi interpretētas.

4. Pirms nosacīti notiesātajam uzdot pienākumu novērst radīto kaitējumu, tiesai vispusīgi jānovērtē notiesātā labklājības līmenis, materiālais stāvoklis, kā arī spēja nopelnīt naudu, lai kompensētu kaitējumu. Kaut gan notiesātajam neapšaubāmi jākompensē radītais kaitējums, ne vienmēr ir jēga saistīt reālā soda nepiespriešanu ar pienākumu kompensēt radīto kaitējumu līdz noteiktam laikam.
5. Vairumā gadījumu atbrīvošana no pienākuma novērst radīto kaitējumu vērtējama negatīvi. Ja persona attaisnojoša iemesla pēc nevar noteiktajā laikā izpildīt šo pienākumu, lietderīgāk to nevis atcelt, bet pagarināt tā izpildes laiku.
6. KL 55. panta 8. daļā jāizdara grozījumi, paredzot iespēju ne tikai atcelt noteiktos pienākumus, bet arī mainīt tos, kā arī grozīt izpildes laiku.

Nosacīti notiesāto uzraudzība

PROBLĒMA

Uzraudzība pār nosacīti notiesātajiem nav pietiekami efektīva.

Nosacīti notiesātie bieži nejūt pārmaiņas savā dzīvē sakarā ar nosacītu notiesāšanu, viņu uzvedība pārbaudes laikā parasti ļoti maz ietekmē to likteni. Bieži vien nosacīti notiesātajam pievērš uzmanību tikai pēc tam, kad tas ir pastrādājis jaunu noziedzīgu nodarījumu.

Kontrole pār nosacīti notiesāto ir visai formāla. Personu rehabilitācija tiek veikta ļoti zemā līmenī.

Nereti nosacīti notiesātie neizjūt notiesāšanas faktu, bet atzīst tiesas lēmumu par atbrīvošanu no atbildības. Tas ne tikai neattur no jauniem likumpārkāpumiem, bet pat veicina tos.

Redzot nosacīti notiesāto reālo stāvokli un efektīvas uzraudzības trūkumu, apkārtējie cilvēki secina, ka mūsu tiesību sistēma nenodrošina noziedznieku sodīšanu, bet faktiski atbrīvo viņus no atbildības. Tas padziļina nihilisma līmeni valstī, liek šaubīties par tiesiskajām vērtībām.

IESPĒJAMĀS RISINĀJUMS

1. Efektīva nosacīti notiesāto uzvedības kontrole nenozīmē, ka kontrolējošās institūcijas darbiniekam katru brīdi jābūt līdzās attiecīgajai personai. Tomēr svarīgi izveidot tādu mehānismu, kas ļautu saņemt informāciju par visiem pārkāpumiem, ko izdara nosacīti notiesātais. Un vēl svarīgāk – ne vien fiksēt pārkāpumus, bet veikt pasākumus to novēršanai.
2. Nosacīti notiesāto personu kontroles mehānisms ir jāreformē. Pašlaik kontroles funkcija ir uzdots policijai. Tomēr PITSI nav spējīga veikt efektīvu kontroli. PITSI (nākotnē – Valsts probācijas dienestam) jābūt koordinējošai institūcijai, kas nodrošina citu organizāciju sadarbību, lai efektīvi palīdzētu nosacīti notiesātajam laboties.
3. Pilnveidojot nosacīti notiesāto uzraudzības mehānismu, jādefinē ne tikai policijas un probācijas dienesta loma tajā, bet darbā ar nosacīti notiesātajiem jāiesaista arī pašvaldības un nevalstiskās organizācijas.
4. Nosacīti notiesāto uzraudzības organizācijas mehānisms jāatspoguļo Valsts probācijas likumā un citos normatīvajos aktos.

Statistika par nosacītu notiesāšanu

PROBLĒMA

Neraugoties uz recidīvisma analīzes nozīmīgumu, statistikas dati par recidīvisma līmeni ir nepilnīgi un apšaubāmi. Tāpēc nav iespējams spriest par kriminālsodu efektivitāti un to sistēmas pilnveidošanas virzieniem.

Valstī nav apkopoti dati par recidīviem to personu vidū, kuras agrāk tikušas notiesātas nosacīti. Tomēr vairāki tiesneši izsaka bažas, ka recidīva procents šo personu vidū varētu būt ļoti iespaidīgs.

TM sistemātiski apkopo datus par notiesāto personu skaitu, kurām ir sodāmība. Ja persona agrāk bijusi notiesāta nosacīti vai sodāmība tikusi dzēsta vai atcelta, jauns noziedzīgs nodarījums pārskatā netiks atspoguļots kā recidīvs.

IeM Informācijas centrā, apstrādājot personas kartes par noziedzīgiem nodarījumiem (veidlapa KS–2), tiek iegūta informācija par personu skaitu, kas agrāk izdarījušas divus vai vairākus nodarījumus. Tomēr rezultātā iegūtie dati ir apšaubāmi.

TM un IeM statistikas datus ir konstatējamas krasas neatbilstības.

Tā kā KL ir paredzēta sodāmības atcelšana un dzēšana, pastāvošie statistikas dati nerada pilnīgu priekšstatu par gadījumiem, kad agrāk tiesātas personas pastrādājušas jaunus noziedzīgus nodarījumus. Nav arī datu par recidīvu līmeni atkarībā no agrākajiem soda veidiem. Nav datu par gadījumiem, kad jaunus noziedzīgus nodarījumus veikuši cilvēki, kas agrāk notiesāti nosacīti.

Latvijā ik gadu vairāki tūkstoši cilvēku tiek notiesāti nosacīti, bet nav iespējams noskaidrot, cik efektīva ir nosacīta notiesāšana un cik liels ir to cilvēku skaits, kuri pēc tam izdara jaunus noziegumus.

2002. gada 1. janvārī stājās spēkā Sodu reģistra likums, tomēr šobrīd no tā vēl nav iespējams iegūt izsmelšu informāciju par recidīvisma līmeni.

IESPĒJAMĀS RISINĀJUMS

Statistikas dati ir izejviela, kuru analizējot var konstatēt nepilnības un trūkumus tiesiskajā sistēmā, tāpēc svarīgi nodrošināt precīzu statistikas datu ieguvu un apkopošanu.

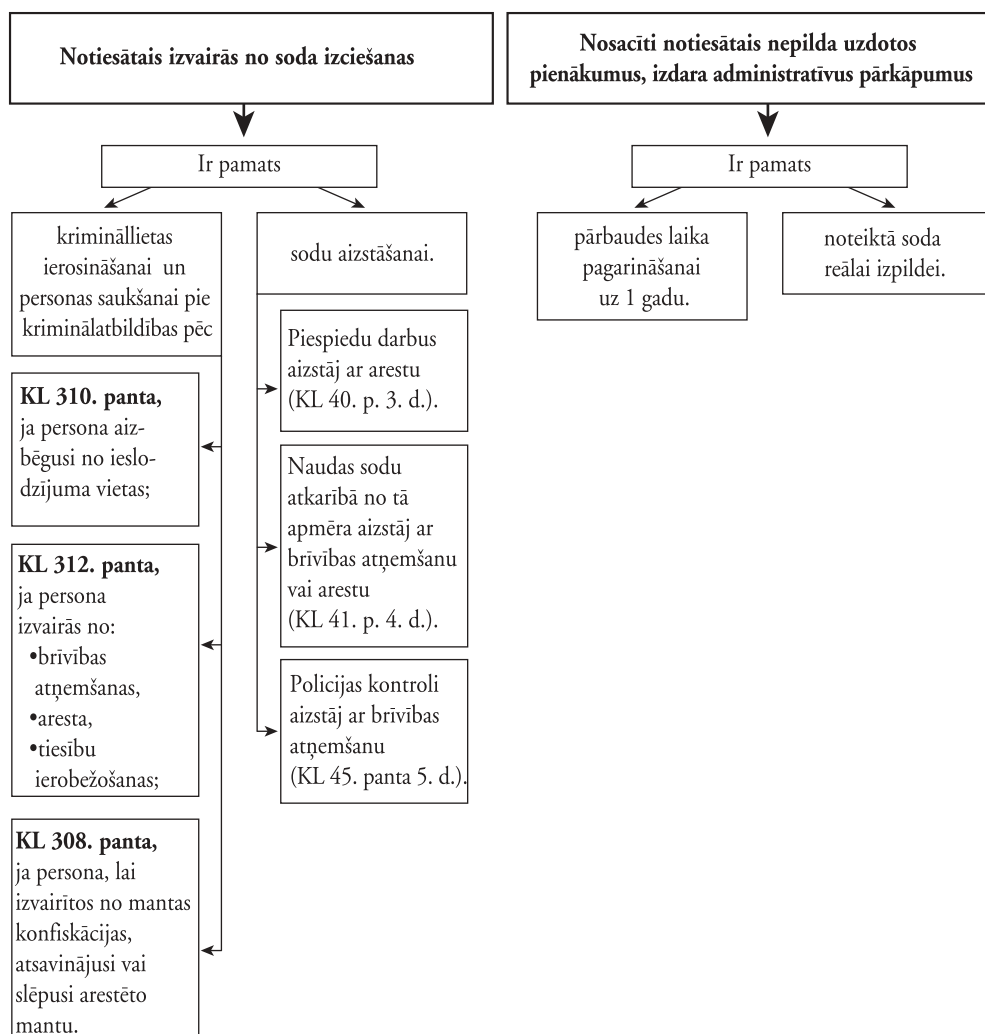
Sodu reģistram jāapkopo un jāpublisko statistikas dati par:

- personu skaitu, kuras šobrīd ir sodītas vai tikušas sodītas agrāk, bet sodāmība ir atcelta vai dzēsta;
- personu skaitu, kuras pēc nosacītas notiesāšanas un pārbaudes laika aprites izdarījušas jaunus noziedzīgus nodarījumus;
- recidīva līmeni, ņemot vērā sodu veidus, kas tikuši piespriesti.

PIELIKUMI

1. pielikums

Tiesiskās sekas, ko rada izvairīšanās no piespriestā kriminālsoda un nosacītais notiesāšanas noteikumu nepildīšana

2. pielikums

Nosacīti notiesātās personas Latvijā
(Pēc PITSI darbinieku aptaujas – līdz 2002. gada 1. februārim)

	Nosacīti notiesāto personu skaits
PITSI uzskaitē 2002. gada 1. februārī	8926
Personas, kas notiesātas ar:	
brīvības atņemšanu,	8746
piespiedu darbu,	26
naudas sodu.	172
Piespriesti papildsodi	2134
Uzdoti KL 55. pantā paredzētie pienākumi:	
noteiktā termiņā novērst radīto kaitējumu;	649
nemainīt dzīvesvietu bez policijas iestādes piekrišanas;	390
periodiski ierasties uz reģistrāciju policijas iestādē;	851
neapmeklēt noteiktas vietas;	57
noteiktā laikā atrasties savā dzīvesvietā;	136
ārstēties no alkoholisma, narkomānijas vai toksikomānijas.	71
2001. gadā izdarīti 2 vai vairāki sabiedriskās kārtības pārkāpumi, par ko piespriesti administratīvie sodi.	309
2001. – iesniegumu skaits tiesai par nosacīti notiesātajam uzdoto pienākumu atcelšanu.	8

3. pielikums

Noziedzības stāvoklis Latvijā 2001.–2002.gadā ⁶³

	Reģistrēto noziedzīgo nodarijumu kopskaits	Atklātie noziedzīgie nodarijumi (%)	Reģistrēto noziedzīgo nodarijumu kopskaits	Atklātie noziedzīgie nodarijumi (%)
	2001. gadā		2002. gadā	
Reģistrētie noziedzīgie nodarijumi:	51 082	45,5	49 329	45,3
t. sk. smagi	25 382	43,2	24 519	43,9
Noziedzīgi nodarijumi, lietojot šaujamieročus	156	41,7	155	58,7
Slepkavības	214	72,4	207	78,7
Smagi miesas bojājumi	367	64,9	430	72,3
Izvarošanas	121	71,1	106	73,6
Laupīšanas	3059	29,1	2664	32,1
Huligānisms	1217	59,2	1309	61,3
Zādzības:	28 697	34,0	27 160	32,6
t. sk. no dzīvokļiem,	5439	36,4	5177	38,4
t. sk. no automašīnām	2769	14,0	2845	13,4
Kukuļņemšana	72	86,1	47	80,8
Naudas viltošana	236	58,1	192	54,7
Kontrabanda	54	33,3	52	32,7
Pārējie noziedzīgie nodarijumi	8706	57,0	9245	58,1
Noziedzīgi nodarijumi, kurus izdarijušas agrāk pie atbildības sauktas personas	8387	42,3	7575	41,2
Izdarijuši nepilngadīgie	3981	17,1	3724	16,7
Izdarīti grupās	5421	23,3	5055	22,6
Izdarīti alkohola reibumā	7503	32,3	7651	34,3
Izdarīti sabiedriskās vietās	16 941	42,3	16 269	43,1
Noziedzības līmenis uz 10 tūkst. iedzīvotāju	215		208	

⁶³ Pēc LR IeM Informācijas centra datiem.

4. pielikums

Noziedzīgu nodarījumu veidi, par kuriem personas tikušas notiesātas nosacīti 2002.gadā

KL un Latvijas KK panti	Noziedzīga nodarījuma veids	Kopā notiesāti	Nosacīti notiesāto skaits	No kopējā notiesāto skaita (%)	Piespriesta reāla brīvības atņemšana	No kopējā notiesāto skaita (%)
KL 96.	Zemes, tās dziļu, ūdeņu un mežu apsaimniekošanas un izmantošanas noteikumu pārkāpšana	1	1	100	0	0
KL 111.	Elektrozvejas ierīču nelikumīga izgatavošana, iegādāšanās, glabāšana, realizēšana, pārvadāšana un pārsūtīšana	5	5	100	0	0
KL 119.	Jaundzimuša bērna slepkavība	2	2	100	0	0
KL 132.	Draudi izdarīt slepkavību un nodarīt smagu miesas bojājumu	2	2	100	0	0
KL 141.	Atstāšana bez palīdzības	2	2	100	0	0
KL 165.	Sutenerisms	1	1	100	0	0
KL 187.	Elektrotīklu, siltumtīklu un maģistrālo gāzes, naftas un naftas produktu vadu tīša iznīcināšana un bojāšana	4	4	100	0	0
KL 197.	Nolaidība	2	2	100	0	0
KL 206.	Preču zīmes, citas atšķirības zīmes un dizainparauga nelikumīga izmantošana	1	1	100	0	0
KL 208., KK 161.9.	Aizliegta uzņēmējdarbība	1	1	100	0	0
KL 215.	Maksātspējas procesa noteikumu pārkāpšana	3	3	100	0	0
KL 220.	Mantas nobēdzināšana	1	1	100	0	0
KL 252.	Narkotisko un psihotropo vielu ievadīšana pret personas gribu	1	1	100	0	0

KL 255.	Narkotisko un psihotropo vielu neatļautai izgatavošanai paredzētu iekārtu un vielu (prekursoru) izgatavošana, iegādāšanās, glabāšana, pārvadāšana, pārsūtīšana un realizēšana	1	1	100	0	0
KL 256.	Narkotiskās vielas saturošu augu neatļauta sēšana un audzēšana	2	2	100	0	0
KL 263.	Tehniski bojātu transportlīdzekļu laišana ekspluatācijā	3	3	100	0	0
KL 266.	Transporta kustības noteikumu pārkāpumi	3	3	100	0	0
KL 272.	Pieprasītās informācijas nesniegšana un nepatiesu ziņu sniegšana	1	1	100	0	0
KL 273.	Valsts amatpersonas nosaukuma un varas patvaļīga piesavināšanās	1	1	100	0	0
KL 282., KK 194.1.	Izvairīšanās no iesaukuma obligātajā militārajā dienestā	1	1	100	0	0
KL 308.	Arestētas mantas atsavināšana un slēpšana	1	1	100	0	0
KL 309.	Nelikumīga vielu un priekšmetu nodošana personām un saņemšana no personām, kuras ievietotas apcietinājuma un ieslodzījuma vietās	1	1	100	0	0
KL 337.	Pretošanās priekšniekam un viņa piespiešana pārkāpt dienesta pienākumus	1	1	100	0	0
KL 340.	Militārpersonas piekaušana un spīdzināšana	21	21	100	0	0
KL 341. KK 237.	Varas ļaunprātīga izmantošana un dienesta pilnvaru pārkāpšana	2	2	100	0	0
KL 345.	Militārā dienesta mantas iznīcināšana un bojāšana aiz neuzmanības	1	1	100	0	0
KL 320., KK 164.	Kukuļņemšana	12	11	91,67	0	0
KL 313., KK 182.	Iepriekš neapsolīta slēpšana	9	8	88,89	1	11,11

KL 323.	Kukuļdošana	7	6	85,71	1	14,29
KL 170., KK 118.	Izvairīšanās no uzturēšanas	75	64	85,33	8	10,67
KL 123., KK 103.	Nonāvēšana aiz neuzmanības	12	10	83,33	1	8,33
KL 269.	Uzbrukums varas pārstāvim un citai valsts amatpersonai	12	10	83,33	2	16,67
KL 260., KK 213.	Ceļu satiksmes noteikumu un transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumu pārkāpšana	689	554	80,41	38	5,52
KL 233., KK 218.	Ieroču, munīcijas un sprāgstošu vielu neatļauta izgatavošana, iegādāšanās, glabāšana un realizēšana	221	173	78,28	23	10,41
KL 112.	Patvaļīgas medības	9	7	77,78	0	0
KL 218., KK 148.1.	Izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas	17	13	76,47	0	0
KL 231., KK 204.	Huligānisms	643	486	75,58	94	14,62
KL 265.	Transportlīdzekļa reģistrācijas dokumenta, agregāta un reģistrācijas numura zīmes nelikumīga izgatavošana, realizēšana, izsniegšana, viltošana, iznīcināšana un nolaupišana	8	6	75	1	12,5
KL 193.	Nelikumīgas darbības ar vērtspapīriem un maksāšanas līdzekļiem	31	23	74,19	4	12,9
KL 185., KK 146.	Mantas tīša iznīcināšana un bojāšana	245	164	66,94	38	15,51
KL 186., KK 146.1.	Mantas iznīcināšana un bojāšana aiz neuzmanības	21	14	66,67	1	4,76
KL 192., KK 82.	Viltotas naudas un valsts vērtspapīru izgatavošana un izplatīšana	30	20	66,67	10	33,33
KL 217., KK 147.3., KK 161.3.	Grāmatvedības un statistiskās informācijas noteikumu pārkāpšana	15	10	66,67	0	0
KL 234., KK 218.1.	Speciālo līdzekļu neatļauta izgatavošana, iegādāšanās, nēsāšana un realizēšana	18	12	66,67	3	16,67

KL 288.	Telekomunikāciju iekārtu, radio un televīzijas raidītāju un pasta tehnoloģisko iekārtu bojāšana	3	2	66,67	1	33,33
KL 214., KK 161.11	Maksātspējas pieteikuma neiesniegšana vai nepatiesa pieteikuma iesniegšana	110	68	61,82	2	1,82
KL 179., KK 144.	Piesavināšanās	174	107	61,49	25	14,37
KL 284., KK 78.	Valsts robežas nelikumīga šķērsošana	134	81	60,45	29	21,64
KL 191.	Nelikumīgi ievestu preču un citu vērtību glabāšana un realizēšana	5	3	60	0	0
KL 175., KK 139., KK 89.1.	Zādzība	4068	2436	59,88	1422	34,96
KL 230.	Cietsirdīga izturēšanās pret dzīvniekiem	17	10	58,82	5	29,14
KL 228., KK 206.	Kapa un liķa apgānīšana	43	25	58,14	15	34,88
KL 126., KK 106.	Tišs vidēja smaguma miesas bojājums	238	137	57,56	37	15,55
KL 172.	Nepilngadīgā iesaistišana noziedzīgā nodarījumā	7	4	57,14	1	14,29
KL 274.	Dokumenta, zīmoga un spiedoga nolaupīšana un iznīcināšana	7	4	57,14	0	0
KL 300., KK 174.	Apzināti nepatiesa liecība, atzinums un tulkojums	14	8	57,14	0	0
KL 315., KK 183., KK 84.	Neziņošana par noziegumu	23	13	56,52	7	30,43
KL 177., KK 142.	Krāpšana	162	91	56,17	36	22,22
KL 318., KK 162.	Dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana	9	5	55,56	1	11,11
KL 279.	Patvarība	20	11	55	4	25
KL 190., KK 73.	Kontrabanda	22	12	54,55	8	36,36

KL 174., KK 111.1.	Cietsirdība un vardarbība pret nepilngadīgo	48	26	54,17	7	14,58
KL 207., KK 161.1.	Uzņēmējdarbība bez reģistrēšanas un bez atļaujas (licences)	13	7	53,85	0	0
KL 314., KK 145.	Noziedzīgā kārtā iegūtas mantas iegādāšanās un realizēšana	105	55	52,38	9	8,57
KL 109., KK 161.	Patvaļīga koku ciršana un bojāšana	326	169	51,84	46	14,11
KL 127.	Tišs miesas bojājums, kas nodarīts stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī	2	1	50	0	0
KL 131., KK 110., KK 111.	Miesas bojājums aiz neuzmanības	22	11	50	0	0
KL 146., KK 134.	Darba aizsardzības noteikumu pārkāpšana	6	3	50	2	33,33
KL 162., KK 123.	Pavešana netiklībā	8	4	50	3	37,5
KL 210.	Kredīta un citu aizdevumu negod- prātīga saņemšana un izmantošana	8	4	50	0	0
KL 213.	Uzņēmuma (uzņēmējdarbības) novešana līdz maksātnespējai un bankrotam	2	1	50	0	0
KL 264.	Pieļaušana, ka transportlīdzekļus vada personas, kas atrodas alkoholisko dzērienu, narkotisko, psihotropo un citu apreibinošu vielu iespaidā	2	1	50	0	0
KL 283.	Valsts robežas režīma pārkāpšana	2	1	50	0	0
KL 296., KK 181.3.	Tiesas sprieduma un lēmuma neizpildīšana	2	1	50	0	0
KL 317., KK 162.1.	Dienesta pilnvaru pārsniegšana	8	4	50	4	50
KL 319., KK 163.	Valsts amatpersonas bezdarbība	4	2	50	1	25
KL 338.	Vardarbība pret padoto	2	1	50	0	0
KL 125., KK 105.	Tišs smags miesas bojājums	313	150	47,92	160	51,12

KL 270., KK 184.1.	Pretošanās varas pārstāvim un citai valsts amatpersonai	36	17	47,22	5	13,89
KL 230.1.	Dzīvnieku turēšanas noteikumu pārkāpšana	13	6	46,15	0	0
KL 275., KK 190., KK 190.2.	Dokumenta, zīmoga un spiedoga viltošana un viltota dokumenta, zīmoga un spiedoga realizēšana un izmantošana	78	35	44,87	2	2,56
KL 128., KK 108.	Tīša miesas bojājuma nodarīšana, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas	9	4	44,44	1	11,11
KL 332.	Patvaļīga prombūtne	48	20	41,67	0	0
KL 176., KK 141.	Laupīšana	849	348	40,99	500	58,89
KL 312.	Izvairīšanās no tiesas piespriedē sodā izciešanas	267	109	40,82	79	29,59
KL 183., KK 143.	Izspiešana	46	18	39,13	27	58,7
KL 262., KK 213.1.	Transportlīdzekļa vadīšana alkoholisko dzērienu, narkotisko, psihotropo un citu apreibinošu vielu iespaidā	1083	419	38,69	45	4,16
KL 180.	Zādzība, krāpšana, piesavināšanās nelielā apmērā	1078	413	38,31	240	22,26
KL 253., KK 222.1., KK 222.	Narkotisko un psihotropo vielu neatļauta izgatavošana, iegādāšanās, glabāšana, pārvadāšana un pārsūtīšana	553	197	35,62	344	62,21
KL 160., KK 121.1., KK 124.	Vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana	26	9	34,62	17	65,38
KL 130., KK 109.	Tīšs viegls miesas bojājums	62	21	33,87	4	6,45
KL 149.	Nelikumīgas darbības ar autortiesību un blakstiesību objektiem	6	2	33,33	0	0
KL 153., KK 125.3.	Personas nolaupīšana	3	2	33,33	1	66,67

KL 221.	Spirta un citu alkoholisko dzērienu uzglabāšanas un pārvadāšanas noteikumu pārkāpšana	28	9	32,14	0	0
KL 163.	Prostitūciju ierobežojošo noteikumu pārkāpšana	17	5	29,41	0	0
KL 159.	Izvarošana	55	15	27,27	40	72,73
KL 93.	Valsts simbolu zaimošana	4	1	25	0	0
KL 182.	Elektroenerģijas, siltumenerģijas, gāzes un telekomunikāciju pakalpojumu patvaļīga izmantošana	4	1	25	1	25
KL 298.	Apzināti nepatiess ziņojums	8	2	25	0	0
KL 327.	Dienesta viltojums	4	1	25	0	0
KL 143.	Personas dzīvokļa neaizskaramības pārkāpšana	9	1	11.11	4	44,44
KL 161.	Dzimumsakari, pederastija un lesbianisms ar personu, kura nav sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu	5	1	20	2	40
KL 204.	Pircēju un pasūtītāju apkrāpšana	6	1	16,67	0	0
KL 236.	Šaujammieroču un munīcijas nevērīga glabāšana, nēsāšana, pārvadāšana un pārsūtīšana	6	1	16,67	0	0
KL 219.	Izvairīšanās no deklarācijas iesniegšanas	19	3	15,79	0	0
KL 116., KK 98.	Slepkavība	47	3	6,38	43	91,49
KL 118.	Slepkavība sevišķi pastipriņošos apstākļos	17	1	5,88	16	94,12
KL 310.	Bēgšana no apcietinājuma un no ieslodzījuma vietas	20	1	5	19	95
KL 117.	Slepkavība pastipriņošos apstākļos	44	0	0	42	95,45

LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Administratīvo pārkāpumu kodekss, pieņemts 1984. gada 7. decembrī. "Latvijas Vēstnesis", 08. 07. 1998.
2. Apvienoto Nāciju Organizāciju Standarta minimuma noteikumi par sodiem bez brīvības atņemšanas (Tokijas noteikumi). Pieņemti ar Ģenerālās Asamblejas rezolūciju Nr. 45/110 1990. gada 14. decembrī// Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. I sējums, Universālie līgumi, Apvienotās Nācijas, Ņujorka un Ženēva, 1994.
3. Ārstniecības likums, LR likums, pieņemts 1997. gada 12. jūnijā. "Latvijas Vēstnesis", 01.07.1997.
4. *Criminal Law of the People's Republic of China*. <http://www.qis.net/chinalaw/prclaw60.htm>
5. *Estonian Penal Code (consolidated text*, October, 2002). <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022>
6. *Europe in Time of Change: Crime Policy and Criminal Law. Recommendation No. R (96) 8 and explanatory memorandum and report on responses to developments in the volume and structure of crime in Europe in a time of change*. Strasbourg, 1999.
7. *German Penal Code. Unofficial translation*. <http://www.bmj.bund.de/images/10927.pdf>
8. Judins A. Par kriminālsodu mēra precizēšanu. "Latvijas Vēstnesis", 05.12.2000.
9. KPFSR Kriminālkodekss. Rīga, 1940.
10. Konceptija "Par izmaiņām sodu sistēmā", apstiprināta ar LR Ministru kabineta rīkojumu 2002. gada 20. jūnijā. <http://ppd.mk.gov.lv/ui/DocumentContent.aspx?ID=1811>
11. Krauss D., Pastile J. K. Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. Rīga, 2002.
12. Krimināllikums. Rīga, 1998.
13. Kriminālprocesa likuma projekts. http://www.tm.gov.lv/str/463_KPL_projekts.htm

14. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa, I. Goļikova vispārīgā redakcija. Rīga, 1946.
15. Latvijas Kriminālprocesa kodekss. Rīga, 2002.
16. Latvijas Republikas Apelācijas instances nolēmumu apkopojums krimināllietās 1999.–2000. gads. Rīga, 2000.
17. LR Iekšlietu ministrijas informatīvais biļetens Nr. 1 par noziedzības stāvokli valstī un IeM iestāžu darba rezultātiem 1993.–2002. gadā. Rīga, 2003.
18. *The General Civil Penal Code with amendments of July 1, 1994. Norwegian Ministry of Justice.* <http://www.ub.uio.no/ujur/ulovdata/lov-19020522-010-eng.pdf>
19. Nosacītas notiesāšanas un papildsoda – tiesību ierobežošanas izpildes instrukcija. Apstiprināta ar Iekšlietu ministrijas Valsts policijas priekšnieka 1999. gada pavēli Nr. 697.
20. Noziedzības stāvoklis Latvijā. <http://www.ic.iem.gov.lv/statistika/12.php>
21. Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem, LR likums, pieņemts 2002. gada 31. oktobrī. "Latvijas Vēstnesis", 19.11.2002.
22. Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību, LR likums, pieņemts 1998. gada 15. oktobrī. "Latvijas Vēstnesis", 04.12.1998.
23. Pašvaldības policijas paraugnolikums, apstiprināts ar IeM rīkojumu 2001. gada 11. jūnijā.
24. Policijas iecirkņu inspektora instrukcija, apstiprināta ar iekšlietu ministra pavēli Nr. 75 1997. gada 7. martā.
25. *Probation and Probation Services: A European perspective. Edited by A. M. van Kalmthout & J. T. M. Derks. Wolf Legal Publishers, 2000.*
26. Soda izpildes kodekss, pieņemts 1970. gada 23. decembrī.
27. Soda likums. Rīga, 1942.
28. Soda reģistra likums, pieņemts 2001. gada 11. oktobrī. "Latvijas Vēstnesis", 31.10.2001.
29. *The Swedish Penal Code.* <http://justitie.regeringen.se/propositionermm/ds/pdf/Penalcode.pdf>
30. Tiesas un citu institūciju nolēmumu izpildes instrukcija, TM instrukcija, pieņemta 1999. gada 3. martā.
31. *The Criminal Code of Canada.* <http://canada.justice.gc.ca/en/cons/rccd>

32. *The Danish Criminal Code. English version by G. Hoyer, M. Spencer, V. Greve. Copenhagen, 1999.*
33. *Albrecht H. and A. M. van Kalmthout. Community Sanctions and Measures in Europe and North America. Freiburg, 2002.*
34. Uzziņa par PITSI darbu 2002. gada 12 mēnešos.
35. Valsts probācijas dienesta koncepcija. http://www.tm.gov.lv/str/388_probacija.doc
36. Valsts probācijas dienesta likumprojekts (nav publicēts).
37. *Кримінальний кодекс України// Відомости Верховной Ради України, 29 червня, 2001 року.*
38. *Курс уголовного права. Общая часть. Учение о наказании. Под редакцией Н. Кузнецовой. Москва, 1999.*
39. *Постановление Пленума Верховного суда Республики Казахстан «О соблюдении законности при назначении уголовного наказания» от 30.04.1999. <http://ast64.pmicro.kz/DB/Busn/Govern/Laws/Provision/Misdemean.htm>*
40. *Уголовный кодекс Австрии. Москва, 2001.*
41. *Уголовный кодекс Испании. Москва, 1998.*
42. *Уголовный кодекс Республики Беларусь. Минск, 2001.*
43. *Уголовный кодекс Республики Казахстан (общая часть). Комментарий Алматы "Жеті Жарғы", 1999.*
44. *Уголовный кодекс Швейцарии. Москва, 2000.*
45. *Условное осуждение с возложением обязанности выполнять общественно-полезные работы как альтернатива лишению свободы. Москва, 2002.*
46. Krimināllietas Nr K12–399/01 materiāli.
47. Krimināllietas Nr. K12–297/01 1190035400 materiāli.
48. Krimināllietas Nr. 1–187/4–2000 materiāli.
49. Krimināllietas Nr.K33–63–01 materiāli.
50. Krimināllietas Nr. 1814009599 materiāli.

51. Krimināllietas Nr. K02–13/02 materiāli.
52. Krimināllietas Nr. 4–3/7 materiāli.
53. Krimināllietas Nr. 1–253/9–99 materiāli.
54. Krimināllietas Nr. 1120027500 materiāli.
55. Krimināllietas K12 Nr. 1180081702 materiāli.